

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Науково-дослідний інститут публічного права

А.В. Боровик, В.С. Шевчук

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ
АДВОКАТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2024

УДК 347.965.1:42.951:347.998.85
Б83

Рецензенти:

Головач Андрій Володимирович — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Дрозд Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Соболь Євген Юрійович — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 3 від 15.02.2024 р.)*

Боровик А. В.

Б83 Функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві : монографія / А. В. Боровик, В. С. Шевчук. — Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. — 176 с.

ISBN 978-617-8182-19-9

DOI 10.61563/978-617-8182-19-9

У монографічному дослідженні здійснено специфікацію завдань, які ставляться перед адвокатом відповідно до засад адміністративного судочинства через визначення первинної функціональної основи діяльності адвоката, яка зумовлює реалізацію мети, змісту діяльності адвоката та відіграє вирішальну роль у формуванні організаційних основ професійної діяльності адвоката в адміністративних справах, запровадженні нових теоретичних концепцій і програм.

Визначено, що представництво адвоката в адміністративному судочинстві є спеціалізованою професійною діяльністю представника, який бере участь у розгляді адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. Удосконалено підходи до визначення гарантій адвоката в адміністративному судочинстві як елементу правового статусу адвоката, що має міжгалузевий характер та перелік зобов'язань та обмежень адвоката під час вирішення публічно-правових спорів.

УДК 347.965.1:42.951:347.998.85

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1	
Теоретико-правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві	7
1.1 Стан наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві	7
1.2 Правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві	27
1.3 Представництво в адміністративному судочинстві	51
Розділ 2	
Характеристика окремих елементів адміністративного процесуального статусу адвоката	70
2.1 Мета, завдання та функції адвоката в адміністративному судочинстві	70
2.2 Права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві	84
2.3 Принципи та гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві	95
Розділ 3	
Пріоритетні напрями вдосконалення засад участі адвоката в адміністративному судочинстві	111
3.1 Відповідальність адвоката в адміністративному судочинстві	111
3.2 Трансформація форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства	132
Висновки	149
Список використаних джерел	154

ПЕРЕДМОВА

Переосмислення взаємин публічного та приватного секторів торкнулося всіх сфер суспільного буття, включно з паралелями діяльності публічних інституцій та адвокатів як представників інтересів осіб, незалежно від їхньої публічної чи приватної природи. Останнім часом адміністративне судочинство зазнало якісних змін щодо процедурних питань. Для позивача та його представника створено фактично всі необхідні умови для захисту своїх прав та відстоювання інтересів у публічно-правових спорах, зокрема покладено обов'язок доведення вини на суб'єкта владних повноважень, надано можливість суду виходити за межі заявлених позовних вимог, введено участь у засіданнях у режимі відеоконференції, впроваджено судовий контроль за виконанням рішення суду тощо.

Водночас більшість змін, які приймалися законодавцем останніми роками, стосувалися вдосконалення процедури відбору суддів, окремих процесуальних питань щодо строків, видів провадження, медіації тощо. При цьому багато актуальних питань, які постають у діяльності адвоката в судочинстві, зокрема адміністративному, залишаються малодослідженими та такими, яким приділяється не досить уваги. І це в той час, коли є низка нових викликів та загроз у професійній діяльності адвокатів, зокрема пов'язаних із дією воєнного стану в Україні, питаннями захисту прав інтелектуальної власності, етичною поведінкою, роботою в умовах діджиталізації, особливостями розгляду окремих категорій адміністративних справ, необхідністю підвищення кваліфікації. Від процесуального статусу

адвоката, стану дотримання гарантій його діяльності залежить можливість та повнота захисту законних прав і свобод громадян, які зіткнулися з порушеннями з боку суб'єктів владних повноважень.

Також простежується тенденція до частого відмовлення адміністративним судом у задоволенні позовних вимог у справах, де відповідачем є суб'єкт владних повноважень, та формування позитивної судової практики на користь останнього. Особливо така ситуація спостерігається у справах, де заявлено вимоги щодо відшкодування збитків із державного бюджету. Проблема наявна й під час розгляду судами категорій справ щодо оскарження рішень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, адже вони також здійснюються в адміністративному порядку.

Дискусійним залишається питання щодо виокремлення видів юридичної відповідальності, до яких може бути притягнуто адвокатів. В адміністративному судочинстві притягнення до відповідальності адвоката може бути, з одного боку, гарантією захисту прав людини від можливих порушень та недобросовісного виконання адвокатом своїх повноважень, а з іншого, — підставою для зловживання, перешкоджання здійсненню професійної правничої діяльності, порушення честі, гідності й ділової репутації. Ситуація ускладнюється тим, що опонентом у судовому процесі, як правило, є суб'єкт владних повноважень, який у разі прийняття рішення не на його користь може умисно створити негативні наслідки для адвоката, перешкоди для його подальшої професійної діяльності.

Вищезазначене вказує на певну невідповідність наукового супроводження зазначеної проблеми виміру соціальних очікувань та зумовлює вдосконалення сфери вибраних досліджень.

З огляду на це актуальності набуває потреба в уточненні понятійного апарату, аналізі наявних проблем та виробленні обґрунтованих шляхів їх вирішення, покликаних удосконалити чинне законодавство, а також надати пропозиції, які будуть корисними для їх практичного застосування, наслідком чого стане вдосконалення адміністративного процесуального статусу адвоката.

Отже, недостатня кількість теоретичних напрацювань, наявність невирішених проблем у практичній діяльності у своїй сукупності свідчать про актуальність даної монографії та зумовлюють потребу в теоретичному обґрунтуванні, виробленні науково аргументованого інструментарію, покликаного адаптувати міжнародні стандарти та передовий досвід, шляхом удосконалення функціональних засад діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

РОЗДІЛ 1

Теоретико-правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві

1.1 Стан наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві

Дослідження розвитку наукової думки будь-якого предмету дослідження, дозволяє з'ясувати перелік проблемних питань, які існували на тому чи іншому історичному етапі розвитку суспільних відносин, визначити способи та стан їх вирішення.

Що стосується наукових досліджень відносно діяльності функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві, то слід відзначити про їх вагомий чисельність, що в свою чергу є свідченням важливості ролі адвоката у забезпеченні процесу здійснення правосуддя та прийняття рішень, та водночас — наявності значної кількості невирішених питань. З огляду на зазначене, виникає потреба у проведенні аналізу стану наукової думки щодо основ діяльності адвоката у функціональному аспекті в адміністративному судочинстві за предметно-тематичним критерієм. Вказаний підхід до аналізу та систематизації наукових висновків в означеній сфері суспільних відносин полягає у виокремленні окремих аспектів, які в своїй

сукупності визначають адміністративно-правовий статус адвоката та його діяльність у адміністративному судочинстві.

Обов'язковим до врахування є фактор періоду здійснення наукових розвідок, що можуть стосуватись тематики дослідження. Коли йдеться про тематику адміністративного процесуального права переломним моментом виступає прийняття Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) та внесення змін до нього. Не виключенням є доктринальне опрацювання участі адвоката в адміністративному процесі.

Відповідно, доцільним є виокремлення двох основних етапи наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві:

перший з яких пов'язано з прийняттям КАС України (тобто, з липня 2005 р. по листопад 2017 р.);

другий — з дослідженнями, яких було розпочато з прийняттям КАС України у новій редакції (тобто, з грудня 2017 року по теперішній час).

У межах першого етапу вагомими стали такі дослідження. Наприклад, дисертація А.В. Руденко на тему «Адміністративне судочинство: становлення та здійснення» (2006 р.), в якій автором виокремлено детермінанти адміністративного судочинства як форми позовного провадження, що виражаються через всебічне, повне, об'єктивне вирішення адміністративним судом спору, що може виникати між фізичною чи юридичною особою з суб'єктами владних повноважень в особі органу державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовою і службовою особами. Мета звернення до суду з адміністративним позовом полягає у захисті законних прав та свобод фізичної особи, юридичної особи, забезпечення контрольної функції у публічно-правових відносинах. Адміністративне судочинство складається із стадій, визначених нормами Кодексу адміністративного судочинства України,

Автор розмежовує змістове значення термінів «адміністративне судочинство» від таких суміжних категорій як: «адміністративна юстиція», «адміністративний процес», «адміністративна юрисдикція».

Окремим питанням наукового дослідження А.В. Руденко присвячує розв'язанню проблем визначення відмінностей компетенцій

адміністративних, загальних та господарських судів України з приводу розгляду справ про адміністративні правопорушення. Дисертант вказує на доцільності визначення судової діяльності щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення у вигляді адміністративно-деліктного судочинства, та їх віднесення до підвідомчості загального суду.

Окрім цього, науковцем в межах дисертаційного дослідження систему функціонування адміністративного суду в інших державах та провадження адміністративного судочинства, в результаті чого вироблено обґрунтовані рекомендації можливих варіантів врахування передового досвіду задля удосконалення існуючої системи адміністративних судів [159].

Викликають особливе зацікавлення дисертаційне дослідження О.Г. Свиди на тему «Адміністративні суди в Україні: становлення та перспективи розвитку» (2008 р.). Автором обґрунтовано, що адміністративні суди в своїй сукупності формують у системі судів загальної юрисдикції незалежну підсистему. Також досліджено взаємовідносини органу адміністративної юстиції та Конституційного суду України які мають прояв в обов'язках адміністративного суду у своїй діяльності дотримуватись рішень і висновків Конституційного Суду.

Автором визначено, що при розмежуванні компетенції адміністративних судів із судами інших судових юрисдикцій необхідно виходити з природи правовідносин, на основі яких виник спір. Визначальним фактором має бути перш за все, суб'єктний склад правовідносин — однією із сторін завжди має виступати суб'єкт владних повноважень. Крім того, останній має реалізовувати певні управлінські повноваження щодо інших суб'єктів правовідносин. Лише за таких умов спір, що виник з означених правовідносин, відноситься до компетенції адміністративного суду [162].

В означеному напрямку працював І.В. Шруб, висновки якого втілено в 2009 р. на рівні дисертаційного дослідження по темі: «Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація». Так, автором визначено місце адміністративної юстиції в адміністративному праві та процесі, досліджено

етимологічне походження аналізованого поняття та проаналізовано найбільш відомі його визначення.

Автором здійснено аналіз нормативно-правових актів, що регулюють порядок створення та функціонування адміністративних судів, порядок їх фінансового, матеріально-технічного, соціального забезпечення, визначено компетенцію адміністративних судів, розроблено критерії розмежування адміністративного судочинства від інших видів судочинства, а також судочинства в судах загальної юрисдикції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення.

При розкритті ознак адміністративної юстиції основна увага автора зосереджується на аналізі тих ознак, які перевірені часом і залишаються незмінними в країнах з різними правовими системами та національними традиціями, а саме: особлива природа адміністративно-правових спорів, на вирішення яких спрямований аналізований інститут; наявність системи органів, які створюються для вирішення таких спорів; їх розгляд за спеціально встановленими процесуальними правилами, з дотриманням встановленої процедури та форми; прийняття конкретного рішення за наслідками розгляду справи. [198].

Акцентуємо увагу й на висновки І.М. Винокурової, що викладені в дисертації «Організаційно-правові засади діяльності адміністративних судів» (2011 р.). Научиною запропоновано формат побудови національної моделі адміністративної юстиції, яка характеризується виокремленням із загальної системи судів загальної юрисдикції адміністративного суду як окремого структурного елементу, який має наступний вигляд: 1) місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди); 2) апеляційні адміністративні суди; 3) Вищий адміністративний суд України; 4) Верховний Суд України.

При цьому, в Україні адміністративні суди розглядаються як спеціалізована складова системи судів загальної юрисдикції, що організаційно поєднана з останньою. Дана теза впливає з конституційного положення про те, що найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний суд України, та з положень КАС України щодо права Верховного суду України переглядати

судові рішення в адміністративних справах (ст.ст. 235–244 КАС України). Крім того, місцеві загальні суди при розгляді окремих адміністративних справ діють як місцеві адміністративні суди (п. 1 ст. 18 КАС України) [23].

Правове регулювання здійснення адміністративного судочинства в умовах реформ та економічних перетворень досліджено О.Є. Міщенко (2011 р.). У цій науковій роботі авторка аналізує взаємозв'язок між адміністративним судочинством та історичними етапами розвитку державної адміністрації в Україні, відповідно до яких відбувався розвиток адміністративного права, починаючи з періоду Київської Русі і аж до теперішнього часу, досліджено еволюцію правової природи адміністративного судочинства за різних історичних періодів України та його залежність від політичних чинників.

Цікавою є пропозиція авторки щодо класифікації компетенційних спорів залежно від предмету їхнього виникнення, зокрема, виділення їх наступних видів, а саме: 1) спори про розмежування компетенції між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування; 2) спори про розмежування компетенції між різними органами виконавчої влади; 3) спори про прийняття рішення, вчинення дій або бездіяльності суб'єктом владних повноважень, які, на думку іншого суб'єкта владних повноважень, не відповідають наданій такому суб'єкту компетенції, виходять за межі повноважень або взагалі не відповідають закону; 4) спори щодо виконання адміністративного акту, який виданий вищим суб'єктом владних повноважень; 5) спори щодо спільного виконання суб'єктами владних повноважень завдань управлінського характеру; 6) спори щодо припинення повноважень суб'єктів делегованих повноважень [83].

Серед наукових робіт розглядуваного етапу, слід також відмітити наявність дисертаційних досліджень, що стосуються статусу окремих учасників адміністративного судочинства. Наприклад, дисертаційне дослідження А.О. Неугоднікова на тему «Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект» (2006 р.), в якому автором доведено, що адміністративно-правовий статус адміністративного суду являє собою логічну систему взаємопов'язаних,

взаємообумовлених та взаємодоповнюючих елементів, що характеризують його з точки зору призначення, предметних і функціональних повноважень та особливостей здійснення правосуддя у сфері державного управління. Зазначається, що правовий статус адміністративного суду в Україні складається з елементів, які можна виокремити в:

- а) організаційний блок;
- б) цільовий блок;
- в) компетенцію адміністративного суду.

Важливими є висновки автора щодо визначення місця та ролі адміністративного суду в частині захисту законних прав та інтересів громадян в сфері державного управління та місцевого самоврядування, встановлення адміністративно-правового статусу адміністративного суду в Україні, дослідження функцій, компетенції адміністративних судів та принципів їх діяльності [86].

Проблематику правового статусу інших учасників адміністративного судочинства в Україні піднято й О.М. Михайловим (2015 р.), який правовий статус визначив як багатоаспектну, комплексну, універсальну категорією, яка має чітку стабільну структуру і встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою. Науковцем наголошується, що один учасник процесу не може виконувати одночасно функції іншого учасника процесу. Враховуючи «трасування» групи інших учасників адміністративного судочинства та її неоднорідність, О.М. Михайловим послідовно виокремлено критерії диференціації «інших учасників адміністративного судочинства». Окрім цього, автором запропоновано: 1) закріплення статусу «іншого учасника адміністративного судочинства», включивши до його складу: а) секретаря судового засідання та б) помічника судді; 2) удосконалення правового статусу секретаря судового засідання, помічника судді відносно: а) освітньо-кваліфікаційних вимог; б) умов прийому на роботу; в) підстав звільнення; г) покладення на нього функції створення умов для укладення сторонами угоди про примирення в адміністративній справі [81].

У межах другого етапу звернемо увагу на наукові дослідження відносно визначення функціональних та організаційних основ адвокатури України. Зокрема, дисертаційне дослідження Н.М. Бакаянної

здійсненого на тему «Функціональні та організаційні основи адвокатури України» (2017 р.), в якому зазначається, що під адвокатурою (адвокатологією) слід розуміти сукупність інформації, яка стосується діяльності адвокатів та організації адвокатури, що систематизується та аналізується вченими на предмет виявлення та вирішення проблемних питань організації адвокатської спільноти, вироблення концепцій щодо удосконалення адвокатської діяльності з надання правової допомоги громадянам та юридичним особам. Авторкою визначено первинною функціональну основу адвокатури, яка зумовлює не тільки мету і зміст діяльності адвокатів, але має відігравати вирішальну роль при формуванні організаційних основ адвокатури, бути орієнтиром при удосконаленні законодавства та запровадженні нових теоретичних концепцій. Дослідницею обґрунтовано, що забезпечення надання професійної правової допомоги віднесено до основної функції адвокатури як професійного об'єднання адвокатів України.

На основі аналізу відповідних теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних науковців, Н.М. Бакаянова відстоює позицію, що функціональна спрямованість адвокатури має враховувати переваги правоохоронної діяльності адвокатів, спрямованої на попередження правопорушень, яка має здійснюватися шляхом надання консультацій до або під час вчинення вагомих і коштовних правочинів тощо, тому в умовах істотного ускладнення правової системи України має пропагуватися не лише правозахисна роль адвокатів, але й правоохоронна [6].

У межах досліджуваного періоду на увагу заслуговує наукова праця А.М. Бірюкової на тему «Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації» (2019 р.), в якій запропоновано авторську класифікацію функцій адвокатури з урахуванням виокремлення певних рівнів: макрорівня, мезорівня та мікрорівня, які відповідають статусу адвокатури як інституту, як корпорації, як професії. У роботі критично оцінено законодавчі пропозиції щодо запровадження в адвокатській діяльності функцій фідучії та ескроу. З урахуванням аналізу прогресивного міжнародного досвіду організації адвокатури досліджено організацію вітчизняної адвокатури. Акцентовано увагу на потребі розвитку спеціалізації в адвокатурі

(її функціональному аспекті). На підставі результатів вивчення архітектоніки системи адвокатури у різних країнах обґрунтовано, що оптимальною для України є монополярна система адвокатури [13].

Серед іншого у дисертаційному дослідженні А.М. Бірюкової висвітлено практику регулювання правового статусу адвоката на міжнародному та національному рівні, що відображає відповідні рівні глобалізаційних процесів. Розкрито зміст понять «адвокат», «адвокатська діяльність», «правовий статус адвоката» та надано їм оцінку у контексті існуючих законодавчих пропозицій. Крізь призму світових тенденцій надано характеристику конститутивним елементам правового статусу адвоката: умовам його набуття, гарантіям адвокатської діяльності, юридичній відповідальності адвоката та надано дефініцію поняттям «міжнародно-правові гарантії адвокатської діяльності», «юридична відповідальність адвоката», «дисциплінарний проступок адвоката». Важливим є висновок авторки щодо визначення адвокатської етики у глобальному світі як специфічного регулятора професійної діяльності адвоката незалежно від країни його походження, сфери чи території діяльності, національних особливостей законодавчого регулювання, а також аналіз головних дилем етичного характеру, які виникають в адвокатській діяльності в умовах глобалізації, зокрема конфлікт інтересів, конкуренція, реклама адвокатської діяльності. Зосереджено увагу на проблемних аспектах формування гонорарної політики в адвокатській діяльності, в тому числі питання «гонорару успіху» [13].

Аналіз категорії «правова допомога адвоката» став предметом дисертаційного дослідження А.Ю. Броди, присвяченого темі «Правова допомога адвоката в адміністративному процесі» (2019 р.). У дослідженні увагу автора спрямовано на узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу, оцінки сучасного стану надання правової допомоги адвокатом в адміністративному процесі та обґрунтування на цій підставі способів вирішення завдань. Автором здійснено розмежування правових категорій «право на правову допомогу в адміністративному процесі» та «право на правовий захист в адміністративному процесі». Науковець приходиться до висновків, що правовий інструктаж

(який полягає в забезпеченні надання клієнтам адресної допомоги, яка за змістом є виробленням системи послідовних дій, які слід вчинити клієнту) та правова самоосвіта (яка полягає у самостійному удосконаленні або поглибленні ознайомлення із нормативно-правовими актами чи судовою практикою щодо питань, які цікавлять клієнта задля досконалого його розуміння та розв'язання за допомогою особи, яка надає правову допомогу) є формами правової допомоги.

Окрім вказано, науковцем запропоновано види правової допомоги в адміністративному процесі систематизувати залежно від:

- 1) обсягу втручання;
- 2) стадійності;
- 3) платності;
- 4) статусу суб'єкта надання правової допомоги;
- 5) юридичного статусу клієнта;
- 6) особливостей правового статусу особи, яка звертається за правовою допомогою; векторності.

Важливим внеском автора стало формулювання обґрунтованих пропозицій щодо внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів України, а саме: КАС України [61], Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КупАП) [62], Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111], Закону України «Про звернення громадян» [133], Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [112] [19].

У іншій науковій роботі, А.Ю.Брода досліджено генезис становлення фігури адвоката як суб'єкта надання правової допомоги в адміністративному процесі. Вказано, що в результаті судової реформи запроваджено виключне право адвокатів на представництво в судах. Реформа проводиться поетапно. Представництво, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 131-1 і ст. 131-2 Конституції України, передбачено виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється із 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції — із 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції — із 1 січня 2019 року. Отже, новація для адвокатури введена конституційними змінами насамперед в інтересах ефективного захисту прав громадян.

У результаті реформи всі будуть поставлені в рівні умови в суді й будуть звертатися до професійних захисників, ця новела стосується й ролі адвоката в адміністративному процесі [18, с. 13].

Сутність та особливості інституту представництва, правовий статус представника в адміністративному процесі та шляхи їх вдосконалення в контексті судової реформи та реалізації Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу стало об'єктом дисертаційного дослідження О.М. Величко на тему «Представництво прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному судочинстві» (2019 р.).

У роботі автором уточнено сутнісний зміст інституту представництва в адміністративному процесі, під яким запропоновано розуміти правовідносини за яких особа у межах визначених договором або законом повноважень здатна вчиняти дії процесуального характеру в адміністративному процесі, спрямовані на захист законних прав, свобод та інтересів іншої особи, яку вона представляє, у сфері публічно-правових відносин. До особливостей представництва в адміністративному процесі О.М. Величко пропонує віднесення наступних детермінант:

- 1) спрямованість адміністративного представництва на професійність у наданні правової допомоги під час адміністративного процесу із захисту законних прав та інтересів учасників (учасника), які приймають участь в судовому процесі;
- 2) можливість одночасної участі представника та довірителя (крім випадків, передбачених законодавством);
- 3) нормативна визначеності повноважень представника та самостійність у процесі їх вибору та реалізації;
- 4) законності та добровільності адміністративного представництва тощо.

У результаті аналізу видів представництва, науковець пропонує виділяти такі підвиди договірної представництва в адміністративному процесі як: 1) представництво за безпосередньої участі адвоката; 2) представництво, яке здійснюється працівником юридичної особи; 3) представництво, яке забезпечується іншими особами, яких суд допустив до процесу.

Розглянуто систему принципів діяльності представника в адміністративному судочинстві, до числа яких автор пропонує окрім основних засад включити принципи, пов'язані із професіоналізмом, адвокатською етикою та гуманізмом.

Важливим внеском автора у дослідження адміністративно-процесуального статусу представника у адміністративному процесі, зокрема виділення особливостей процесуального статусу представника:

- 1) наділеність правом звернення до адміністративного суду від імені сторони адміністративного процесу чи третьої особи;
- 2) захист виключно права та законних інтересів осіб, яких представляє, а не особистих;
- 3) представництво на підставі договору (угоди) чи закону;
- 4) передбачення вимог до представників та встановлення обмежень процесуального представництва, викладених в статтях КАС України;
- 5) визначеність порядку підтвердження повноважень законних представників у встановленому законом порядку;
- 6) спрямованість діяльності на надання кваліфікованої правової допомоги особі, яку представляє, та сприяння здійснення правосуддя в адміністративному суді [22].

Заслужує на увагу дисертаційне дослідження В.В. Грисюк на тему «Теоретичні засади юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності» (2021 р.), в якому зроблено акцент на юридичних технологіях здійснення адвокатської діяльності як сукупності даних щодо ефективного використання юридичними засобами, методами, правилами і прийомами, необхідними для виконання функцій та досягнення цілей у адвокатській діяльності.

Автором вказано на необхідність виділення: 1) універсальних юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності (зокрема технологій юридичних аргументацій, технологій ведення консультацій, технології установа фактичних обставин та кваліфікація юридичних справ адвокатами, технології формування письмового правового акту в професійній діяльності адвоката, технології стратегічних та тактичних планувань, технології, що пов'язані із підвищенням кваліфікації

адвокатами) та 2) спеціалізованих юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності (які проявляють зокрема у: а) наданні правничої допомоги та захисті в національному, іноземному і міжнародному судах; представництві інтересів в процесі розгляду справ про адміністративне правопорушення або у кримінальному провадженні); б) позасудових технологіях (а саме, у правовому супроводі); в) безоплатній правовій допомозі; г) медіаційній діяльності адвоката.

Грисюк В.В. сформульовано парадигму стратегічного планування адвокатської діяльності, до структурних елементів якої запропоновано віднести:

- 1) стратегічну креацію, що є моментом фактичного вироблення стратегій адвокатів;
- 2) телеологічність та таргетування, які проявляються у визначенні цілеспрямованості на підставі змістовних прогнозів розвитку предметної області;
- 3) моніторинг законодавства, який враховує діючі норми актів законодавства, їх актуалізацію у разі доповнень чи змін;
- 4) оперативну гнучкість, яка передбачає корекцію обраних моделей з урахуванням нововиявленої обставини, за умови збереження обраного напрямку на досягнення цілі.

Авторкою встановлено, що система принципів адвокатської діяльності складається з двох груп: 1) правових та 2) морально-етичних принципів. В свою чергу кожна із зазначених груп поділяється на: а) принципи, які прямо закріплено в текстах соціальних норм, та б) потенційні принципи. Наприклад, в групі правових принципів до прямого належить принцип верховенства права, а до потенційного — принцип справедливості. В свою чергу, в групі морально-етичних принципів до прямих належатиме принцип конфіденційності, а до потенційних — принцип автономності у виборі засобів і способів захисту інтересів клієнта.

Також, дослідницею проаналізовано європейські стандарти здійснення адвокатської діяльності та ті, що стосуються етичних засад організації адвокатури в Україні, в результаті чого зроблено висновки, що саме ці засади та стандарти формують основу

у моральному мисленні, визначають подальшу модель врегулювання юридичної справи, створюють вплив на вироблення деонтологічної моделі можливих варіантів у поведінці адвокатів у новій ситуації чи конфлікті [32].

Важливим внеском в дослідження функціональних основ діяльності адвоката в адміністративному судочинстві стало дисертаційне дослідження О.О. Джабурії на тему «Організаційні форми адвокатської діяльності» (2020 р.), в результаті проведення якого сформульовано науково обґрунтовані висновки щодо організаційних форм в адвокатській діяльності задля удосконалення функціонування інституту адвокатури в Україні.

У роботі наводиться загальна характеристика організаційної форми діяльності адвоката відповідно до національного законодавства, виокремлюється система принципів, на яких здійснюється адвокатська діяльність, аналізується вплив принципу свободи у виборі адвокатом форм організації адвокатської діяльності, принципів незалежності, конфіденційності у професійній діяльності адвоката на здійснення побудови організаційної форми адвокатської діяльності.

Привертають особливу увагу висновки научині щодо виокремлення ознак, властивих організаційній формі адвокатської діяльності, які проявляються:

- 1) в сутності самої організаційної форми адвокатської діяльності, як: а) сторони правових відносин щодо забезпечення адвокатської діяльності; б) сторони договірних відносин з приводу надання правової допомоги; в) як об'єкта фінансового моніторингу; г) як сторони податкових правовідносин;
- 2) у реєстраційному характері правовідносин, які породжують та припиняють організаційну форму адвокатської діяльності (зокрема, реєстраційні дії щодо реєстрації індивідуальної діяльності адвоката, реєстрація адвокатського бюро чи адвокатських об'єднань, тощо) [37].

До уваги слід взяти й наукову роботу В.В. Заборовського на тему «Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні» (2018 р.), котра спрямована

на дослідження комплексу суспільних відносин, а також теоретичних та практичних аспектів і проблем, які виникають у зв'язку із ствердженням правового статусу адвоката при здійсненні професійної діяльності щодо надання правничої допомоги на сучасному етапі формування громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Автором запропоновано новий концептуальний підхід щодо визначення сутності та структури правового статусу адвоката, розглядаючи такий статус як комплексну категорію, яка відображає правове становище адвоката в суспільстві (акумуляує та відтворює всю сукупність взаємовідносин адвоката в ньому і не тільки відображає його реальне правове становище, але й формує юридичний базис для професійної діяльності адвоката), що характеризується наявністю у нього юридично встановленої сукупності прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, які є необхідними і достатніми для здійснення адвокатської діяльності щодо надання професійної правничої (правової) допомоги на засадах абсолютної незалежності.

Науковцем визначено співвідношення між незалежністю та самостійністю як властивостями правового статусу адвоката; розкрито їх взаємовплив та встановлено необхідність сприйняття незалежності адвоката, яка стосується його професійної діяльності, як абсолютної категорії (закон не обмежує, а навпаки — визначає сутність незалежності адвоката (як і адвокатури в цілому) та встановлює механізм її забезпечення), у той час як самостійність є відносною.

Важливим є висновок автора, що, набувши певного індивідуального правового статусу (в аспекті процесуальної форми діяльності), адвокат отримує комплекс як професійних прав адвоката (права першого рівня), так і процесуальних прав (права другого рівня), і саме такий комплекс прав повинен отримати найменування «статусні права адвоката». Професійні права адвоката (права першого рівня), у свою чергу, теоретично можна поділити на: організаційні права адвоката; права, які засновані на гарантіях його професійної діяльності; права функціонального характеру, які безпосередньо пов'язані із наданням професійної правової допомоги, в той час як комплекс процесуальних прав адвоката безпосередньо залежить від його правового

статусу у тому чи іншому провадженні (захисника, представника чи власне адвоката) [47].

Окремим вектором досліджень участі адвоката в адміністративному процесі є встановлення рівня його взаємодії з іншими учасниками судочинства та адміністративної юстиції. Наприклад, М.В. Бондаревою проведено дослідження на тему «Окремі аспекти взаємодії адвоката з нотаріусом у нотаріальному провадженні з оформленням спадкових справ» (2018 р.), в якому вказано на місце та функціональне призначення ролі адвокатів при представництві осіб в нотаріальному процесі, виокремлено характерні ознаки, притаманні процесуальній діяльності адвоката в окремих групах нотаріальних проваджень. В результаті аналізу судової та нотаріальної практик розглянуто питання, пов'язані із оформленням повноважень адвоката, який здійснює представництво в нотаріальному процесі.

Авторка дослідила окремі питання прийняття участі в нотаріальному процесі адвокатів як представника особи щодо оформлення спадкового права, в результаті чого вказано, що взаємовідносини нотаріусів та адвокатів у нотаріальних провадженнях з оформлення спадкових прав осіб повинно будуватись на взаємній повазі та професіоналізмі на усіх етапах провадження. Водночас вказано на ключовій функції в нотаріальному процесі щодо юридичного консультування саме нотаріуса. Що стосується участі адвоката як представника спадкоємця, то вона не вступає у суперечність цілей і сутності нотаріального процесу з оформлення спадкових прав.

Викликає цікавість визначена авторкою специфіка діяльності адвоката в нотаріальному процесі, яку запропоновано розглядати у двох значимих аспектах: правовий статус особи, яку адвокат представляє, і характер, складність, суб'єктність здійснюваного нотаріального провадження. Особливу увагу приділено функціональним складовим участі адвоката в нотаріальному провадженні у розрізі стадійності нотаріального процесу [16, с. 156].

У свою чергу Л.В. Сливою досліджено питання консультативної діяльності адвоката як особливого виду адвокатської діяльності. Авторка відзначає, що консультативну діяльність прийнято розглядати

як перший етап взаємодії довірителя та адвоката. Однак, з таким визначенням вона не погоджується, вважаючи його занадто вузьким. В обґрунтування своєї думки авторка вказує, що консультування клієнта відбувається на всіх етапах їхньої взаємодії, при будь-яких контактах з третіми сторонами, при подальшому русі справи. Для досягнення мети консультування потребується виконання наступних завдань: проведення збору повного обсягу інформації щодо спору; здійснення аналізу отриманих даних; визначення матеріально-правової та процесуально-правової кваліфікації обставин справи; вироблення всіх можливих варіантів вирішення конфліктної ситуації; зважування переваг та недоліків запропонованих варіантів розв'язання спору.

Авторкою виокремлено наступні стадії консультування адвоката, а саме: підготовчий; збір інформації: опитування; консультація фахівців; збір письмових документів; аналіз отриманої інформації; матеріально-правова кваліфікація справи; процесуально-правова кваліфікація справи; розробка можливих варіантів вирішення спору, аналіз їх переваг та недоліків; консультація (вироблення правової позиції по справі після обговорення з клієнтом).

Окрім іншого, авторкою розмежовано поняття «консультативна діяльність адвоката», «консультування» та «консультація», а також здійснене їх співвідношення, яке має прояв у наступному: 1) консультативна робота адвоката — комплекс певних дій спрямованих на досягнення правового результату; 2) консультування -процес безпосередньої взаємодії адвоката та клієнта з метою досягнення певного результату; 3) консультація — результат [164, с. 81].

Викликає цікавість дослідження питань взаємодії адвоката та інших учасників юридичного конфлікту через призму виокремлення соціально-психологічних особливостей, проведене Л.Г. Терлецькою.

На думку дослідниці, що специфікою роботи адвоката є творчий характер, зумовлений різноманітністю галузей права, завданнями, що вирішуються, особливостями кожної юридичної справи, а також ознаками, які мають індивідуально-психологічне вираження осіб, приймаючих участь в юридичній роботі. Творчість адвокат (захисник)

виявляє через призму обрання прийнятливої способу дій, методів у роботі, що здатні відповідати відповідним ситуаціям, та сукупності психологічних інструментів, які можуть мати вплив на вирішення відповідного кейсу.

Авторка приходить до наступних висновків: для адвоката, який орієнтований на особистісні структури інших учасників конфлікту, є характерним усвідомлення специфіки їх спілкування, бажання маніпулювати ситуацією; виявити ефекти, які становлять особливості маніпуляції можливо за допомогою стеження за змінами ситуацій, пов'язаними з технологією психологічного впливу; порушення балансу тих чи інших змінних взаємодії віднесено до загальної ознаки успіху психічного впливу [170, с. 93].

Окремі проблемні аспекти взаємодії адвоката із судом стали темою дослідження В.В. Заборовського, яким проаналізовано сутність взаємовідносин адвоката та суду в судовому процесі. Науковцем досліджено норми національного законодавства, яким врегульовано взаємовідносини суду та адвоката в процесі здійснення правосуддя; наведено приклади із практики в результаті чого виявлено випадки неприпустимості у поведінці.

Автор вказує на те, що в практичній діяльності значна частина суддів в процесі розгляду справ не забезпечують дотримання принципів рівноправності учасників процесу та положень про те, що суддя «не уособлює судової влади, а є уповноваженою державою особою на здійснення правосуддя».

З огляду на це, В.В. Заборовський приходить до висновків, що законодавець здійснюючи правове врегулювання відносин між судом та адвокатом в процесі реалізації ними професійних обов'язків, виходив із потреби у дотриманні принципу взаємної поваги один до одного. Однак цей принцип часто не отримується у взаємовідносинах між судом і адвокатом, зокрема зі сторони суду [49, с. 107].

В останні роки все більше актуальності набувають дослідження, присвячені темам щодо окремих аспектів виконання обов'язків адвокатом як суб'єктом первинного фінансового моніторингу та дотримання гарантій. Прикладом є дисертація М.В. Шевченко на тему

«Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект» (2019 р.), в якій адвоката, якщо той представляючи інтереси клієнта вчиняє підготовчі заходи або безпосередньо укладає договори (зокрема, купівлі-продажу нерухомого майна, операції майнового характеру з валютою, цінними паперами або іншими активами клієнта); організовує дії із створенням, провадженням діяльності або управління компаніями віднесено до категорії «інших суб'єктів господарювання», які підпадають під дію фінансового моніторингу.

Крім цього, автор вказує на існування симбіотичного взаємозв'язку корупції та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, що проявляється у необхідності застосування схеми, задля можливості використання незаконно отриманих «прибутків» із мінімізацією ризиків викриття джерел їхнього набуття та кримінальних переслідувань корумпованих публічних службовців.

Цікавими з практичної точки зору є пропозиції М.В. Шевченко в частині формулювання підстав та способів позитивних матеріальних заохочень приватного учасника, що входить в систему запобігання та протидії (легалізації) відмиванню корупційних доходів публічними діячами, механізм яких полягає у: 1) суб'єктом первинного фінансового моніторингу повідомляється про фінансові операції публічного діяча; 2) державою компенсуються понесені відповідним суб'єктом первинного фінансового моніторингу від припинення ділових відносин із публічним діячем «розумні витрати», а також сплачується винагорода у розмірі десяти відсотків від суми конфіскованого активу, пов'язаного із фінансовими операціями, про які напередодні було проінформовано суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

До категорії розумних витрат автор пропонує віднесення комісійної винагороди, передбаченої внутрішнім положенням чи статутом або платежів, пов'язаних із здійсненням фінансових операцій у інших формах, які стягуватимуться з клієнта в звичайних умовах.

Гарантією щодо запобігання можливим випадкам зловживань суб'єктами первинного фінансового моніторингу у частині повідомлень про вчинення сумнівних фінансових операцій слугують

настання умов, за яких суб'єкту відшкодовуються витрати та сплачується фінансова винагорода, до яких включено ухвалення судового рішення, винесеного в результаті кримінального розслідування щодо відповідного публічного діяча, порушеного по факту відмивання корупційних доходів.

Метою запропонованого заохочувального механізму з однієї сторони є сприяння запобігання понесення збитку для бюджету, а з іншого — виявлення корупційних злочинів [190, с. 43].

Окрім цього, в науковій праці М.Р. Моканик на тему «Адвокат та фінансовий моніторинг: не вирішені питання адвокатської таємниці», звернуто увагу на проблемність питань, пов'язаних із відсутністю юридичної визначеності щодо адвокатської таємниці адвоката, адвокатського бюро та адвокатського об'єднання як спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу та запропоновано підходи до вирішення деяких питань. Досліджуючи питання щодо обов'язку адвоката повідомляти Спеціально уповноважений орган про свої підозри щодо фінансових операцій, авторка звертається до положень рішення Європейського суду з прав людини «Мішо проти Франції» (Michaud v. France, No. 12323/11), де йдеться про таке зобов'язання адвокатів виключно у випадку якщо в межах професійної діяльності адвокат:

- 1) приймає участь від імені і за рахунок клієнта в угодах щодо фінансів або нерухомості або діють як довірители;
- 2) допомагає клієнту у підготовці або здійсненні трансакцій щодо визначених операцій [203]. Тобто, в даному випадку йдеться про обов'язок адвоката повідомляти про підозру виключно про діяльності, яка є : віддаленою від довіреної адвокатам місії захисту; подібної до діяльності представників інших професій, які підпадають під цей обов'язок. Сутність місії захисту має слугувати основою для професійної таємниці адвоката [84, с 95].

У свою чергу, Я.В. Корженівський дослідив тему «Адвокати як суб'єкти первинного фінансового моніторингу», де передумовами необхідності віднесення адвокатів до суб'єктів первинного фінансового моніторингу відніс: створення міжурядової організації прийняття Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів

(FATF) сорок рекомендацій, які були згодом переглянуті. Так, відповідно до вимог 12, 16 та 24 цих рекомендацій (у редакції 2003 року) передбачалось вжиття країнами заходів щодо залучення представників не фінансових занять та професій, в тому числі адвокатів, до протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Аналогічні вимоги містяться в ст. 2 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2005/60/ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму.

З огляду на це, автор приходить до обґрунтованого висновку, що розширення суб'єктів первинного фінансового моніторингу адвокатами пов'язано із імплементацією в національне законодавство міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [71, с. 14].

Отже, в результаті проведеного аналізу видається за можливе виокремити за предметно-тематичним критерієм основні напрями наукових розвідок діяльності адвоката як загалом, так і в адміністративному процесі, зокрема напрацювання щодо таких питань:

- представництва прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному судочинстві;
- визначення функціональних та організаційних основ адвокатури України;
- правового статусу адвоката та адвокатури в контексті процесів глобалізації;
- теоретичних засад юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності;
- аналізу європейських стандартів здійснення адвокатської діяльності; етичних засад організації адвокатури в Україні;
- організаційних форм адвокатської діяльності;
- правової природи взаємовідносин між адвокатом і судом під час здійснення правосуддя;
- в якості суб'єкта фінансового моніторингу;
- правового статусу адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні тощо.

У цій частині дослідження проаналізовано розвиток наукової думки діяльності адвоката в адміністративному судочинстві, що дозволило з'ясувати перелік проблемних питань, які існували на різних історичних етапах розвитку адвокатури та адміністративного судочинства, визначити способи та стан їх вирішення.

У результаті проведеного аналізу, виокремлено два основних етапи наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. Перший етап наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві пов'язано з прийняттям КАС України (тобто, з липня 2005 р. по листопад 2017 р.), а другий — з дослідженнями, яких було розпочато з прийняттям КАС України у новій редакції (тобто, з грудня 2017 року по теперішній час).

Охарактеризовано окремі наукові праці та основні результати і висновки, отриманні науковцями в результаті проведених досліджень кожного із історичних етапів наукових розвідок діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Сучасний стан проблематики окремих аспектів діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є предметом багатьох наукових дослідження, які, як правило, охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із новими викликами та загрозами, з якими зіштовхнулась Україна в останні роки.

1.2 Правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві

З метою повного та всебічного дослідження правових засад діяльності адвоката в адміністративному судочинстві, першочергово визначимось із змістом базового терміну «*правові засади*» та суміжного йому «*нормативно-правове забезпечення*».

Так, не зважаючи на доволі поширене застосування терміну «*правові засади*» в національному законодавстві та серед науковців наразі відступній єдиний підхід до його визначення. До прикладу на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції [91] вказано, що правовими

засадами діяльності Департаменту державної реєстрації є Конституція України [69], закони України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші акти законодавства, Положення про Міністерство юстиції України, накази Міністерства та Положення про Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 14 лютого 2022 року № 491/5 [118].

Натомість на офіційному веб-сайті Уповноваженого із захисту державної мови [4] при характеристиці діяльності Уповноваженого із захисту державної мови використано інший термін — «нормативно-правові засади діяльності», зазначивши, що Уповноважений у своїй діяльності керується насамперед такими актами законодавства: Конституція України, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Порядок взаємодії Уповноваженого із захисту державної мови з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 819, Порядок здійснення Уповноваженим із захисту державної мови контролю за застосуванням державної мови органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 817 [92].

Отже, в більшості випадках державними органами термін «правові засади» ототожнюються із такими термінами як «нормативно-правові засади», «правове регулювання», «правові засади», «нормативне регулювання» і тому подібне.

Цікавими видаються висновки Д.О. Кошикова щодо розуміння поняття «правові засади» через призму кількох аспектів, зокрема як: а) систему нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів; б) норм права, що встановлюють певні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, що містяться в законодавчих актах; в) керівних начал (принципів) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами

відповідних законодавчих та підзаконних актів. При цьому, автор пропонує «правові засади реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави» розуміти як систему норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних та стратегічних документах держави, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо врегулювання та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, їх захисту у випадку порушення, створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі [74, с. 166; 169].

Таким чином, правовими засадами діяльності адвоката в адміністративному судочинстві можна вважати систему норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності адвокатів в адміністративному судочинстві.

Що стосується нормативно-правового забезпечення у цілому, слід сказати, що воно відображає вплив держави на окремі суспільні відносини за допомогою прийняття відповідних юридичних норм, що приймаються з урахуванням специфіки предметного впливу та методів, яких обрано для цього з метою забезпечення стабільного правопорядку, нормального функціонування державних органів, організацій та установ, які мають забезпечувати охорону й захист прав, свобод і законних інтересів громадян. Спрямування нормативно-правового забезпечення на суспільні відносини, що стосуються діяльності адвоката залежить від сфери правового впливу та форми прийнятого юридичного регулятора.

Беручи за основу існуючі підходи, видається за можливе нормативно-правове забезпечення діяльності адвоката класифікувати в залежності від: 1) рівня правового закріплення на: а) національне; б) міжнародне; 2) від виду джерела права: а) закони України; б) підзаконні нормативно-правові акти [3, с. 45]; 3) від предмету правового регулювання: а) тих, що регламентують окремі елементи правового

статусу адвоката; б) тих, що регламентують особливості здійснення адвокатської діяльності.

Систематизація нормативно-правового забезпечення діяльності адвоката є необхідною для виявлення особливостей цієї сфери та наявних у ній правових пробілів [197, с. 325].

Першочергово дослідимо міжнародні нормативно-правові акти, якими врегульовано окремі аспекти діяльності адвоката, серед яких чільне місце відведено Основним положенням про роль адвоката (прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р.) [89], якими зроблено вказівку на те, що адекватне забезпечення прав людини і основних свобод, на які усі люди мають право, надається їм в економічному, соціальному, культурному суспільному і політичному житті і вимагає, щоб усі люди мали ефективну можливість користування юридичною допомогою, здійснюваною незалежною юридичною професією.

Основні положення про роль адвоката регламентують право будь-якої людини звертатись за допомогою до адвоката; обов'язок уряду гарантувати ефективну процедуру і дієвий механізм для реального та рівного доступу до адвокатів; обов'язок уряду забезпечувати необхідне фінансування та інші ресурси для юридичної допомоги бідним та іншим незаможним людям. Також визначено основні питання щодо:

- а) кваліфікації і підготовки адвокатів;
- б) обов'язків і повноважень адвокатів;
- в) гарантій діяльності адвокатів;
- г) свободи висловлювання й асоціацій та ін.

Пункти аналізованого документу сформульовано та спрямовано так, щоб допомагати державам-учасницям (які ратифікували Основні положення про роль адвоката) у їх завданні сприяти і забезпечувати належну роль адвокатів. При цьому, роль адвоката має поважатися і гарантуватися урядами при розробці національного законодавства та його застосуванні як адвокатами, так і суддями, прокурорами, членами законодавчої та виконавчої влади і суспільством в цілому; ці принципи мають також застосовуватися до осіб, які здійснюють адвокатські функції без одержання формального статусу адвоката. [89].

Актуальним є звернення до положень Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [50] щодо виокремлення комплексу зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, які встановлюються до адвоката. Зобов'язання умовно поділяються на такі категорії: перед клієнтом; перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені; перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-ким з колег зокрема; перед суспільством, для членів якого існування незалежної професії поряд з дотриманням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед державною владою та іншими інтересами суспільства.

Вказаний документ має належну та зрозумілу структуру, яка має прояв у відповідних розділах, які визначають місце адвоката у суспільному житті, суть правил професійної етики, незалежність та особисту порядність адвоката, конфіденційність, особисту рекламу адвоката, неприпустимі види діяльності, відносини адвоката з клієнтами, розмір та порядок отримання гонорару та інші [50].

Вагомого значення для України набувають положення Рекомендації № R 21 Комітету Міністрів, спрямовані державам-членам, які стосуються загальних принципів свободи у професійній діяльності адвоката, а саме:

- тих, що пов'язані із вжиттям заходів, покликаних забезпечити повагу безпосередньо до адвокатської професії, захистити та сприяти її незалежності, не допустити випадки дискримінаційних проявів та/або необґрунтоване втручання будь кого в законну діяльність адвоката;
- тих, що пов'язані із створенням спеціальних органів, яким надаватимуться дозволи на проходження адвокатської практики або долучення до професії адвоката, передбачивши можливість у перегляді прийнятих рішень незалежними і безсторонніми судами;
- тих, що пов'язані із забезпеченням свободи у переконаннях, вираженнях поглядах, пересуванні, об'єднаннях та зібраннях (зокрема, праві приймати участь у публічній дискусії темою

- яких є дотримання прав та здійснення судами діяльності, надавати пропозиції про зміни до законодавства, тощо);
- тих, що стосуються встановлення гарантій у вигляді заборон на загроз застосування необґрунтованих стягнень чи тиску до адвокатів, які здійснюють діяльність відповідно до професійних стандартів;
 - тих, що пов'язані із відсутністю створення заборон у доступі до суду, де адвокат може здійснювати професійну діяльність згідно наданих кваліфікацій тощо.

Актуальність мають і встановлені Рекомендаціями № R 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу відповідні обов'язки адвоката та його роль. Так, визначено рекомендацію розробки адвокатським колегіям або іншим професійним об'єднанням адвокатів професійних стандартів і кодексів поведінки та забезпечення незалежних, сумлінних і справедливих дій адвоката під час захисту законних прав та інтересів своїх клієнтів. Звернуто увагу, що адвокатам належить зберігати професійну таємницю відповідно до національних законів, підзаконних актів і професійних стандартів, а будь-яке порушення професійної таємниці без згоди клієнта має підлягати належним санкціям. Окрім іншого, важливим є повага адвоката до судової влади і виконання своїх обов'язків щодо судів у спосіб, який відповідає національним правовим та іншим нормам і професійним стандартам, будь-яке утримання адвоката від виконання професійних функцій має уникати завдання шкоди інтересам клієнтів або інших осіб, яким потрібні послуги адвоката. Документом встановлено і обов'язки адвокатів щодо їхніх клієнтів, зокрема інформування клієнтів про їхні законні права і обов'язки, а також про вірогідні результати та наслідки справи, включаючи фінансові витрати; спроби дійти дружнього врегулювання справи; уникнення конфлікту інтересів та інші [151].

Констатуємо, що переважна більшість міжнародних стандартів діяльності та забезпечення прав адвоката дотримана та імplementована до вимог національного законодавства.

Національний рівень правових засад діяльності адвокатів в цілому, та в адміністративному судочинстві зокрема закріплено у різних

за правовою силою та предметним спрямуванням нормативно-правових актах. Первинно, це ті нормативно-правові акти, що регламентують правовий статус адвоката.

Так, положеннями Конституції України визначено щодо: виключного регулювання законами України питань, пов'язаних судоустроєм, судочинством, засадами судової експертизи, діяльності прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядком виконання судових рішень; засадами організації та діяльності адвокатури; щодо повноваження з'їзду адвокатів України на обрання двох членів до складу Вищої ради правосуддя. Окрему статтю Конституції України присвячено діяльності саме адвокатури під назвою «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура». В цій статті Основного закону розкривається гарантія незалежності адвокатури та уточняється, що засади організації та діяльності адвокатури і здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються на рівні закону; вказується на виключному праві адвоката здійснювати представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення. Водночас вказано на винятки щодо правила представництва в суді, які стосуються трудових спорів, спорів щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спрах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ст. 131-2) [69]. Аналізуючи конституційні засади, слід вказати, що вони формують єдині принципи професійної діяльності адвокатів незалежно від виду судочинства та виду правової допомоги, що надається.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні, який структурно складається із 9 розділів. Розділ «Загальні положення» включає в себе визначення основних термінів, що вживаються у тексті аналізованого закону та надає дефіцію цих термінів, визначає поняття «адвокатура України», закріплює правову основу діяльності адвокатури України, принципи

та засади здійснення адвокатської діяльності, а також визначає взаємовідносини адвокатури та держави.

Розділ 2 має назву «Набуття права на заняття адвокатською діяльністю. Організаційні форми адвокатської діяльності» та включає в себе норми, які: визначають вимоги до особи, що має намір стати адвокатом; встановлюють порядок допуску та складання кваліфікаційного іспиту; встановлюють вимоги до стажиста адвоката та стажування; визначають форми здійснення адвокатської діяльності, підтвердження повноважень адвоката та ін.

Розділом 3 «Види адвокатської діяльності. Права і обов'язки адвоката. Гарантії адвокатської діяльності» «Договір про надання правничої допомоги» закріплено норми, які регламентують професійні права та обов'язки адвоката, вимоги щодо адвокатської таємниці, гарантії діяльності адвоката, порядок надання адвокатом безоплатної правової допомоги.

Розділ «Договір про надання правничої допомоги» закріплює форму та зміст договору про надання правової допомоги, підстави для відмови в укладенні договору про надання правничої допомоги та порядок припинення і розірвання такого договору.

Важливі процедурні норми закріплені у розділі «Дисциплінарна відповідальність адвоката», які встановлюють загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката, підстави для притягнення до відповідальності, види та строк застосування дисциплінарних стягнень та інше.

Також Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено засади адвокатського самоврядування, встановлено статус Національної асоціації адвокатів України, визначено організаційні форми адвокатського самоврядування та інше, а також обґрунтовано здійснення в Україні адвокатської діяльності адвокатом іноземної держави. Особливості статусу адвоката іноземної держави» [111].

Необхідним у групі актів, що регламентують правовий статус адвоката є також врахування:

Положення про Раду адвокатів України, затвердженого Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р., згідно якого

визначено статус Ради адвокатів України як національного органу адвокатського самоврядування, на який державою покладено виконання у період між з'їздами адвокатів України публічно-представницьких функцій недержавного самоврядного інституту, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання правової допомоги на професійній основі адвокатури України. Серед повноважень Ради адвокатів України віднесено затвердження порядку складання радою адвокатів регіону протоколу про адміністративне правопорушення та форми протоколу. Положення про Раду адвокатів України, окрім іншого закріплено структуру Ради адвокатів України (зокрема керівництво), визначено взаємодію Ради адвокатів України із іншими органами адвокатського самоврядування, встановлено порядок скликання Ради адвокатів України та прийняття ними рішень [100];

Положення про помічника адвоката, затвердженого Рішенням Ради адвокатів України від 25 вересня 2015 р. № 113 (із змінами), яким визначено єдині засади організації, правовий статус та умови діяльності особи, яка займає посаду помічника адвоката та регламентовано умови і порядок використання адвокатами при здійсненні своєї професійної діяльності праці помічників. Вказаний нормативно-правовий акт визначає правову основу діяльності помічника адвоката, до якої слід віднести Конституцію України [69], Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111], Кодекс законів про працю України, Правила адвокатської етики [108], інші законодавчі акти, акти Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України.

Положенням про помічника адвоката визначено принципи та засади діяльності помічника адвоката, порядок набуття статусу помічника адвоката, організаційні форми праці помічника адвоката, процедуру внесення даних про помічника адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України, права, обов'язки та відповідальність помічника адвоката та інше. Визначає, що помічник адвоката є фізично особою, яка здійснює діяльність на підставі та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111], Кодексом законів про працю України, Правилами адвокатської етики [108] та цим Положенням[98].

Водночас вважаємо, що правовий статус помічника адвоката в адміністративному судочинстві може бути врегульовано з певними особливостями, з урахуванням категорій малозначних справ. Можливим є доповнення положення КАС України [61] шляхом наділення обсягом правомочностей помічника або офіційно оформленого стажера адвоката в адміністративному процесі, визначення обсягу процесуальних прав цих суб'єктів (зокрема, щодо можливості знайомитися з матеріалами справи, отримувати документи тощо). Зазначені зміни сприяли би більш ефективному та оперативному виконанню завдань адвокатом в адміністративному судочинстві з однієї сторони, а з іншої — надали би можливість помічнику або стажеру отримати практичні навички, ознайомитись із діяльністю суду, тощо.

Законом України «Про безоплатну правову допомогу» визначає, що безоплатною правничою допомогою є правнича допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Цим законом врегульовано правовідносини у сфері надання безоплатної правничої допомоги суб'єктам права на безоплатну первинну правничу допомогу та суб'єктам права на безоплатну вторинну правничу допомогу [112].

Порядок надання безоплатної правничої допомоги фізичним особам на благодійних засадах фізичними та юридичними особами, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно з відповідними благодійними організаціями, регулюється відповідним законодавством і статутами цих організацій. До повноважень центрів з надання безоплатної правничої допомоги серед іншого визначено забезпечення участі захисника в розгляді справи про адміністративне правопорушення. Визначено право суб'єкта надання безоплатної вторинної правничої допомоги на прийняття участі у розгляді справи про адміністративне правопорушення на підставі доручення центру з надання безоплатної правничої допомоги.

Передбачено право оскарження дій та бездіяльності посадових осіб, які порушують порядок надання безоплатної правничої допомоги, надання неякісної правничої допомоги до суду та в адміністративному порядку [112].

Наступна група — це нормативно-правові акти, що стосуються адміністративного судочинства. Прикладом слугуватиме КАС України, яким врегульовано:

право учасників справи в адміністративному суді користуватися правничою допомогою (ст. 16 КАС України);

виключність здійснення представництва в адміністративному суді, як виду правничої допомоги, виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом (ст. 16 КАС України);

надання безоплатної правничої допомоги в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги (ст. 16 КАС України);

обов'язковість реєстрації адвокатами електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремих підсистемі (модулі) (ст. 18 КАС України);

можливість адвоката одночасно бути представником або декількох позивачів, або декількох відповідачів, або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними (ст. 57 КАС України);

порядок документального підтвердження повноважень адвоката як представника (ст. 59 КАС України) тощо [61].

До цього переліку також віднесемо КупАП, положеннями якого врегульовано: право особи, яка притягається до адміністративної відповідальності на: юридичну допомогу адвоката, іншого фахівця у галузі права (який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи) при розгляді справи; виступ рідною мовою і користування послугами перекладача; надання пояснень, доказів; заявлення клопотання; оскарження постанови по справі знайомитися з матеріалами справи; та ін.

Регламентовано порядок посвідчення повноважень адвоката як представника потерпілого в адміністративному процесі, який передбачає оформлення довіреності на ведення справи, посвідченою нотаріусом або посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності, або ордером чи дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором про надання правової допомоги. До ордера

обов'язково додається витяг з договору (засвідчується підписами сторін), в якому зазначаються повноваження адвоката або обмеження його прав на вчинення окремих дій як захисника [62].

Оскільки різновидом справ про порушення митних правил є справи про порушення митних правил, в даному випадку слід вказати й на положення Митного кодексу України, якими врегульовано право на оскарження рішення, дії або бездіяльність митних органів в досудовому порядку вирішення спору. Чітко регламентовано порядок дій щодо оскарження, які можна охарактеризувати через:

- 1) можливість звернення зі скаргою до: а) митного органу вищого рівня; б) суду;
- 2) не поширеність положень щодо подання скарги на постанови у справах про порушення митних правил, податкові повідомлення — рішення митних органів;
- 3) встановлення вимог до строків, форми, змісту скарги митному органу вищого рівня (зокрема, можливість подачі у паперовій або електронній формі, підпису особою, яка її подає, або уповноваженою нею особою (в такому разі долучається оригінал або належним чином завірена копія документа, що засвідчує повноваження такої уповноваженої особи).

Окремо виокремлено права скаржника, до яких віднесено: прийняття скарги особисто або через уповноважену особу; подання заяви, пояснень, наведення доводів з питань, що виникають під час розгляду скарги, і заперечення проти заяв та доводів інших осіб; надання додаткових документів; на відкликання скарги; одержування рішення за результатами розгляду скарги; висловлення вимог щодо забезпечення конфіденційності та нерозголошення певних відомостей під час розгляду скарги; вимагати відшкодування збитків, якщо вони завдані внаслідок порушення встановленого порядку розгляду скарг; користуватися іншими правами, визначеними законодавством. Також врегульовано особливості оскарження справ про порушення митних правил. Визначено, хто може бути захисником у справі про порушення митних правил, порядок підтвердження повноважень, визначено обсяг прав, яким наділений захисник [80].

До вищезазначеної категорії можна віднести й інші галузеві акти законодавства, якими врегульовано окремі питання щодо судового розгляду справ в адміністративному суді (зокрема: акти щодо передбачають порядок вступу, проходження та припинення державної служби, службової кар'єри державних службовців; акти, що регулюють справляння податків і зборів, порядок їх адміністрування, статус платників податків та зборів та ін.; акти земельного законодавства та ін.).

До групи нормативно-правових актів, які прямо чи опосередковано стосуються адміністративного судочинства можна також віднести Закон України «Про медіацію», положення якого поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі трудових, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення [135]. З цього приводу слід зазначити, що процедура регулювання конфліктів в адміністративних справах врегульовано на нормативному рівні, в той час коли застосування медіації у справах про адміністративні правопорушення потребує подальшого законодавчого врегулювання.

Процедура медіації може бути проведено на: а) досудовій стадії; б) судовій (до розгляду справи по суті в першій інстанції) стадії; в) під час виконання рішення суду.

Оскільки виконавче провадження є завершальною процедурою судового процесу вищезазначений перелік актів можна доповнити Законом України «Про виконавче провадження», яким врегульовано питання представництва сторін у виконавчому провадженні, вимоги до оформлення документів, які посвідчують повноваження адвоката як представника у виконавчому провадженні та інші питання. Так, встановлено, що представництво юридичних осіб у виконавчому провадженні здійснюється їх керівниками чи органами, посадовими особами, які діють у межах повноважень, наданих їм законом чи установчими документами юридичної особи, або через представників юридичної особи [113].

Ще одну групу можна виокремити із актів, положеннями яких врегульовано здійснення фінансового моніторингу в адвокатській діяльності, зокрема:

- Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», згідно якого адвоката віднесено до спеціально визначених суб'єктів фінансового моніторингу та покладено зобов'язання забезпечувати організацію та проведення первинного фінансового моніторингу, що покликано належним чином надавати можливість виявляти підозрілі фінансові операції (діяльність) та повідомляти про них Державну службу фінансового моніторингу України, а також запобігати використанню послуг клієнта для проведення клієнтами фінансових операцій з протиправною метою (пп. 2, 4, 5, 8 ч. 2 ст. 8 Закону).

Законом передбачено, що адвокат має виконувати обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо вони здійснюють певні визначені види діяльності, зокрема беруть участь у підготовці і здійсненні правочину щодо купівлі-продажу нерухомості, управління активами клієнта, управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах, залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними, купівлі-продажу юридичних осіб та ін.

Правовий аналіз ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [116], та інших нормативно-правових актів дає змогу виділити ключові обов'язки адвоката як суб'єкта первинного фінансового моніторингу, які можна поділити на:

- ті, що пов'язані із поданням інформації до Держфінмоніторингу (зокрема обов'язки надавати інформацію: про фінансові операції, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; про виявлені фінансові операції, стосовно яких є достатні

підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму; надавати запитувану додаткову інформацію з приводу фінансових операцій, які стали об'єктом фінансового моніторингу);

- ті, що пов'язані із самостійною діяльністю адвоката як суб'єкта фінансового моніторингу (зокрема, здійснення ідентифікації та вивчення клієнта; забезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу та їх реєстрація; зберігання документів щодо ідентифікації осіб, які провели фінансову операцію, а також усіх документи, що стосуються ділових відносин з клієнтом; з'ясувати мети та характер майбутніх ділових відносин з клієнтами; постійне оновлення внутрішніх процедур, інформацію про зміст діяльності клієнта та його фінансовий стан; проведення аналізу відповідності фінансових операцій, що проводяться клієнтом, наявній інформації про зміст його діяльності та фінансовий стан) [116].

- Порядок проведення перевірок Міністерством юстиції України та його територіальними органами суб'єктів первинного фінансового моніторингу, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 13 травня 2015 р. № 673/5, яким встановлено, що адвокати, адвокатські бюро та об'єднання є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за якими у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснюються Мін'юстом. Окрім іншого, зазначеним актом встановлено, що Мін'юст, а також за його дорученням Головне територіальне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні територіальні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі мають право здійснювати планові та позапланові перевірки адвокатів, адвокатських бюро та об'єднань [124].

- Порядок ведення Державною службою фінансового моніторингу обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2015 р. № 552,

яким закріплено механізм подання адвокатами, адвокатськими бюро та об'єднання як суб'єктами первинного фінансового моніторингу до Держфінмоніторингу відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» інформації, необхідної для взяття їх на облік як суб'єктів та зняття з обліку, а також виявлення, реєстрації, подання адвокатами, адвокатськими бюро та об'єднання до Держфінмоніторингу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, іншої інформації, що може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення [120].

- Порядок розгляду справ про порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та застосування санкцій, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 28 травня 2015 р. № 810/5, яким визначено процедуру розгляду Міністерством юстиції України, головними територіальними управліннями юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі, справ про порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та застосування санкцій [125].

- Положення про Комісію Міністерства юстиції України з питань застосування санкцій за порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 28 травня 2015 р. № 811/5. Акт визначає завдання, функції та порядок діяльності Комісії Міністерства юстиції України з питань застосування санкцій

за порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, передбачає повноваження, склад, основну форму роботи Комісії [119].

- Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 08 липня 2016 р. № 584. Актом визначено що адвокати, адвокатські бюро та об'єднання є суб'єктами, які використовують Критерії у своїй діяльності, зокрема самостійно визначають у внутрішніх документах з питань фінансового моніторингу іманентні межі для тих критеріїв, які містять кількісні та/або оціночні характеристики («істотне збільшення», «великі обсяги», «високі ставки», «регулярність», «багато років», «дорогоартісні», «незвично великі активи», «надзвичайно великі операції»). Актом передбачено поділ Критерій на: критерії ризику за типом клієнта; критерії ризику, пов'язані з географічним розташуванням держави проживання (перебування, реєстрації) клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів; критерії ризику за типом (видом) послуги (продукту) та за способом (каналом) надання чи отримання послуги (продукту) [117].

- Форми обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, які надаються суб'єктами затверджено наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та інструкції її заповнення» від 29 січня 2016 р. № 24[132].

- Порядок про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 р. № 999/5, яким регулюються порядок належної організації та проведення первинного фінансового моніторингу; діяльності працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу;

встановлення правил та програми проведення фінансового моніторингу; здійснення заходів належної перевірки; застосування ризик-орієнтованого підходу (належна система управління ризиками та оцінка ризиків); виявлення підозрілих фінансових операцій; проведення внутрішніх перевірок [123].

- Рішення Національної асоціації адвокатів України «Про затвердження роз'яснення щодо деяких питань виконання обов'язків адвокатом як суб'єктом первинного фінансового моніторингу» від 03 липня 2021 р. № 51, яким затверджено роз'яснення щодо деяких питань виконання обов'язків адвокатом як суб'єктом первинного фінансового моніторингу, зокрема щодо того, чи є адвокат суб'єктом фінансового моніторингу лише стосовно осіб, які являються його клієнтами, в розумінні Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111], та щодо того чи має право адвокат як суб'єкт фінансового моніторингу, на виконання положень Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [116], подавати до уповноважених органів державної влади, передбачену вказаним законом інформацію щодо особи, яка не є його клієнтом [127] та ін.

Додатково нормативно-правові акти можливо об'єднати в групу, що регулює окремі аспекти діяльності адвоката, наприклад:

- а) порушення права адвокатів на збір та отримання інформації (КУпАП визначено порядок притягнення до адміністративної відповідальності за порушення права на інформацію та права на звернення [62]; Порядком оформлення головою ради адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя або уповноваженим радою членом ради адвокатів матеріалів про адміністративні правопорушення визначено процедури складання протоколів про адміністративні правопорушення за статтею 212-3 КУпАП та ведення діловодства у справах про адміністративні правопорушення [121]; Рішенням Ради адвокатів України від 27 жовтня 2021 р. № 115 «Про затвердження роз'яснення щодо визначення суб'єкту складення

протоколу про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 212-3 КУпАП України» деталізовано окремі аспекти оформлення протоколів [126]:

- б) дотримання правил адвокатської етики (наприклад, Правила адвокатської етики (зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р., положеннями яких визначено надзвичайну важливість функціонального навантаження адвокатури, що вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. Водночас специфічних та комплексний характер обов'язків, покладених на адвокатуру, викликають потребу збалансовувати засади служіння адвоката інтересам клієнта та суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права) [108].

Резолюція Ради адвокатів України «Професійна етика правосуддя» від 21 вересня 2018 р., положеннями якої судді, прокурорів і адвокатів віднесено до сфери правосуддя та судової влади. Водночас визначено, що: авторитет судової влади в суспільстві залежить від дій усіх учасників судового процесу; недотримання стандартів етики суддів, прокурорів і адвокатів негативно впливає на здійснення правосуддя та призводить до порушення прав людини та основоположних свобод. Окремо вказано на потребу розробки Кодексу професійної етики та визначення спільних етичних принципів у сфері правосуддя, який на жаль досі не прийнято [148]);

- в) стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному процесі (наприклад, наказ Міністерства юстиції України від 21 грудня 2017 р. № 4125/5, яким визначено основні характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції із суб'єктом права на безоплатну вторинну правову допомогу адвокат є незалежним в обранні правової позиції для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів всіма не забороненими законом

- способами. Стандартами із посилання на нормативно-правові акти врегульовано серед іншого деякі особливості супроводження справ в адміністративному судочинстві [129];
- г) дисциплінарні аспекти діяльності адвоката (наприклад, Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність [99]; Рішення Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 р. № 268 «Про затвердження у новій редакції Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону», яким визначено порядок роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі з реалізації наданих повноважень, а також процедуру розгляду питань, віднесених до її компетенції [131]; Рішення Ради адвокатів України від 16–17 листопада 2022 № 144 «Про Реєстр дисциплінарних проваджень» [143]);
- д) підвищення кваліфікації адвокатів (наприклад, рішення Ради адвокатів України від 14 лютого 2019 р. № 20 «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України у новій редакції» [122]; Рішення Ради адвокатів України від 02 липня 2021 р. № 38 «Про затвердження Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки», де вказано на: забезпечення активної участі адвокатів у конституційному процесі та втіленні конституційних змін у чинне законодавство; удосконалення процедури професійної підготовки та розвитку адвокатів; удосконалення дисциплінарних та кваліфікаційних процедур; покращення ефективності системи комунікацій з усіма суб'єктами та учасниками правової реформи в Україні; забезпечення ефективного розвитку міжнародної співпраці НААУ з метою обміну досвідом кращими практиками адвокатського самоврядування та з питань діяльності інституту адвокатури в цілому [130]);
- е) захист гарантій адвокатської діяльності (наприклад, рішення Ради адвокатів України: «Про звернення Ради адвокатів України

до Ради суддів України, Вищої ради правосуддя та Верховного Суду щодо неприпустимості втручання в діяльність органів адвокатського самоврядування» від 01 серпня 2022 р. № 58 [134], «Щодо недопущення порушень права адвоката на ефективну участь в процесі при здійсненні адвокатської діяльності в суді» від 02 серпня 2022 р. № 63 [199], «Про затвердження роз'яснення щодо можливості адвокатам здійснювати представництво інтересів клієнтів на підставі договору, вчиненого в електронній формі, а також необхідності надання клієнтом згоди на розкриття конфіденційної інформації» від 04 листопада 2022 р. № 121 [128]).

Також, Рада адвокатів України прийняла низку рішень організаційного та безпекового характеру, пов'язаних із впровадженням режиму воєнного стану, зокрема щодо: 1) обмеженість у публічному доступі інформації про адвокатів, їхніх адрес, мобільних телефонів, фотографій, соцмереж, розміщених в Єдиному реєстрі адвокатів України [115]; 2) питань сумісності проходження адвокатом військової або альтернативної (невійськової) служби [138]; 3) призупинення норм щодо обов'язкового підвищення кваліфікації адвокатами [141]; 4) надання дозволу щодо видачі посвідчень адвокатам України, за вставленим Радою адвокатів України зразком без дотримання вимог про багатоступеневий захист від підробок [137]; 5) можливості дистанційного проведення засідань (режим відео-конференцій) Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та Дисциплінарної палати регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури [114] тощо.

На офіційному веб-сайті НААУ містить Розділ «Законодавство України», який складається з таких категорій як:

- 1) «Законодавство України про адвокатуру та адвокатську діяльність» (віднесено тільки Закон України Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111] та Закон України Про безоплатну правову допомогу») [112];
- 2) «Акти Національної Асоціації Адвокатів України» (зокрема, Рішення від 07 березня 2023 р. № 16 «Щодо неприпустимості підміни судом повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних

- комісій адвокатури» [200], Рішення № 153 від 16 грудня 2022 р. «Про оприлюднення Звіту Комітету з питань безоплатної правової допомоги на сайті Національної Асоціації Адвокатів України» [136]; та ін.);
- 3) «Спільні акти» (зокрема, Меморандум про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Національною Асоціацією Адвокатів України від 29 листопада 2018 р. [79], Меморандум про співпрацю між громадською спілкою «Мережа правового розвитку» та Національної Асоціації Адвокатів України від 31 січня 2019 р. [78], та ін.);
- 4) «Матеріали з'їздів адвокатів України»;
- 5) «Законодавство іноземних країн про адвокатуру», зокрема:
- Закон про адвокатуру Польщі від 26 травня 1982 р., згідно з яким на Міністра юстиції покладено здійснення нагляду над діяльністю самоврядування в обсязі й формах, передбачених законом. Цікавим є включення в поняття «професія адвоката» поміж надання юридичних консультацій, підготовки юридичних висновків, ще й розробку проектів правових актів та виступів у судах і органах влади. Використовується термін «організаційна одиниця» як державний орган або орган самоврядування, юридична особа, суспільна або політична організація та інший предмет без статусу юридичної особи. На адвоката під час виконання професійної діяльності розповсюджуються норми щодо правової охорони поруч із суддями чи прокурорами. До складу органів адвокатури включено: Національний З'їзд Адвокатів, Найвищу Раду Адвокатів, Вищий Дисциплінарний Суд та Вищу Ревізійна Комісія [51, с. 5];
 - Кодекс адвокатської етики Польщі розрізняє обов'язки адвоката дотримуватись етичних норм та норм та захист гідності адвокатської професії, а для адвоката, який виконує обов'язки за кордоном додатково ще встановлено вимогу дотримуватись норм адвокатської етики, яка є обов'язковою в країні, яка приймає [60];

- Федеральне положення про адвокатуру Німеччини, яким регламентовано створення суду у справах адвокатів, його склад, порядок призначення членів суду у справах адвокатів, правовий статус членів суду у справах адвокатів, склад палат суду у справах адвокатів, призначення професійних суддів та адвокатів членами судової палати у справах адвокатів, судочинство у справах адвокатів в рамках адміністративного права, юридична процедура та предметна компетенція, юрисдикція, компетенція, правовий захист при дуже довгих судових процесах, та ін.[179]; та ін.;
- б) «Практика Європейського суду з прав людини» (віднесено Конвенцію про захист прав людини та основних свобод («Європейську конвенцію з прав людини») [68], Європейську соціальну хартію [45], Регламент Європейського суду з прав людини (станом на січень 2014 року) [150], Формуляр заяви до ЄСПЛ [181], Формуляр довіреності у справі ЄСПЛ [180], База рішень та ухвал ЄСПЛ HUDO [5]). Вважаємо, що інформацію, розміщену на веб-сайті Національної Асоціації Адвокатів України у Розділі «Законодавство України» слід актуалізувати, систематизувати у підрозділи за галузевим спрямуванням та з урахуванням сталих підходів до визначення терміну «законодавство».

Зазначений аналіз правових засад діяльності адвоката в адміністративному судочинстві дає підстави стверджувати, що це єдина система нормативних положень, які містяться в різних за юридичною силою та предметним спрямуванням норм. Доцільним є групування правових засад діяльності адвоката в адміністративному судочинстві за напрямом правового впливу на: основні та додаткові. До останніх віднесено нормативно-правові акти, які стосуються: порушення права адвокатів на збір та отримання інформації; дотримання правил адвокатської етики; стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у адміністративному процесові; дисциплінарних аспектів діяльності адвоката; підвищення кваліфікації адвокатів; захисту гарантій адвокатської діяльності та ін. [197, с. 325].

У свою чергу, нормативно-правове забезпечення діяльності адвоката є сукупністю положень, що містяться як в міжнародних так і національних правових актах, що регулюють статусні характеристики адвоката, процедуру набуття статусу адвоката та засади здійснення адвокатської діяльності в цілому [197, с. 325].

Акцентуємо увагу на тому, що для впорядкування участі адвокатів в розгляді публічно-правових спорів вагомим значення мають рішення Ради адвокатів України, яким надаються роз'яснення щодо різних аспектів діяльності адвокатів, встановлюються додаткові гарантії, особливості здійснення професійної діяльності під час дії воєнного стану та ін.

З огляду на це переважна більшість нормативних актів підзаконного характеру, що спрямовано на забезпечення регулятивного впливу на діяльність адвоката прийнята Радою адвокатів України та з'їздом адвокатів та потребує детальної систематизації.

У цій частині дослідження окреслено зміст нормативно-правового забезпечення діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Зазначено, що загальні засади діяльності адвоката закріплено на рівні Конституції України (зокрема щодо: виключного регулювання законами України питань, пов'язаних із судочинством, організацією та діяльністю адвокатури; повноважень з'їзду адвокатів України на обрання членів до складу Вищої ради правосуддя; гарантії незалежності адвокатури; виключного права адвоката здійснювати представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення; винятків щодо правила представництва в суді, які стосуються трудових спорів, спорів щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена та ін.) та визначено в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та інших нормативно-правових актах.

Водночас Кодекс адміністративного судочинства України віднесено до спеціального кодифікованого акту, який формує правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. Відзначено, що переважна більшість нормативних актів підзаконного характеру в цій сфері

спрямовано на забезпечення регулятивного впливу на діяльність адвоката прийнята Радою адвокатів України та з'їздом адвокатів.

Особливістю діяльності адвоката в адміністративному судочинстві визначено врегулювання окремих аспектів діяльності актами (рішеннями) органів адвокатського самоврядування, які стосуються організаційно-функціональних питань, надання рекомендацій з приводу тих чи інших питань (зокрема, це рішення щодо: забезпечення прав адвокатів на збір та отримання інформації, етичних питань, дисциплінарних стягнень, формування спеціальних комітетів, підвищення кваліфікації адвокатів, забезпечення захисту гарантій адвокатської діяльності, особливостей здійснення професійної діяльності в умовах дії воєнного стану та ін.).

Окрему групу нормативно-правових актів виокремлено із тих, положеннями яких врегульовано здійснення фінансового моніторингу в адвокатській діяльності.

1.3 Представництво в адміністративному судочинстві

Основним законом гарантовано право кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [69]. Водночас реалізація цієї гарантії забезпечується з певними особливостями в залежності від виду судочинства.

Рішенням Конституційного Суду України від 14.12.2011 р. № 19-рп/2011 вказано, що особа щодо якої суб'єктом владних повноважень прийнято рішення, вчинено дію чи допущено бездіяльність, має право на захист [153]. Це право може бути реалізовано шляхом індивідуального звернення за судовим захистом або шляхом представництва. Для того щоб повною мірою розкрити роль представництва, першочергово вдамося до аналізу існуючих нормативних та теоретичних підходів до визначення терміну «адміністративне судочинство», його співвідношення з такими правовими категоріями як «адміністративний процес», «адміністративна процедура».

Серед науковців єдиного підходу до тлумачення правової категорії «адміністративно судочинство» не вироблено досі. Так, А.В. Руденко адміністративне судочинство характеризує через призму таких детермінант: а) є формою здійснення правосуддя; б) полягає у всебічному, повному, об'єктивному розгляді та вирішенні адміністративними судами в стабільному порядку, визначеному нормами КАС України, адміністративно-правових спорів; в) метою здійснення є: захист прав та свобод (для фізичних осіб), прав і законних інтересів (для юридичних осіб); здійснення контролю у сфері публічно-правових відносин [159, с. 7].

За іншим підходом, адміністративне судочинство визначено як процесуальну складову адміністративної юстиції — форму реалізації цього різновиду правосуддя, що характеризується такими ознаками: особливим порядком вирішення адміністративно-правових спорів судами та уповноваженими на те державними органами (відповідно до цього підходу до поняття адміністративної юстиції враховується розгляд публічно-правових спорів не тільки судами, але й іншими державними органами); самостійністю правосуддя, метою якої є вирішення судами спорів між громадянами та публічною адміністрацією або між самими органами управління (відповідно до цього підходу, поняття адміністративної юстиції охоплює виключно судовий порядок вирішення публічно-правових спорів); особливим видом судочинства з притаманною лише йому системою спеціалізованих судів або спеціальних судових підрозділів [58].

Щодо визначення правових категорій, які мають значення для статусу адвоката в адміністративному судочинстві, зокрема щодо «адміністративного судочинства», «адміністративного процесу», слід вказати таке. Так, в КАС України наявні визначення понять: а) «адміністративне судочинство» як діяльності адміністративного суду із розгляду та вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим кодексом; б) «судовий процес» як правовідносин, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства [61]. Бандуркою О.М. адміністративний процес запропоновано розглядати як вид юридичного процесу, який регламентує порядок розгляду і розв'язання конкретних

адміністративних справ як діяльність, що ґрунтується на нормах адміністративно-процесуального права, виконавчих органів держави та їх посадових осіб, а також інших уповноважених на те суб'єктів щодо реалізації норм матеріального адміністративного права, а в низці випадків — і матеріальних норм інших галузей права [7].

Станом на теперішній час, адміністративний процес найчастіше пов'язується з адміністративною юстицією, як різновидом правосуддя у сфері публічно-правових відносин. Віднесення при цьому до змісту адміністративного процесу також і порядку здійснення публічного адміністрування у його правових формах «призводить до «розмивання» поняття «адміністративний процес», втрати ним визначеності. Крім того, враховуючи, що термінологія юридичної науки є єдиною з термінологією закону та юридичної практики слід мати на увазі також і несприятливі наслідки, що матимуть місце внаслідок такого «розмивання» термінології в законодавстві та юридичній практиці» [57].

Такої ж позиції дотримується В.Б. Авер'янов, яким запропоновано застосування поняття «адміністративний процес» на сферу адміністративної юстиції». Підхід до розуміння адміністративного процесу як порядку реалізації правосуддя автор не вважає новим [32].

Водночас на думку, І.О. Картузова та А.Ю. Осадчий наведений підхід до розуміння адміністративного процесу, що пов'язує його із правосуддям, одночасно не виключає необхідності подальшого теоретичного обґрунтування та правового регулювання порядку реалізації правових форм публічного адміністрування [57].

Таким чином, адміністративний процес ширше поняття, ніж адміністративне судочинство. Для цілей цього дослідження, нас цікавитиме участь адвоката саме в судовому розгляді адміністративних справ, опосередкованих наявністю публічно-правового спору.

При аналізі змісту дефініцій «адміністративний суд», «адміністративна справа», «публічно-правовий спір» наведених в КАС України [61] вбачається неповнота охоплення термінологічними значеннями усіх категорій справ. Так, адміністративним судом у розумінні законодавця є суд, до компетенції якого КАС України віднесено розгляд і вирішення

адміністративних справ. В свою чергу, адміністративною справою вважається переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, тобто спір у якому хоча б одна із сторін:

- 1) здійснювала б публічно-владні управлінські функції (в тому числі на виконання делегованих повноважень), і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій;
- 2) надавала б адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг;
- 3) суб'єктом був би учасник виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [61].

У даному випадку виникає логічне питання щодо співвідношення правових категорій «адміністративна справа», «справа про адміністративні правопорушення». Відповідно, «справа про притягнення до адміністративної відповідальності» стосується вчинення адміністративних проступків, передбачених КУпАП, які можуть вирішуватись суб'єктами владних повноважень. Натомість, «адміністративна справа», це справа щодо вирішення публічно-правового спору, який виникає через дії, бездіяльність та рішення суб'єкта владних повноважень.

Отже, адміністративне судочинство включає розгляд адміністративних справ, які стосуються участі суб'єкта владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності, з огляду на це важливим видається дослідження особливостей розгляду цієї категорії справ та з'ясування характерних ознак представництва і в цих категоріях справ, якщо такі мають місце бути.

Так, особливостями провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є: 1) вирішуються місцевими загальними судами як адміністративними судами; 2) процесуальні строки: а) розгляд справ — 10 днів з дня відкриття провадження

у справі; б) подання позовної заяви: протягом 10 дня з дня ухвалення відповідного рішення (постанови); з дня вручення такого рішення (постанови) — щодо рішень (постанов) по справі про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху (у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі); в) апеляційне оскарження — протягом 10 днів з дня проголошення рішення; г) розгляд справи в апеляційній інстанції у 10-й строк після закінчення строку апеляційного оскарження; 4) за наслідками розгляду справи суд уповноважений прийняти одне із таких рішень: а) залишити рішення суб'єкта владних повноважень без змін, а позовну заяву без задоволення; б) скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і надіслати справу на новий розгляд до компетентного органу (посадової особи) або закрити справу про адміністративне правопорушення; в) змінити захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено; 5) неможливість посилення стягнення, у випадку якщо за результатами апеляційного перегляду судом змінено захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення [61]; 6) відсутність права оскарження в суді касаційної інстанції [62].

Що стосується дослідження представництва у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності слід вказати, що адвокат у цьому випадку може виступати на стороні особи, яку притягується до відповідальності за адміністративні проступки, свідка чи потерпілого. Окрім адвоката, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності має право на юридичну допомогу іншого фахівця у галузі права (який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи) при розгляді справи [62].

Щодо підтвердження повноважень адвоката за КУпАП [62], то в порівнянні з КАС України [61] має деякі відмінності. Аналіз положень КУпАП дає можливість говорити про існування двох способів підтвердження повноважень адвокатів у справах про притягнення до адміністративної відповідальності: 1) загального; 2) спеціального.

Загальний спосіб підтвердження повноважень адвокатів у справах про притягнення до адміністративної відповідальності передбачає можливість альтернативного надання адвокатом на вибір до суду або іншого органу, який розглядає справу одного із нижченаведених документів:

- а) довіреності на ведення справи, посвідченої нотаріусом;
- б) довіреності на ведення справи, посвідченої посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності;
- в) договору про надання правової допомоги;
- г) ордеру, до якого в обов'язковому порядку необхідно додавати й витяг з договору, в якому зазначено обсяг повноважень адвоката або обмеження його прав на вчинення окремих дій як захисника.

Так, згідно ст. 271 КУпАП встановлено спеціальний (безальтернативний) спосіб підтвердження повноважень для адвокатів, які призначаються Центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а саме у вигляді надання доручення, виданого цим центром [62].

Адвокат, який працює як самозайнята особа, при укладенні договору з клієнтом підписує ще один примірник договору для подачі в суд (орган). Натомість, адвокати, які працюють в адвокатському бюро чи об'єднанні, повинні оформляти ордер (в якому вказуються дані адвоката, який здійснює представництво у справі) та додавати до нього договір з клієнтом (чи його витяг), підписаний бюро (об'єднанням) та клієнтом. При цьому, надання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю не вимагається [1].

Доцільним вбачається внесення зміни в КУпАП [62] та КАС України [61] та чітко передбачити віднесення справ з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності до підкатегорії адміністративних справ.

Слід відмітити, що питання представництва у справах щодо притягнення до адміністративної відповідальності може бути врегульовано й на рівні галузевих актів. До прикладу, особливості оскарження справ про порушення митних правил визначено митним законодавством. В розумінні Митного кодексу України [80] захисником є особа, яка

в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а у разі необхідності — свідка та надавати їм необхідну юридичну допомогу.

Захисником у справі про порушення митних правил можуть бути: а) адвокат; б) інший фахівець у галузі права, який згідно із законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; в) близькі родичі особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідка, їх опікуни або піклувальники.

Щодо підтвердження повноважень захисника на участь у справі, то такими для: адвоката є документи, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111]; інших фахівців у галузі права — угодою або дорученням юридичної особи; близьких родичів, опікунів або піклувальників — заявою особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідка про їх допуск до участі у справі як захисників.

Захисник під час участі у справі наділений усіма правами, визначеними у статті 498 Митного кодексу України, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо особою, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, і не може бути доручена захиснику [80].

Окремо слід дослідити й положення Закону України «Про виконавче провадження» щодо представництва сторін у виконавчому провадженні. Так, ст. 16 Закону України «Про виконавче провадження» врегульовано питання представництва сторін у виконавчому провадженні. За загальним правилом сторони мають право реалізувати права і обов'язки у виконавчому провадженні самостійно або через представників, крім випадків, коли боржник згідно з рішенням зобов'язаний вчинити певні дії особисто. Документами, які посвідчують повноваження адвоката як представника у виконавчому провадженні є: ордер, доручення органу чи установи, що уповноважені законом на надання безоплатної правової допомоги, або договір

про надання правової допомоги. Особливістю представництва є те, що до ордера обов'язково додається витяг з договору, в якому зазначаються повноваження адвоката як представника або обмеження його прав на вчинення окремих дій як представника сторони виконавчого провадження. Витяг засвідчується підписами сторін договору [113].

Таким чином, аналіз положень різних нормативно-правових актів щодо представництва в адміністративному судочинстві дає підстави говорити про відсутність вироблення єдиного підходу законодавця (зокрема в частині визначення переліку документів, які подаються на підтвердження повноважень).

Порівнюючи обсяг прав, гарантій та можливостей, порядок забезпечення участі в судовому адміністративному процесі адвокатом який надає правничу допомогу при вирішенні справ в адміністративному суді із іншими представниками, які не мають статусу адвоката, можна загалом вказати, що спільним для них є мета участі в процесі та представлення інтересів, досягнення завдань та цілей, а відмінними — процедура підтвердження повноважень, наявність ширших прав у адвоката (зокрема щодо збору документів шляхом направлення адвокатських запитів, скорочених строків отримання запитуваних документів чи інформації, додаткових гарантій на забезпечення надання інформації на адвокатські запити, тощо).

На думку, Чудик Н. чинне законодавство не розмежовує процесуальне становище адвоката в адміністративному процесі від процесуального становища представників, які не мають адвокатської професії. Така ситуація, з урахуванням наявності Правил адвокатської етики, які фактично є збірником обов'язкових вимог до професійної поведінки адвоката, дозволяє зробити висновок про те, що єдиною відмінністю правового статусу адвоката від правового статусу інших осіб, які є представниками у адміністративному судочинстві, є більш суворі вимоги до обов'язків адвоката при тому ж обсязі прав, що й у представників, що є досить дивним. Вирішити дану проблему, можливо шляхом перегляду норм законодавства про адміністративне судочинство в частині надання права представляти та захищати інтереси інших осіб під час розгляду адміністративних справ неадвокатам [198, с. 39].

Важливим також видається дослідження сутнісно-змістових характеристик процесуального представництва у судовому адміністративному процесі. Так, О.В. Бачун пропонує під терміном «процесуальне представництво у судовому адміністративному процесі» розуміти як сукупність дій, вчинених особою — представником від імені особи, яку представляє, у правовій процесуальній формі, спрямованих на захист прав, свобод, інтересів цієї особи. Водночас автор класифікує суб'єктів, які здійснюють законне представництво, за критерієм характеру взаємовідносин між законним представником і особою, щодо якої здійснюється представництво на: внутрішніх (тобто, батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників чи інших осіб, визначених законом) і зовнішніх законних представників (тобто, керівників юридичної особи чи інших уповноважених законом, положенням, статутом осіб — щодо інтересів юридичної особи; органи та інших осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб) [9, с. 12].

Процесуальне представництво адвоката в адміністративному судочинстві — це відображення його правового статусу. Усталеним є підхід до трактування поняття «статусу» в праві як такого, що використовується для позначення становища суб'єкта у правовій системі [166, с. 58]. Тобто, конкретний суб'єкт може набувати конкретного правового статусу в конкретних правовідносинах. Це пов'язано з традиційним співвідношенням особи та права, за допомогою якого державою окреслюються межі можливої діяльності, становище щодо інших суб'єктів, індивідуальні або типові ознаки, які властиві суб'єктові [34, с. 41].

Слушною є позиція А.В. Панчишена [93] щодо трактування категорії «правовий статус» як такої, що позначає чітку структуру та визначає принципи взаємодії між суб'єктами суспільних відносин, а також їх місце в існуючій системі правових відносин. На противагу, С.Г. Стеценко [168, с. 90] пропонується детермінувати правовий статус через сукупність прав, обов'язків і гарантій їх реалізації, яких визначено в нормативних актах.

Отже, під правовим статусом розуміється юридично закріплене становище конкретного суб'єкта у суспільстві, його конкретні права та обов'язки, що встановлені законодавством і гарантовані державою.

Правовий статус може мати як загальний, так і спеціальний прояв. Останнє означає те, що спеціальний статус може бути набутий за визначених умов.

Як слушно відмічено Т.І. Білоус-Осінь [12]: «...спеціальні статуси конкретизують загальний правовий статус на рівні окремих соціальних груп, відрізняються різноманітнішою галузевою гамою, ніж загальний статус. Спеціальні статуси можуть знаходитися в рамках однієї галузі права (або володіти комплексним характером). Відмежування спеціального статусу однієї особи від усіх інших осіб лежить у площині її правосуб'єктності, головним чином дієздатності, оскільки правоздатність є однаковою і рівною для всіх». Таким чином, адвокат має загальний статус фізичної особи та спеціальний статус, опосередкований, крім іншого, правомочністю на представництво.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111], адвокатом є фізична особа, що здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені законодавством. Можливо виокремити такі ознаки, що в своїй сукупності позначатимуть те, що фізична особа здійснює адвокатську діяльність: 1) така діяльність є незалежною, що підтверджується нормативним визнанням незалежності адвоката від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб; 2) така діяльність є професійною, що забезпечується встановленням сукупності вимог до майбутнього адвоката, типу: повної вищої юридичної освіти, володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», наявністю стажу роботи в галузі права не менше двох років, складання кваліфікаційного іспиту, проходження стажування, складення присяги адвоката України та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; 3) така діяльність змістовно стосується здійснення:

- а) захисту, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного

характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

- б) представництва, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;
- в) надання інших видів правової допомоги клієнту — діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

Правомочність на отримання правового статусу адвоката є елементом правоздатності фізичної особи, однак реалізувати його може тільки особа, що відповідає певним критеріям. Йдеться про те, що фізична особа із повною цивільною дієздатністю має право на здійснення адвокатської діяльності при умові державна отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю у порядку, встановленому законом [94].

Зазначимо, що незалежно від отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатської діяльності, нормативно виокремлюються обмеження щодо набуття цими особами правового статусу адвоката. Можливо виокремити безумовні обмеження, які не пов'язані зі сплином певних строків та умовні, що діятимуть в установлених темпоральних межах. До безумовних обмежень набуття статусу адвоката віднесемо: 1) наявність непогашеної чи незнятої в установленому

законом порядку судимості за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; 2) визнання судом особи недієздатною чи обмежено дієздатною. До умовних обмежень набуття правового статусу адвоката віднесемо: 1) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю — встановлюється протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; 2) звільнення особи з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення — встановлюється протягом трьох років з дня такого звільнення [197, с. 323].

Підсумовуючи приходимо до висновку, що статус адвоката в правовому полі позначається як «захисник» чи «представник» синонімічним шляхом. При цьому, поняття адвоката ширше, адже не у всіх випадках адвокат виконує роль захисника та не у всіх випадках роль представника.

Статус адвоката є спеціальним правовим статусом, його набувають не всі фізичні особи, а лише ті, що здійснюють адвокатську діяльність, тобто виключно особи, що володіють повною цивільної правосуб'єктністю та на яких не поширюються встановлені законом обмеження. Таким чином, правовий статус адвоката можна визначити як юридично закріплене становище фізичної особи у суспільних відносинах, в яких реалізуються її права та обов'язки при здійсненні адвокатської діяльності у межах та в порядку встановленому законодавством.

Отже, представництво в адміністративному суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом. Зазначимо, що обсяг прав, гарантій та можливостей, порядок забезпечення участі в судовому адміністративному процесі адвокатом, який надає правничу допомогу при вирішенні справ в адміністративному суді із іншими представниками, які не мають статусу адвоката, в результаті характеризується спільними та відмінними ознаками. До спільних ознак віднесемо: 1) нормативні засади участі в адміністративному судочинстві; 2) наявність взаємин з особою, щодо

якої відбувається представництво; 3) наявність процесуальної форми залучення представника до судового процесу; 4) потреба врахування адміністративного процесуального законодавства при здійсненні мети представництва. Вказані ознаки впливатимуть на перелік прав, обов'язків та гарантій особи, що забезпечує представництво.

Онiщик О.В. слушно виокремлено такі спільні ознаки представництва як те, що: 1) представник завжди виступає від імені та в інтересах особи, яку він представляє; 2) представник є юридично заінтересованою у результатах розгляду справи особою (як правило, особою, яка бере участь у справі); 3) виходячи з того, що він є заінтересованою у розгляді справи особою, він має як загальні права та обов'язки таких заінтересованих осіб, так і ті, що характеризують його спеціальний процесуально-правовий статус; 4) особа, яку представляє представник, залишається учасником процесу зі всіма належними їй загальними і спеціальними процесуальними правами та обов'язками, як у випадку, коли вона безпосередньо бере участь у судових засіданнях чи при вчиненні процесуальних дій, так і тоді, коли вона такої участі не бере; 5) процесуальні дії представника породжують правові наслідки для особи, яку він представляє [88, с. 632].

Відмінності у правовому статусові представника можуть бути опосередковані видах судочинства чи юридичними процесами, однак загалом цілком повно його елементи тотожні. Різниця у представництві, яке здійснює адвокат й інші уповноважені особи полягатиме у: а) фактичній підставі залучення особи до представництва в адміністративному процесі; б) характеру взаємовідносин між представником і особою, щодо якої здійснюється представництво; в) інтересу у вирішенні справи.

В адміністративному судочинстві, адвокат залучається як особа, що надає професійну правничу допомогу, а його діяльність під час вирішення публічно-правових спорів опосередковано й тим, що: а) адміністративне судочинство зазнає змін в частині застосування цифрових технологій та процесів глобалізації; б) формується європейський підхід до правового регулювання правового статусу адвоката, що спричиняє відсталість наявних правових положень. Окремого

значення щодо визначення функціональних можливостей адвоката в адміністративному судочинстві відведено загально-правовим вимогам, що висуваються до адвокатської діяльності, включаючи норми професійної етики.

Як вже зазначалось вище, адвокат як учасник адміністративного судочинства може бути представником. Водночас розглядають декілька видів представництва в цілому: законне (виникає не на підставі договору, а внаслідок законодавчого закріпленого обов'язку конкретної особи здійснювати в адміністративному процесі представницькі функції) та договірне (виникає на підставі укладеного між представником та особою, яку він представляє довіреності на здійснення представництва). Представництво в суді може бути таких видів: адвокатське представництво; представництво працівниками інтересів юридичних осіб; представництво, здійснюване іншими особами, допущеними судом до представництва [38, с. 244].

Окрім цього представництво в адміністративному судочинстві можна розглядати за галузевою ознакою правовідносин (зокрема, у фінансових, митних, земельних, трудових (щодо проходження державної служби) правовідносин), в залежності від суб'єкта, інтереси яких підлягають захисту (зокрема, представництво інтересів державного службовця, кандидата на вибори, громадської організації, тощо).

У даному випадку як приклад проаналізуємо детальніше представництво в адміністративних судах інтересів громадських організацій, їх членів, або ж профспілкових органів. Так, на практиці часто трапляються випадки, коли особи, будучи членами громадських організацій просять захисту у таких організацій і тоді вже позивачем виступає громадська організація в інтересах члена, або особи, які звернулись за таким захистом [25].

Відповідно до ч. 1 ст. 53 КАС України право на звернення до адміністративного суду із позовними заявами в інтересах інших осіб і прийняття участі у цих справах у випадках, встановлених законом належить: а) Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини; б) державним органам; в) органам місцевого самоврядування; г) фізичним та юридичним особам [61].

Приклади нормативного регламентування права на звернення особи до суду в інтересах іншої є:

Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», яким передбачено право Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на звернення до суду щодо захисту прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права і свободи; брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами (заявами, клопотаннями) (поданнями) [147];

Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», яким передбачено право профспілки, їх об'єднання представляти інтереси працівників при вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) у порядку, встановленому законодавством. Представники профспілок беруть участь у діяльності примирних комісій, трудових арбітражів та інших органів, які розглядають колективний трудовий спір (конфлікт) [142];

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», яким визначено, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України [139] та ін.

Рішенням Конституційного Суду України від 28.11.2013 р. № 12-рп/2013 підтверджено право громадської організації захищати в судовому порядку особисті немайнові та майнові права своїх членів, інших осіб, які звернулися до неї за таким захистом, за умов якщо: а) таке повноваження передбачено в статуті організації; на законодавчому рівні визначено право громадської організації звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб [154].

У даному випадку виникає логічне питання щодо способу підтвердження права на звернення громадської організації в інтересах своїх членів, або осіб, що звернулися до неї за захистом та представництва інтересів в адміністративному суді.

Судова практика із розгляду цієї категорії справ не є сталою, та в ній зустрічаються випадки за яких, суди зважають на положення

статутних документів громадської організації і у разі, якщо статутом передбачено право представляти та захитати власні законні інтереси та членів організації в судах — приймають такі позови до розгляду.

Проте, на жаль переважно суди визначають відсутність спеціального закону, який би прямо передбачав право громадської організації звертатись до суду за захистом прав інших осіб та застосовують загальні положення КАС України щодо представництва та, відповідно, доходять до висновку про відсутність у громадської організації адміністративної процесуальної дієздатності бути позивачем в таких справах [25]. Як приклад у справі № 240/17419/23 Житомирський окружний адміністративний суд залишив позовну заяву без руху, зазначивши необхідність громадської організації зазначити в позовній заяві прізвище, ім'я та по батькові, а також іншу інформацію про осіб, які є її членами та в інтересах яких подано позов, оскільки такі особи вважаються Позивачами у справі. Однак, вказаних вимог процесуального закону, на думку суду, Позивач не дотримався.

Разом з тим, в позові відсутні обґрунтування того який відповідний закон, що регулює спірні відносини, наділяє саме відповідні громадські організації, до яких відноситься Позивач, правом звернення до суду за захистом прав та інтересів інших осіб в таких спірних відносинах.

Відсутність такого обґрунтування в позові позбавляє суд відповідно до вимог ст.171 КАС України вирішити питання щодо наявності права особи, що подала позов, на його подання, тобто визначити обсяг його адміністративної процесуальної дієздатності. З огляду на це, суд залишив позовну заяву без руху [175].

Проте існує тип порушень прав, щодо яких можливо подати позов в інтересах публічного порядку. Йдеться про можливість звернення до суду із посиланням на положення ратифікованої Україною Орхуської конвенції [66], якою гарантовано доступ громадськості до процедур оскарження дій та бездіяльності державних органів і приватних осіб, що порушують вимоги національного екологічного законодавства. Конвенція забезпечує доступ до правосуддя як на підставі власних положень, так і в порядку забезпечення дотримання національного природоохоронного законодавства.

У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2018 р. [105] дозволено громадській організації оскаржити діяльність адміністрації дельфінарію, де використовувалися тварини, занесені до Червоної книги. Суд із застосуванням положень Орхуської конвенції зазначив, що право на захист порушеного конституційного права на безпечне довкілля належить кожному та може реалізовуватися як особисто, так і шляхом участі представника громадськості, яким у цьому випадку є громадська організація [17].

Тому у питаннях представництва є важливим дослідження не лише питань пов'язаних із безпосередньою участю адвокатів в адміністративному процесі, а й законного і не оспорюваного права на звернення тих суб'єктів, чиї інтереси можуть бути представлені захисником в адміністративному суді.

Також слід звернути увагу на принцип верховенства права, який в професійній правничій діяльності набуває двостороннього значення, оскільки з одного боку — адвокати повинні забезпечувати практичне дотримання цього принципу під час здійснення правосуддя (тобто суддями), по відношенню до прав та свобод клієнта та безпосередньо гарантій адвокатів, а з іншої сторони — зобов'язувані й самі впроваджувати його в дію усіма можливими способами.

Суд повинен застосовувати принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини, не допускаючи відмов у розгляді адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює суперечливі відносини. Фундаментом європейського стандарту розвитку держави та справедливого судового процесу має бути право особи на звернення до суду й на справедливий судовий розгляд її скарги [184].

Участь адвоката в адміністративному судочинстві може бути пов'язана не лише з представництвом. Йдеться про можливе залучення адвоката до розгляду адміністративної справи як експерта з питань права (ст. 69 КАС України). Адже, експертом може виступати особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом [61]. Експерт

з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання і давати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи він також може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Адвокат як експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не має відповідних знань, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду [160, с. 254].

Таким чином, адвокат за наявності, якщо він має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права може долучатись до розгляду адміністративної справи в якості експерта з питань права. В даному випадку виникає питання щодо процедури визнання фахівцем у галузі права та можливого формування відповідного реєстру за адміністративною спеціалізацією таких спеціалістів із числа адвокатів, які одночасно є науковцями.

У цій частині дослідження проаналізовано інститут представництва в адміністративному судочинстві. Визначено, що представництво в адміністративному суді: як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом, крім випадків, встановлених законом; є спеціалізованою професійною діяльністю адвоката, який приймає участь в розгляді адміністративних справ у порядку, встановленому КАС України. До видів правничої допомоги, яка може надаватись в адміністративному судочинстві адвокатами віднесено: а) професійна правнича допомога; б) безоплатна правнича допомога.

Обґрунтовано, що адміністративний процес є ширшим поняттям, ніж адміністративне судочинство. Зазначено, що адміністративне судочинство включає розгляд адміністративних справ, які стосуються участі суб'єкта владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності, з огляду на це важливим видається дослідження особливостей розгляду цієї категорії справ та з'ясування характерних ознак представництва і в цих категоріях справ, якщо такі мають місце бути.

Проведено порівняльний аналіз обсягу прав, гарантій та можливостей, порядку забезпечення участі в судовому адміністративному

процесі адвокатом який надає правничу допомогу при вирішенні справ в адміністративному суді із іншими представниками, які не мають статусу адвоката, в результаті чого встановлено спільні та відмінні характеристики.

Досліджено представництво адвоката в адміністративних справах щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень, представництво у справах про притягнення до відповідальності (адміністративні правопорушення), представництво на стадії виконання судового рішення. Встановлено відповідні відмінності, зокрема щодо процедур підтвердження повноваження та переліку документів, які надаються в підтвердження.

Зазначено, що представництво в адміністративному судочинстві можна розглядати за галузевою ознакою правовідносин (зокрема, у фінансових, митних, земельних, трудових (щодо проходження державної служби) правовідносин), в залежності від суб'єкта, інтереси яких підлягають захисту (зокрема, представництво інтересів державного службовця, кандидата на вибори, громадської організації, тощо).

РОЗДІЛ 2

Характеристика окремих елементів адміністративного процесуального статусу адвоката

2.1 Мета, завдання та функції адвоката в адміністративному судочинстві

Обрання елементів адміністративного процесуального статусу адвоката, які є визначальним при характеристиці його участі в розгляді публічно-правових спорів не має усталеного підходу. Слід виходити з того, що адвокат є учасником судового процесу в значенні адміністративного процесуального законодавства. Підтвердженням означеного є положення ст. 55 КАС України [61]. При цьому, статус учасника судового процесу є тотожним статусу учасника адміністративного процесу для цілей цього дослідження.

Поняття «учасника адміністративного процесу» є ширшим, ніж поняття «іншого учасника адміністративного судочинства», тому що останнє стосуватиметься окремої групи учасників процесу, включаючи адвоката як представника. Михайловим О.М. запропоновано трактувати поняття «інший учасник адміністративного судочинства» як особи, яка, з метою вирішення завдань адміністративного судочинства, залучається судом з власної ініціативи або за ініціативи сторін процесу, або яка вступає в процес на підставі закону, реалізуючи

процесуальні права та обов'язки на підставі ухвали суду, або в межах визначеної законом компетенції, а в разі порушення встановлених у суді правил або протиправного перешкоджання здійсненню адміністративного судочинства може бути притягнутою до юридичної відповідальності. При цьому, інших учасників адміністративного судочинства класифіковано за критерієм належності до апарату суду на: 1) осіб, які належать до апарату суду; 2) осіб, які не належать до апарату суду [81]. Адвокат відноситиметься до другої групи.

Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві специфікується у його галузевим адміністративному процесуальному статусові. Для того, щоб набути статусу учасника адміністративного процесу, особа, що є адвокатом має володіти відповідним рівнем правосуб'єктності, який характерний для представника конкретної сторони публічно-правового спору. Сутність правосуб'єктності полягає у тому, що вона визначає ті юридично значущі характеристики, які перетворюють реальну (персонально індивідуалізовану) особу на носія того чи іншого статусу та детермінуються через правоздатність, дієздатність та деліктоздатність [12, с. 51].

Відповідно, фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111] для отримання статусу учасника адміністративного процесу в конкретній справі має мати документальне підтвердження — довіреність або ордер.

При цьому незалежно від того, яким документом підтверджуються повноваження адвоката, зокрема ордером або довіреністю, має укладатись договір про надання правової допомоги (п. 74–76 постанови Великої Палати Верховного Суду від 06.11.2019 р. у справі № 817/66/16 [104]). Правочином, вчиненням якого здійснюється набуття статусу представника можна вважати видачу довіреності.

Набувши статусу учасника адміністративного судочинства, адвокат має виконуватиме визначене функціональне призначення, матиме певну мету та завдання, що потребують виконання.

У розумінні Словника української мови «метою» прийнято розуміти те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль [165]. Згідно

з Енциклопедією сучасної України «мета» — це усвідомлене передбачення бажаного результату діяльності, яке зумовлює пошук засобів і шляхів його досягнення [44].

Змістовно, означене підпадатиме під визначення елементів правового статусу учасника адміністративного судочинства. Загальна структура правового статусу адвоката як учасника адміністративного судочинства включатиме також: права, свободи, законні інтереси та обов'язки, принципи, гарантії прав і свобод, юридичну відповідальність тощо [2, с. 194]. До змістовних та якісних функціональних складових адміністративного процесуального статусу адвоката віднесемо:

- мета діяльності адвоката в адміністративному судочинстві (при цьому, категорія «мета діяльності адвоката» є ширшим поняттям, ніж категорія «мета діяльності адвоката в адміністративному судочинстві», а остання вказує на основоположне призначення адвоката в розгляді публічно-правового спору);
- завдання діяльності адвоката в адміністративному судочинстві, що відображають функціональне призначення адвоката в розгляді публічно-правового спору та деталізують мету його участі;
- функції адвоката, що вказують на залежність вирішення адміністративної справи від реалізації правомочностей адвоката;
- принципи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві як основоположні засади та вихідні начала участі адвоката в адміністративному процесові;
- права адвоката в адміністративному судочинстві, що виражені в сукупності наданих правомочностей особі, уповноваженій на надання правової допомоги;
- обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві, що виражені в сукупності зобов'язань, яких визнано за особою, уповноваженою на надання правової допомоги;
- гарантії адвокатської діяльності в адміністративному судочинстві як заходів, що спрямовані на забезпечення прав адвоката під час розгляду публічно-правових спорів.

Водночас під функціональними засадами діяльності адвоката в адміністративному судочинстві пропонуємо розуміти нормативно

врегульований інструментарій, який дає адвокату можливість і право надавати професійну правничу допомогу, бути учасником судового процесу в публічно-правових спорах на всіх стадіях, а також наділяє обсягом прав, гарантій, можливостей, обов'язків, зобов'язань.

В чинному законодавстві не наведено визначення терміну «мета адвоката в адміністративному судочинстві». В розумінні Кодексу адвокатської етики Польщі метою професійної діяльності адвокатів є захист інтересів клієнта [60]. Беручи за основу дане визначення, пропонуємо правову категорію «мета адвоката в адміністративному судочинстві» розуміти як захист інтересів клієнта в адміністративному судочинстві.

Щодо завдань, яких поставлено перед адвокатом в адміністративному процесі зазначимо таке. Адміністративне судочинство, з моменту його впровадження в національну правову систему, здійснюється асоційовано із завданнями відповідного забезпечення реалізації та захисту основних прав і свобод приватних осіб у правовідносинах із суб'єктами публічної адміністрації, спорах, що виникають між ними на основі дотримання принципу верховенства права та належного врядування. Не випадково в профільному кодифікованому акті завдання адміністративного судочинства визначається як захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (ч. 1 ст. 2 КАС України) [61]. Більше того, аналогічні, по суті, положення містяться в Основному Законі держави, у відповідності з метою захисту прав, свобод та інтересів осіб у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди (ч. 5 ст. 125 Конституції України) [69]. Таким чином, з одного боку, державою сформовано суди, предметом розгляду яких є публічно-правові спори, а з іншого боку — забезпечено можливість захисту прав як публічних, так і приватних адвокатом під час вирішення таких спорів.

Також завдання адвоката в адміністративному судочинстві слід проаналізувати через призму тих, що закріплені в КАпАП, яким є: охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [62].

Слід звернути увагу, що доктринальні напрацювання щодо участі адвоката в адміністративному судочинстві стосуються як правило його правосуб'єктності, документального оформлення наданих прав та дотримання етики під час розгляду публічно-правових спорів. Натомість, окреслення вихідних завдань, що ставляться перед адвокатом під час розгляду публічно-правових спорів залишається поза увагою. Оскільки категорія «мета діяльності адвоката» є ширшим поняттям, ніж категорія «мета діяльності адвоката в адміністративному судочинстві», виходячи з того, що завдання деталізують мету обраного напрямку діяльності, завдання адвоката в адміністративному судочинстві будуть мати певну специфіку.

На конституційному рівні, як вже зазначалось вище передбачено, що адвокат може здійснювати забезпечення права на захист від обвинувачення та надавати правову допомогу [69]. Якщо враховувати специфіку публічно-правових спорів, очевидно є відсутність потреби на захист від обвинувачення, тому залишається потреба в наданні правової допомоги.

Надання правової допомоги адвокатом носить професійний характер. Аналогічні положення містяться і в ст. 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [145]. У рішенні Конституційного Суду України від 16.11.2000 у справі № 13-рп/2000 (справа про право вільного вибору захисника) зазначено, що право на правову допомогу — це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [155], а в рішенні від 30.09.2009 у справі № 23-рп/2009 (справа про право на правову допомогу),

що право на правову допомогу — це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права [156].

У висновку від 31.10.2019 р. № 4-в/2019 (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) Конституційний Суд України зазначив, що поняття «надання професійної правничої допомоги» не тотожне поняттю «представництво особи в суді». Надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво особи у суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом або іншим суб'єктом. З аналізу частини першої статті 1312 Конституції України у системному зв'язку з її статтею 59 впливає позитивний обов'язок держави, який полягає в гарантуванні участі адвоката у наданні професійної правничої допомоги особі з метою забезпечення її ефективного доступу до правосуддя за рахунок коштів держави у випадках, передбачених законом [24].

Водночас можна говорити про певну обмеженість доступу до правосуддя, що було пов'язано з карантинном та чи дією воєнного стану. Так, за результатами проведеного онлайн-опитування серед 121 адвокатів, які здійснюють правничу професійну діяльність у різних регіонах України, свідчать про те, що деякі суди з початком запровадження карантину в Україні створювали перешкоди у доступі до правосуддя, не зважаючи на численні рекомендації Ради Європи та ССВЕ щодо діяльності системи правосуддя під час пандемії. Експертами ООН відмічено, що серед невинуватених «перешкод адвокати назвали відсутність доступу до канцелярій судів та матеріалів справ, а також затримку судових проваджень, які в деяких випадках були спричинені суддями, які переконували сторони подати клопотання про перенесення засідань. Адвокати також скаржились на поганий функціонал «Електронного суду»» [53].

За інформацією Державної судової адміністрації України, у період з 1 квітня по 30 листопада 2020 року суди провели 37860 судових засідань в режимі відеоконференції, у яких сторони приймали участь поза межами приміщень судів.

Під поняттям «професійна правнича допомога у судовому процесі України» Н.П. Артем'євою запропоновано розуміти здійснення адвокатом як самостійним учасником судочинства захисту та представництва у судовому процесі з метою забезпечення реалізації особами їх процесуальних прав і обов'язків. Право на професійну правничу допомогу у судовому процесі є невідчужуваним і не може бути обмеженим у будь-якій формі [4, с. 61]. На думку А.В. Джуської конституційне право на професійну правничу допомогу можна розглядати: по-перше, як самостійне конституційне право, що не може бути обмежене, по-друге, як конституційна гарантія для реалізації, охорони та захисту інших конституційних прав і свобод людини і громадянина, по-третє, як похідне від конституційного права на інформацію, конституційного права на судовий захист прав і свобод людини і громадянина і конституційного права на повагу до гідності особи, по-четверте, як механізм опосередкування відносин між державою, суспільством та особою, який реалізується в найважливіших сферах суспільного життя, забезпечуючи надання відповідних благ [40, с. 106], а під професійною правничою допомогою пропонує розуміти діяльність, здійснювану адвокатом (на оплатній чи безоплатній основі), яка переслідує єдину мету — ефективну реалізацію прав, свобод та законних інтересів особи [40, с. 122].

Згідно з положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», видами адвокатської діяльності, що змістовно наповнюють поняття «надання правової допомоги», є:

- 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;
- 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;
- 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання

про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

- 4) надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні;
- 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;
- 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;
- 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України тощо [111].

Натомість, Законом України «Про надання безоплатної правової допомоги» використано термін «правничих послуг», до яких віднесено: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру) [112].

Враховуючи специфіку адміністративного судочинства, виокремимо завдання, що ставляться перед адвокатом під час його участі в розгляді публічно-правових спорів відповідно до його функціональних можливостей, а саме:

- 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, які стосуються або можуть стосуватися публічно-правового спору;

- 2) здійснення правового супроводу діяльності клієнта, що змістовно стосується публічно-правового спору;
- 3) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів учасника адміністративного судочинства;
- 4) недопущення порушень, а також сприяння відновленню прав учасників адміністративного судочинства в разі їх порушення.

Зупинимось більш детально на дослідженні функціональних можливостей адвоката як представника в адміністративному судочинстві, пов'язаних із недопущенням порушень, а також сприянням відновленню прав учасників адміністративного судочинства в разі їх порушення, які впливають із специфіки адміністративного процесуального законодавства.

Так, у разі не виконання судового рішення в адміністративних справах може бути встановлено судовий контроль. Суть інституту судового контролю в адміністративному судочинстві можна розкрити через наступні ознаки:

- уповноваженою особою на встановлення судового контролю у разі не виконання судового рішення в адміністративних справах виступає суд, який ухвалив судові рішення в цій справі;
- судовий контроль встановлюється відносно суб'єкта владних повноважень;
- судовий контроль передбачає зобов'язання суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення;
- за невиконання вимог суду передбачено стягнення;
- ініціювання накладення штрафу вирішується за клопотанням позивача або за ініціативою судді у судовому засіданні з повідомленням сторін. Неприбуття у судове засідання сторін, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду цього питання;
- передбачено направлення ухвали суду про накладення штрафу для виконання до державної виконавчої служби;

- на суму заборгованості у разі невчасної оплати штрафу в автоматичному порядку (тобто, без додаткового рішення суду) нараховується пені у розмірі трьох відсотків річних з урахуванням індексу інфляції;
- здійснення судового контролю передбачено й щодо проваджень у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця.

У разі якщо суб'єктом владних повноважень не виконані вимоги, вказані в ухвалі про встановлення судового контролю, суд може: а) винести ухвалу, встановивши новий строк для подання звіту, б) накладити штраф у сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. При цьому, такий накладений штраф за невиконання вимог суду стягується безпосередньо з керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, як з фізичної особи, що означає, що у нього виникає обов'язок оплачувати стягнення з особистих, а не бюджетних коштів.

Раціональним вбачається те, що половина суми штрафу стягується на користь позивача, інша половина — до Державного бюджету України. Сума штрафів, який стягується на користь Державного бюджету України за невиконання або неналежне виконання рішення, та який було накладено за ці самі дії державним виконавцем відповідно до законодавства про виконавче провадження за клопотанням органу чи посадової особи, відповідальних за виконання рішення, на підставі відповідних доказів зменшується [61].

Поширеним є застосування судового контролю у справах, пов'язаних із проходженням публічної служби (зокрема, щодо поновлення на посаді державного службовця, виплати компенсації за час вимушеного прогулу тощо).

Ще однією гарантією недопущення порушень, а також сприяння відновленню прав учасників адміністративного судочинства в разі їх порушення слугуватиме застосування процедури визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання рішення суду (ст. 383 КАС України).

Характерними ознаками процедури визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання рішення суду є:

- 1) суб'єктом звернення є позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, а іншою стороною виступає — суб'єкт владних повноважень — відповідачам;
- 2) інстанційність суду — подається до суду першої інстанції;
- 3) форма документу — письмова заява, у якій окрім інформаційно-контактних даних, зазначаються відомості: чи набрало рішення законної сили, чи наявне відкрите касаційне провадження; коли пред'явлено виконавчий лист до виконання; прохід виконавчого провадження; надається в підтвердження про сплату судового збору, відповідний документ, якщо згідно закону його потрібно сплачувати особі; тощо);
- 4) предмет — про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду;
- 5) строки на звернення (протягом 10 днів з дня, коли позивач дізнався або повинен був дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, але не пізніше дня завершення строку пред'явлення до виконання виконавчого листа, виданого за відповідним рішенням суду);
- 6) вид провадження в якому розглядається — в порядку письмового провадження або в судовому засіданні на розсуд суду ;
- 7) строк розгляду — протягом десяти днів з дня її отримання;
- 8) підстави повернення заяви — недотримання вимог, встановлених до заяви або подання заяви особою, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його. Ухвалу про повернення заяви може бути оскаржено [61].

Отже, на підставі проведеного аналізу можна прийти до висновку, що судовий контроль та процедура визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання рішення суду можуть бути дієвим засобом

захисту прав людини у відносинах із суб'єктами владних повноважень, стимулюватимуть вчасне та повне виконання судових рішень, та у разі не виконання слугуватиме компенсаційним механізмом. З огляду на це, є важливим для адвоката в судовому судочинстві роз'яснювати клієнту можливість встановлення судового контролю та процедуру визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання рішення суду, як гарантію виконання судового рішення та активно застосовувати дані процедури захисту.

Продовжуючи дослідження, слід відмітити що можливою є специфікація завдань, що ставляться перед адвокатом відповідно до засад адміністративного судочинства та формулювання визначення «завдання адвоката в адміністративному судочинстві», оскільки таке відсутнє.

Так, в розумінні Словника української мови «завданням» є наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа і т. ін [165]. З огляду на це, доцільним видається нормативно-правове закріплення:

- поняття «завдання адвоката в адміністративному судочинстві» як визначення обсягу робіт щодо надання адвокатом правничої професійної допомоги під час розгляду публічно-правових спорів відповідно до його функціональних можливостей, визначених чинним законодавством та наданим обсягом повноважень»;
- переліку завдань, що ставляться перед адвокатом під час вирішення публічно-правових спорів;
- критеріїв оцінювання діяльності адвоката відповідно до поставлених задач.

Щодо функцій, яких виконує адвокат під час розгляду публічно-правових спорів, то за їх допомогою позначається роль та цільове призначення адвоката і застосовується для окреслення особливостей його участі в адміністративному процесі. Функцій в праві мають ся самостійний, об'єктивний та універсальний характер, вони можуть змінюватись залежно від стану та структури суспільних відносин, цілей, об'єктів та завдань [8]. Це пов'язано зі зміною вектору правових уявлень щодо сутності правового впливу, якого зазнає керований суб'єкт.

Видова приналежність функцій адвоката можлива в залежності від спрямованості його дії.

Функціями адвоката в адміністративному судочинстві є основні напрямки діяльності адвоката, що здійснюються ним із метою здійснення захисту інтересів та прав клієнта, представництва в адміністративному судочинстві та надання інших видів правничої допомоги.

Як зазначено Н. Чудик, до функцій адвоката в адміністративному процесі, можна віднести: захисну, представницьку, функцію сприяння правосуддю, консультативну, превентивну, правовиховну функції. Означена позиція обґрунтовується тим, що адвокат самостійно формує правову позицію у справі, на власний розсуд обирає засоби та методи відстоювання прав, свобод і законних інтересів свого клієнта (клієнтів). З іншого боку, зазначена самостійність має відносний характер, адже, по-перше, закон забороняє адвокату використовувати свої повноваження всупереч та на шкоду клієнту, а по-друге, обсяг повноважень адвоката залежить від особливостей його довірчих відносин з особою, права та законні інтереси якої він представляє і захищає в адміністративному судочинстві [189, с. 39].

Доцільним вбачається, визначення в якості основних функцій адвоката в адміністративному процесі таких як: а) сприяюча функція, що виражається у реалізації прав сторін публічно-правового спору та формально втілюється у наданні професійної правничої допомоги під час розгляду публічно-правового спору; б) правозастосовна, що виражається у застосуванні знань та навичок адвоката для реалізації засад адміністративного процесу.

У цьому підрозділі дослідження визначено змістовні та якісні функціональні складові адміністративного процесуального статусу адвокату. Зазначено, що категорія «мета діяльності адвоката» є ширшим поняттям, ніж категорія «мета діяльності адвоката в адміністративному судочинстві». Встановлено, що конституційний зріз завдань, які поставлені перед адвокатурою, в межах адміністративного судочинства стосуватиметься виключно надання правової допомоги.

Вказано на доцільність нормативно-правового закріплення поняття «завдання адвоката в адміністративному судочинстві»

як визначення обсягу робіт щодо надання адвокатом правничої професійної допомоги під час розгляду публічно-правових спорів відповідно до його функціональних можливостей, визначених чинним законодавством та наданим обсягом повноважень»; переліку завдань, що ставляться перед адвокатом під час вирішення публічно-правових спорів; критеріїв оцінювання діяльності адвоката відповідно до поставлених задач.

Здійснено специфікацію завдань, що ставляться перед адвокатом відповідно до засад адміністративного судочинства через визначення первинною функціональної основи діяльності адвоката, яка зумовлює реалізацію мети, змісту діяльності адвоката та відіграє вирішальну роль при формуванні організаційних основ професійної діяльності адвоката в адміністративних справах, запровадженні нових теоретичних концепцій та програм.

Запропоновано під функціями адвоката в адміністративному судочинстві розглядати основні напрямки діяльності адвоката, що здійснюються ним із метою здійснення захисту інтересів та прав клієнта, представництва в адміністративному судочинстві та надання інших видів правничої допомоги.

Визначено, до функціональними засадами діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є нормативно врегульований інструментарій, який дає адвокату можливість і право надавати професійну правничу допомогу, бути учасником судового процесу в публічно-правових спорах на всіх стадіях, а також наділяє обсягом прав, гарантій, можливостей, обов'язків, зобов'язань.

Обґрунтовано, що судовий контроль та процедура визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання рішення суду можуть бути дієвим засобом захисту прав людини у відносинах із суб'єктами владних повноважень, стимулюватимуть вчасне та повне виконання судових рішень, та у разі не виконання слугуватиме компенсаційним механізмом. З огляду на це, є важливим для адвоката в судовому судочинстві роз'яснювати клієнту можливість встановлення судового контролю та процедуру визнання протиправними рішень,

дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень — відповідачем на виконання рішення суду, як гарантію виконання судового рішення та активно застосовувати дані процедури захисту.

2.2 Права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві

Адвокат під час участі в розгляді публічно-правових спорів набуватиме відповідного адміністративного процесуального положення, тобто закріпленої в КАС України фіксованої моделі поведінки учасника адміністративного процесу, що має вираження в системі **процесуальних прав і обов'язків**, закріплених за ним, а також визначає юридичний зв'язок цього учасника з адміністративним судом та іншими учасниками адміністративного процесу [46, с. 11].

При цьому, адвокат є учасником адміністративного процесу, що наділяється процесуальними правами та обов'язками під час вирішення адміністративних справ та, який вступатиме до адміністративного судочинства з метою захищеності прав інших осіб, а не своїх прав [58, с. 70].

Як слушно зазначено М.В. Джафаровою, будь-який суб'єкт адміністративного процесуального права, включаючи адвоката, відповідно до норм адміністративного процесуального права наділяється процесуальними правами та обов'язками, та може долучатись до судового процесу для захисту прав, свобод та інтересів публічно-управлінського характеру [39, с. 21].

Адвокату як учаснику адміністративного судочинства належатимуть такі загальні характеристики [81]: наділення адміністративною процесуальною правоздатністю; наявність правомочності на реалізацію власної адміністративної процесуальної дієздатності для участі у здійсненні адміністративного процесу за певних умов, для цілей захищеності, відновлення, охорони наданих прав, інтересів учасника суспільних відносин певного типу.

Специфіка участі адвоката в розгляді публічно-правових спорів, опосередкована спеціалізацією адвокатської діяльності та не підлягає

нормуванню. При цьому, фактичне залучення адвоката до участі в розгляді публічно-правових спорів особливо не впливає на його правовий статус [197, с. 327].

Щодо прав, які надаються адвокату в адміністративному судочинстві, то вони є різновидом прав учасника адміністративного судочинства та можуть розглядатися в об'єктивному значенні (відображення позитивного права) та суб'єктивному (відображення прав особи) [173]).

Права учасника адміністративного судочинства доцільно визначати через віднесення до структурного елементу правового статусу, що гарантується правом та відображає можливу чи дозволену поведінку в ході адміністративного судочинства. При цьому, поняття «учасник адміністративного судочинства» є збірним поняттям, що включає статус будь-якого учасника судочинства та статус конкретного учасника.

Можливість користуватися правами в межах адміністративного судочинства та зобов'язання дотримуватись певних обов'язків виникає з моменту фактичного залучення особи до конкретної адміністративної справи в якості адвоката. При цьому, адвокат буде залучений до справи після вступу особи в якості сторони спору [185] незалежно це фізична особа чи суб'єкт владних повноважень.

Зазначимо, що для юридичних осіб правосуб'єктності, є нероздільною, а отже виникнення правоздатності і дієздатності відбувається одночасно [10; 173].

Слід враховувати, що фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111], статус якої в конкретній справі підтверджено довіреністю або ордером набуватиме відповідних прав та обов'язків після вступу у справу сторони спору.

Зазначимо, що права адвоката як учасника адміністративного судочинства базуються на таких вихідних засадах: адвокат як представник уповноважений самостійно здійснювати процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах; адвокат як представник здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи

в межах довіреності фізичної або юридичної особи або ордеру, якого видано відповідно до законодавства про адвокатську діяльність; адвокат набуватиме процесуальних прав учасників справи як учасників адміністративного судочинства, але у встановлених підтверджувальними документами межах [195, с. 67].

Адвокат як представник здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в межах довіреності фізичної або юридичної особи або ордеру, якого видано відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» (ч.ч. 1, 4 ст. 59 КАС України)[61]. При цьому, представники набувають процесуальних прав учасників справи як учасників адміністративного судочинства, але у встановлених підтверджувальними документами межах.

На думку О.І. Приходько набір процесуальних повноважень представника в адміністративному процесі складається з прав та обов'язків, наданих (доручених) відповідним учасником справи, з урахуванням встановлених обмежень та власних прав та обов'язків, наявних у особи, яка є представником [110, с. 77]. Процесуальні права учасників адміністративного судочинства є підставою для встановлення системи їх гарантування в межах правової та демократичної держави. Передусім, це пов'язано з потребою забезпечення права, їх гарантуванням шляхом створення сприятливих умов для їх здійснення, охорони, захисту від правопорушення, відновлення порушеного права компетентними державними органами чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами та об'єднаннями громадян здійснення матеріальних чи процесуальних юридичних засобів [87]. Крім того, розширення процесуальних прав у адміністративному судочинстві відбувається внаслідок інтенсифікації правовідносин та зміни у якісних та кількісних характеристиках адміністративного судочинства в Україні загалом. З удосконаленням системи судочинства суспільство пов'язує вирішення ряду внутрішніх, міжнародних та глобальних завдань [21].

Адвокати самостійно здійснюють від імені осіб, яких вони представляють, їх процесуальні права та обов'язки, за винятком встановлених

обмежень або у разі залучення до супроводження справи іншого адвоката (у випадку якщо таким правом наділені).

До загальних процесуальних прав адвоката віднесемо такі:

- 1) право на ознайомлення з матеріалами справи та право на вчинення необхідних дій для цього, наприклад, вироблення витягів та копій з матеріалів справи, одержання копії судових рішень;
- 2) право на активну участь у розгляді адміністративної справи через правомочності: подання доказів та участі у дослідженні доказів, участі у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом, ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;
- 3) право на подання заяви та клопотання, надання пояснень суду, наведення своїх доводів та міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, а також надання заперечень проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;
- 4) право на ознайомлення з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, що супроводжується можливістю зробити з них копії, подати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;
- 5) право на оскарження судових рішень у визначених законом випадках;
- 6) право на користування іншими процесуальними правами, яких визначено законом.

Профільним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлюється окрема група професійний прав адвоката (ст. 20), які також можуть здійснюватися і в адміністративному процесі, зокрема звертатися з адвокатськими запитамми, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб); збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; посвідчувати

копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів; одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань тощо [111].

Водночас, що стосується направлення адвокатських запитів, то не завжди на жаль цей механізм є дієвим. Так, за відсутності відповіді або надання неповної інформації винну особу може бути притягнуто до адміністративної відповідальності за статтею 212-3 КУпАП, проте це не пришвидшить надання відповіді, якщо вона необхідна терміново. Прикладом визнання винною особи у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 212-3 КУпАП може слугувати постанова Солом'янського районного суду у справі № 760/7608/17 від 27.07.2017 р. [85, с. 625]. Окрім цього, є поширеними випадки за яких процедура складення протоколів займає багато часу, або адвокатами направлено скарги зі сплином значного часу, через що справа підлягає закриттю.

До правомочностей, що надаються адвокату в ході розгляду публічно-правових спорів, віднесемо: право брати участь у судовому процесі; право подавати заяви по суті справи та з процесуальних питань, надавати докази, брати участь у їх дослідженні, ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам тощо; право на ознайомлення з матеріалами справи, що включає ознайомлення з матеріалами справи та право на вчинення необхідних дій для цього, що супроводжується можливістю зробити з них копії, подати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; право на оскарження судових рішень у визначених законом випадках тощо.

Окремо звернемо увагу на право адвоката на оплату своїх послуг щодо надання правової допомоги. У постанові Великої Палати у справі № 910/12876/19, суд зауважив, що розмір гонорару визначається лише за погодженням адвоката з клієнтом, а суд не вправі втручатися в ці правовідносини [41].

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із:
1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг);

2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи (ч. 5 ст. 134 КАС України) [61]. Окрему увагу слід приділяти кваліфікації адвоката (зокрема, наявності наукового звання, другої вищої освіти, підвищення кваліфікації, досвіду роботи та ін.) та обов'язково надавати такі відомості в суд з метою підтвердження статусу адвоката та можливості відшкодування витрат на надання правової допомоги в адміністративному судочинстві в більшому розмірі.

У судовій практиці поступово виробляється єдиний підхід стосовно відшкодування витрат на професійну правничу допомогу та застосування вказаних критеріїв. Наприклад, в постанові від 19.02.2020 р. у справі № 755/9215/15-ц [106] Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що при визначенні суми відшкодування суд має виходити з критерію реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та фінансового стану обох сторін. Ті самі критерії застосовує ЄСПЛ, присуджуючи судові витрати на підставі ст. 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [67]. Так у справі «Схід/Захід Альянс Лімітед» проти України» (заява № 19336/04) [152] зазначено, що заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір — обґрунтованим.

Верховним Судом зроблено висновок про те, що право на відмову у відшкодуванні витрат належить до дискреційних повноважень суду та вирішується ним у кожному конкретному випадку з урахуванням встановлених обставин справи. До критеріїв, які застосовують судом при оцінці наданого стороною розміру гонорару адвоката відносять: а) дійсність, обґрунтованість, розумність, реальність, пропорційності, співмірність; б) факти на підтвердження таких критеріїв (зокрема, складність справи, значення справи для сторін, фінансовий стан сторін, ринкові ціни адвокатських послуг і т.п.) [163].

Щодо питання про відшкодування витрат на правову допомогу за КУпАП, варто навести як приклад висновки суду по одній із справ. Так, у відповідності з положеннями ч. 1 та п. 1 ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України [185] особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Під терміном «збитки» розуміється втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки).

Судом вказано, що: «Оскільки чинним КУпАП не передбачено відшкодування витрат на правову допомогу у разі закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення, суд вважає понесені позивачем витрати на правову допомогу у справі № 522/6031/22 матеріальною шкодою, яка підлягає відшкодуванню в межах розгляду даної справи. При цьому суд враховує, що ці витрати є саме матеріальною шкодою та були вимушено понесені позивачем для доведення ним своєї невинуватості у вчиненні правопорушення, за яке його могли притягнути до адміністративної відповідальності. Оскільки позивачем належними доказами доведено понесення ним витрат під час розгляду справи № 522/6031/22 в сумі 10 000,00 грн, суд вважає, що ці витрати підлягають стягненню з Державного бюджету на його користь.» [157].

Підсумовуючи, приходимо до висновку, що права адвоката в адміністративному судочинстві слід тлумачити як надані правомочності особі, уповноваженій на надання правової допомоги, яких закріплено адміністративним процесуальним законодавством.

Щодо обов'язків адвоката, зазначимо таке. Вони є проявом зобов'язань адвоката щодо вчинення будь-яких дій, не заборонених законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, яких необхідно вживати для належного виконання договору про надання правової допомоги [77].

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний: 1) дотримуватися присяги адвоката України та правил

адвокатської етики; 2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правничої допомоги; 3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; 4) підвищувати свій професійний рівень; 5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування; 6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правничої допомоги [111].

Щодо обов'язків адвоката, які впливають із договору про надання правничої допомоги, то це домовленість, за якою одна сторона зобов'язується надавати правову допомогу іншій стороні договору на умовах і в порядку, що визначені договором, а інша сторона зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору, у випадку, якщо така оплата передбачена договором.

Під час укладення договору про надання правової допомоги адвокатом має бути враховано законодавчо встановлені заборони на його укладення, а саме:

- 1) виникнення конфлікту інтересів або можливості його виникнення;
- 2) якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення на яких клієнт наполягає, є протиправними, суперечать Конституції України та законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, присязі адвоката України та правил адвокатської етики;
- 3) доручення клієнта виходить за межі професійних прав і обов'язків адвоката п. 1 ч. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111];
- 4) адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом;
- 5) виконання доручення може призвести до розголошення відомостей, що складають предмет адвокатської таємниці, крім випадків наявності письмової згоди Клієнта;
- 6) адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка бере участь в судочинстві, кримінальному провадженні тощо;

7) виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членам його сім'ї, професійним обов'язкам, інших обставин, пов'язаних з конфліктом інтересів [169].

Виходячи з правил адвокатської етики, адвокат має право відмовитись від прийняття доручення, виходячи з будь-яких причин та без їх пояснення. Приймаючи доручення про надання професійної правничої (правової) допомоги в адвоката виникає обов'язок щодо виконання визначених доручень [108].

Окремо звернемо увагу на обов'язок дотримання правил адвокатської етики стосовно судового процесу, що має бути реалізований під час адміністративного процесу в ході судового засідання. Так, ст. 41 Правил адвокатської етики передбачено, що під час дотримання принципу законності, адвокат водночас має такі обов'язки:

- 1) бути наполегливим і принциповим у відстоюванні інтересів клієнта в суді, не поступатися своєю незалежністю у захисті й представництві прав та інтересів клієнта з метою не погіршити стосунків з суддями;
- 2) у випадку вчинення судом тиску на адвоката — не йти на компроміси, що суперечать охоронюваним законом інтересам клієнта;
- 3) послідовно дотримуватися принципу пріоритетності інтересів клієнта перед всіма іншими інтересами й міркуваннями, що пов'язані з відносинами адвоката з судом;
- 4) звертати увагу на порушення закону, нетактовне і зневажливе ставлення суду та інших учасників процесу до свого клієнта, його самого, або адвокатури в цілому і реагування на відповідні дії у формах, передбачених чинним законодавством [108].

Отже, обов'язки адвоката є системою зобов'язань особи, уповноваженої на надання правової допомоги, які виникають перед учасниками адміністративного провадження та, яких визначено адміністративним процесуальним законодавством і домовленостями, що забезпечують участь такої особи в розгляді публічно-правових спорів.

Підсумовуючи, приходимо до висновку, що положеннями КУпАП не в повній мірі врегульовано права, гарантії та обов'язки сторін

процесу та їх представників. Цей кодекс не являється суто процесуальним в порівнянні з Цивільний процесуальний кодекс України [186], Господарський процесуальний кодекс України [30] та ін. та містить лише загальні норми щодо процесу розгляду справ.

Обсяг прав та обов'язків адвоката в адміністративному судочинстві різняться від стадії провадження, якими можуть бути: порушення адміністративної справи в суді за заявою заінтересованої особи; підготовка справи до судового розгляду; врегулювання спору за участю судді; розгляд справи по суті; апеляційне провадження; касаційне провадження; перегляд справи за нововиявленими обставинами; перегляд судових рішень за виключними обставинами; виконавче провадження; відновлення втраченого судового провадження.

Для порівняння проаналізуємо основні положення Кодексу адвокатської етики Польщі, які містить такі категорії відносно адвоката як «зобов'язаний», «повинен», «повинен уникати», «заборонено», «відповідальний» та ін. та які, наділені певними відмінності в порівнянні із зобов'язаннями та обмеженнями, передбаченими для адвокатів за національним законодавством.

Так, до категорії «адвокат зобов'язаний» відповідно до законодавства Польщі віднесено: — постійно підвищувати професійну кваліфікацію і прагнення підтримуватись високого рівня професійної компетентності; дотримуватись принципу об'єктивності; оформлювати страховку від цивільної відповідальності для виконання професійних обов'язків відповідно до засад і в спосіб, визначений Найвищою Радою Адвокатів; оплачувати закордонному колезі гонорар і покривати витрати (навіть за власний рахунок) у випадку передачі справи адвокату, який практикує в іншій країні, або звертається до нього за порадою та ін.

У Розділі «Відносини з колегами» Кодексу адвокатської етики Польщі вказано, що адвокат повинен у стосунках із колегами дотримуватись засад доброзичливості, лояльності і товариськості. Цікавим є положення про вимогу до адвоката перед наданням правової допомоги переконатись, що клієнт у цій справі ще не користується правовою допомогою іншого адвоката. Якщо так, то адвокат без інформування

та згоди адвоката, який вже надає у справі не може надавати правову допомогу, а також брати участь у справі разом з ним.

До категорії «адвокату заборонено» відноситься: а) свідомо надавати суду неправдиву інформацію; б) надавати правову допомогу, яка сприяє вчиненню правопорушення або вказує на можливість уникнення від кримінальної відповідальності за діяння, яке може бути вчинено в майбутньому; в) використовувати рекламу, а також здійснювати пошук клієнтів у спосіб, що суперечить гідності професії, співпраці з суб'єктами пошуку клієнтів з порушенням прав чи засад суспільного співжиття; г) пропонування послуг потенційним клієнтам у формі пропозиції, скерованої до осіб, які попередньо не виражали такого бажання та супроводжувати справи проти близької йому особи; ін.

Адвокату не допускається публічно демонструвати близькість відносин з працівниками суду, адміністрацій та правоохоронних органів.

Адвокат повинен уникати виконання ролі пресового речника (пресекретаря) клієнта взаємовідносинах із засобами масової інформації.

Адвокат відповідальний за форму і зміст процесових листів, які він редагує, навіть якщо вони ним не підписані [60].

Так, є можливим врахування передового досвіду Польщі та доповнення національного законодавства окремими положеннями щодо зобов'язань та обмежень адвоката.

У цій частині дослідження розглянуто основоположні засади та вихідні положення щодо правомочностей та зобов'язань адвоката в адміністративному судочинстві.

Встановлено, що права адвоката як учасника адміністративного судочинства базуються на таких вихідних засадах: адвокат як представник уповноважений самостійно здійснювати процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах; адвокат як представник здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в межах довіреності фізичної або юридичної особи або ордеру, якого видано відповідно до законодавства про адвокатську діяльність; адвокат набуватиме процесуальних прав учасників справи як учасників

адміністративного судочинства, але у встановлених підтверджувальними документами межах.

Запропоновано права адвоката в адміністративному судочинстві розуміти як надані правомочності особі, уповноваженій на надання правової допомоги, яких закріплено адміністративним процесуальним законодавством.

Зазначено, що обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві є системою зобов'язань особи, уповноваженої на надання правової допомоги, які виникають перед учасниками адміністративного провадження та, яких визначено адміністративним процесуальним законодавством і домовленостями, що забезпечують участь такої особи в розгляді публічно-правових спорів.

Обґрунтовано, що обсяг прав та обов'язків адвоката в адміністративному судочинстві різниться від стадії провадження, якими можуть бути: порушення адміністративної справи в суді за заявою заінтересованої особи; підготовка справи до судового розгляду; врегулювання спору за участю судді; розгляд справи по суті; апеляційне провадження; касаційне провадження; перегляд справи за нововиявленими обставинами; перегляд судових рішень за виключними обставинами; виконавче провадження; відновлення втраченого судового провадження.

2.3 Принципи та гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві

З ґносеологічної точки зору категорія «принцип» тісно пов'язана з категоріями «закономірність» та «сутність». Однопорядковий характер цих понять дає підстави визначати правові принципи через закономірності розвитку суспільства (загальносоціальні принципи) і права (юридичні принципи), а також через сутність і основний зміст останнього. Термін «принцип» походить від латинського слова «*principium*», яке означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [65, с. 43].

Щодо принципів, то первинно звернемо увагу на те, що врегулювання будь-якої сфери суспільних відносин повинно відбуватись відповідно до конкретної моделі управлінської діяльності з врахуванням особливостей сфери суспільних відносин, що є об'єктом впливу. У цілому категорія «принцип» може бути застосованою у різних сферах наукового пошуку для позначення вихідних начал та засадничих умов певної діяльності. Якісно принципи визначають ідеологічний напрям та особливості, покладені в основу створення або здійснення чого-небудь [165]. Принципи в юриспруденції є перехідною ланкою від права до норм етики і моралі [149].

Систему принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві сформовано з:

- 1) принципів діяльності адвоката (наприклад, принципи верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності);
- 2) принципів професійної етики адвоката (наприклад, принципи уникнення конфлікту інтересів, дотримання адвокатської таємниці, дотримання законності, пріоритет інтересів клієнта, чесності та добропорядної репутації);
- 3) принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві.

Розкриємо зміст окремих із вищезазначених принципів кожної групи.

В КАС України визначено систему принципів, на основі яких розглядаються та вирішуються публічно-правові спори, тобто принципами здійснення правосуддя в адміністративних судах є: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) гласність судового процесу; 6) відкритість інформації щодо справи; 7) перегляд справи та оскарження судового рішення; 8) обов'язковість судових рішень [61].

Дотримання принципу конфіденційності відноситься до необхідної та найважливішої передумови довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких не можливим є належне надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту та представництва. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена

як предмет адвокатської таємниці, або відноситься до персональних даних про фізичну особу, які охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується. Розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборононо за будь-яких обставин [108].

Водночас із прийняттям у 2019 році Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (в новій редакції), до переліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу віднесено адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально. Згідно закону адвокати зобов'язані здійснювати перевірки клієнтів на предмет планування чи проведення фінансових операцій щодо: купівлі-продажу нерухомості або управління майном при фінансуванні будівництва житла; купівлі-продажу суб'єктів господарювання та корпоративних прав; управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта; відкриття та/або управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах; залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб та фондів, забезпечення їх діяльності або управління ними; створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, фондами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями [116].

З огляду на це, адвокати опинилися у складній етичній ситуації, в якій з однієї сторони, будучи обмеженими професійними обов'язками збереження адвокатської таємниці та додержанням принципу конфіденційності, з іншого — обтяженими обов'язками фінансового моніторингу клієнтів [35, с. 86].

Беручи міжнародний досвід, слід вказати, що в Австрії принцип конфіденційності щодо досье адвоката визначається органом адміністративної юрисдикції. В свою чергу клієнт наділений правом відмови режиму конфіденційності.

Розкриваючи принцип незалежності адвоката, слід вказати, що адвокат повинен бути вільним від будь-якого тиску ззовні. З огляду на це незалежність є однією із фундаментальних складових адвокатської професії. Зазначену гарантію закріплено міжнародними стандартами адвокатської діяльності та у національному законодавстві. Водночас, дотримання принципу незалежності забезпечується не в повній мірі, про що було зафіксовано у Звіті Комітету з правових питань та прав людини ПАРЄ «Принципи та гарантії адвокатів» від 29 вересня 2020 року (Дос. 15152), де вказується: «Напади на особисту безпеку та свободу адвокатів часто відбуваються на загальному тлі відсутності поваги до верховенства права. Адвокати можуть стикатися з адміністративними та судовими переслідуваннями, включаючи жорстоке втручання у їх професійні права та привілеї, такі як вторгнення у привілейований зв'язок адвоката та клієнта, обшуки їх або їх професійних приміщень, вилучення документів, пов'язаних зі справою, незаконне аудіо- та відео спостереження, передача важливої інформації, що стосується справ, заборона на виїзд або заборона на поїздки. Адвокатів навіть викликали як свідків у справах проти своїх клієнтів. Адвокати зазнали численних обмежень під час здійснення своєї професійної діяльності... Влада також втручалася в роботу незалежних адвокатських об'єднань» [205; 63, с. 83].

Щодо принципу пріоритету інтересів клієнта, то його характеризують через обов'язок адвоката: залишатися незалежним від свого клієнта; виходити у своїй професійній діяльності з переваги інтересів клієнта; сприяти досудовому та позасудовому порядкам урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами; поважати свободу вибору клієнтом захисника своїх прав, і не перешкоджати у реалізації цієї свободи.

Принцип уникнення конфлікту інтересів передбачає неможливість без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, представлення або захисту адвокатом інтересів одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм професійну правничу (правову) допомогу, а також якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката [108]. Цей принцип

також пов'язують із незалежністю адвоката, яка повинна забезпечуватися від впливу власних інтересів адвоката. Адвокат має розірвати договір із клієнтом, якщо доходить висновку, що наявна суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом. Таким чином принцип незалежності тісно переплітається з принципом уникнення конфлікту інтересів [85, с. 625].

Принцип чесності та добропорядної репутації полягає у обов'язку адвоката бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки, а також у забороні робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва інтересів клієнта [108].

До основних принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві віднесено: а) принцип забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами; б) принцип врахування стандартів Європейського Союзу та практики ЄСПЛ під час розгляду публічно-правових спорів; в) принцип врахування врегулювання публічно-правових спорів в позасудовому порядку.

Щодо *принципу забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами*, як слушно наголошено Р.П. Бойчук, публічні інтереси втілюють відображені у праві відгармонізовані та збалансовані інтереси держави, усього суспільства, значної його частини, у т. ч. територіальних громад, соціальних груп, особливо найбільш вразливих і слабо захищених, що потребують державної підтримки з метою уникнення кризових явищ у суспільстві, страйків та інших колективних форм протесту та самозахисту. В свою чергу, приватні інтереси — є інтересами окремого громадянина (фізичної особи), сім'ї, групи громадян, організації (якщо остання створена за участю — безпосередньо або опосередковано — фізичних осіб і відповідно не належить до сфери публічної — державної або комунальної — форми власності). В ідеалі публічні та приватні інтереси повинні бути збалансовані. Забезпечення погодженого поєднання приватних і публічних інтересів потребує з'ясування ролі інтересу у правовому регулюванні в цілому [15].

Кодекс адміністративного України оперує ще й таким терміном як «значний суспільний інтерес», не розкриваючи його сутнісно-змістових ознак. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 420/8512/20 роз'яснив, що вжите законодавцем словосполучення «значний суспільний інтерес» потрібно розуміти як серйозну, обґрунтовану зацікавленість, яка має неабияке виняткове значення для усього суспільства в цілому, певних груп людей, територіальних громад, об'єднань громадян тощо до певної справи в контексті можливого впливу ухваленого у ній судового рішення на права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб [101].

Принцип забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами в адміністративному судочинстві означає, що адвокат має діяти з врахування єдиної моделі дотримання законності та верховенства права в адміністративному процесі шляхом надання професійної правової допомоги учасникам публічно-правового спору.

Врахування стандартів Європейського Союзу та практики ЄСПЛ як принцип діяльності адвоката під час розгляду публічно-правових спорів опосередкований обранням Україною курсу на вступ до ЄС [174] та втіленням передових міжнародних стандартів судочинства. Формальним відображенням означеного є положення Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, якою утверджено високий рівень правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення — справедливе їх відновлення в розумні строки. До першочергових завдань, віднесено й посилення здійснення адвокатської діяльності шляхом визначення видів правової допомоги, які можуть здійснюватися лише адвокатами, не обмежуючи при цьому учасників судового процесу у праві на доступ до правосуддя [144].

Потреба звернення уваги на практику Європейського Суду з прав людини пов'язана з метою забезпечення права на справедливий судовий розгляд через дотримання принципів доступу до суду, змагальності процесу, рівності сторін, публічності судового розгляду

тощо [70, с. 118]. Окрім цього, адвокат за результатами супроводження адміністративної справи в національних судах, може здійснювати підготовку документів та ініціювати перед клієнтом звернення зі скаргою до ЄСПЛ, що є можливим у випадку, коли: 1) предмет звернення перебуває у сфері відповідальності суб'єкта владних повноважень (включаючи суд); 2) були використані усі внутрішні засоби юридичного захисту, і минув термін не більше шести місяців з дати винесення остаточного рішення; 3) звернення подано однією з офіційних мов держав, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основних свобод [67]; 4) звернення подане шляхом надсилання поштою (а не по телефону) [103].

Таким чином, рішення ЄСПЛ мають значення при вирішенні публічно-правових спорів, повинні аналізуватись та враховуватись адвокатом. Окрім цього, адвокат у випадку використання усіх механізмів захисту в національних судах по адміністративній справі, за наявності підстав для звернення, повинен роз'яснювати особі, інтереси якої він представляє право на звернення за захистом до ЄСПЛ, процедуру, строки розгляду, можливі рішення, прийняті судом за результатами розгляду.

Принцип врахування можливості врегулювання публічно-правових спорів в позасудовому порядку, означає передусім врахування ідеї медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), яка здійснюється за допомогою (посередництвом) медіатора, як спеціально підготовленої нейтральної, незалежної, неупередженої фізичної особи, яка проводить медіацію. Законом України «Про медіацію» зазначається, що медіація це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [135]. У зв'язку з цим потрібно визначити можливість адвоката набувати статусу медіатора або його зобов'язання направляти на консультацію до осіб, що мають статус медіатора.

Серед науковців не вироблено єдиного підходу щодо визначення ролі адвоката в медіації та можливості закріплення за останнім додаткової функції медіатора. Так, одні вважають, що саме адвокат як особа, що професійно надає правову допомогу, спроможний

найбільш ефективно забезпечити проведення медіації. З іншої сторони, якщо порівнювати професійну діяльність адвоката та медіатора, то видається можливим виокремлення відмінних ознак, які протирічять одна одній.

Порівнюючи діяльність адвоката та медіатора, слід вказати, що вони спрямовані на досягнення абсолютно різних цілей, оскільки адвокат діє в інтересах однієї особи (довірителя (клієнта)) або ж однієї сторони спору (позивачів, відповідачів, третьої сторони на стороні позивача чи відповідача) захищаючи їх права та інтереси, здійснює свою діяльність в межах певних повноважень, якими наділяє його клієнт, звернувшись по правову допомогу. Натомість, медіатор здійснює діяльність в інтересах обох сторін правового конфлікту, основу якої складають визначальні для процедури медіації принципи — незалежність і безпристрасність медіатора, його нейтральність; медіація є чітко структурованою переговорною технологією, в якій медіатор організовує процес, а рішення приймається сторонами, що і зумовлює важливість їх безпосередньої участі. Суть медіації полягає в тому, що саме сторони знаходять рішення, яке влаштує обох, оскільки лише вони знають, чого саме хочуть, на що здатні, чи у чому згодні поступитися [182]. З огляду на це, О.З. Хотинська-Нор приходиться до висновку, що в межах врегулювання правового конфлікту неможливо одночасно реалізувати і статус адвоката, і статус медіатора [183, с. 79].

Також можна говорити, що права адвоката як учасника адміністративного судочинства (представника) базуються на таких вихідних засадах:

самостійності здійснення процесуальних прав та обов'язків сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах (у договорі може бути передбачено право адвоката залучати до участі у справі іншого адвоката);

визначеність обсягу процесуальних прав та обов'язків сторони чи третьої особи, яку він представляє, в межах довіреності фізичної або юридичної особи або ордеру, якого видано відповідно до законодавства про адвокатську діяльність;

набуття процесуальних прав учасників справи в адміністративному судочинстві у встановлених підтверджувальними документами межах.

Оскільки провадженням в справах про адміністративні правопорушення прийнято розуміти як підвид адміністративно-деліктних проваджень, особливістю яких є вирішення публічно-правового конфлікту, що спричиняє настання адміністративної відповідальності та застосування адміністративного стягнення, важливо враховувати в діяльності адвоката й принципи провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Під принципами провадження в справах про адміністративні правопорушення пропонується розуміти основні закономірності, що визначають засади законного, об'єктивного, швидкого, своєчасного, повного, розгляду та вирішення адміністративно-юрисдикційної справи та виконання постанови по ній.

Говорячи про градацію принципів провадження в справах про адміністративні правопорушення, слід звернутись до досліджень І.П. Голяченко, який пропонує їх поділ на дві групи: загальні та спеціальні.

До групи загальних принципів провадження в справах про адміністративні правопорушення пропонується включити: 1) принципи, яких пов'язано із процесуальними строками (наприклад, при розгляді справ; судових повісток, виконання судових рішень); 2) принципи, яких пов'язано із всебічністю та об'єктивністю дослідження обставин кожної справи, доказів, перевірки на предмет правильності та законності збору та походження доказової бази; 3) принципи, яких пов'язано із повнотою, вичерпністю, встановленням достатності обставин, якими супроводжується відповідне адміністративне правопорушення; 4) принципи, яких пов'язано із об'єктивним з'ясуванням обставин адміністративної справи, встановленням істини, дослідженням матеріалів відповідної справи; 5) принципи, яких пов'язано із законністю та суворістю дотримання актів законодавства; 6) принципи, яких пов'язано із забезпеченням виконання судового рішення [28].

Що стосується групи спеціальних принципів провадження у справах про адміністративні правопорушення, то вони, на відмінно

від загальних характеризуються наділеними особливостями, притаманними саме цьому виду судового провадження.

Так, до спеціальних принципів провадження у справах про адміністративні правопорушення віднесено: 1) принцип охорони інтересів держави і особи, пов'язаний із правом на отримання юридичної допомоги у справах про адміністративні правопорушення; 2) принцип сполучення диспозитивності й імперативності, пов'язаний із можливістю учасників справ про адміністративні правопорушення розпоряджатись процесуальними правами на власний розсуд та одночасним обов'язком діяти у межах, установлених законом; 3) принцип оперативності й економічності адміністративно-деліктного процесу, пов'язаний із встановленням строків вирішення справ та запровадженням спрощених проваджень, відсутності касаційної інстанції; 4) принцип забезпечення послуг перекладача у справах про адміністративні правопорушення [28, с. 210].

Таким чином, принципи участі адвоката в адміністративному судочинстві можна визначити як систему основних (вихідних) засад, на підставі яких повинна здійснюватися правнича професійна діяльність адвоката в адміністративному судочинстві.

Щодо гарантій професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві, то їх зміст опосередковано специфікою статусу адвоката та правовою природою публічно-правових спорів. Так, будь-яке судочинство будується на певних керівних ідеях, що відображаються як у офіційних джерелах права, так і у практиці діяльності органів судової влади.

Для адміністративного судочинства, основним завданням якого є захист прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, цілком зрозуміла спрямованість гарантій адміністративного судочинства, їх сутність. Вони виступають гарантіями реалізації завдань судочинства, і гарантіями дотримання процесуальної форми цього захисту. Основна функція норм і принципів адміністративного процесуального права полягає в тому, щоб сприяти юридично правильному здійсненню прав і свобод громадян та виконанню обов'язків усіма

учасниками процесу [167, с. 49]. Однак, враховуючи сучасні проблеми здійснення судочинства в Україні, гарантії адміністративного судочинства, як керівні ідеї, в парадигмі правової держави, потребують ґрунтового дослідження для підвищення ефективності захисту прав, свобод та законних інтересів осіб.

Набуття статусу учасника адміністративного судочинства опосередковує можливість особи користуватися визначеним переліком прав, які належним чином гарантовані. Не виключенням є гарантування діяльності адвоката в адміністративному судочинстві [173].

В юридичній літературі до теперішнього часу відсутня єдина позиція стосовно визначення сутності гарантій. Загалом, термін «гарантія» (походить від франц. «garantie») означає «забезпечення; запоруку; умову, котра забезпечує що-небудь». У сучасній енциклопедичній літературі під поняттям «гарантії прав та свобод людини і громадянина» розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи [201, с. 345].

Загальнотеоретичне тлумачення гарантій Є.В. Більозоровим пов'язується з створенням для суб'єктів права рівних можливостей при реалізації наданих прав, свобод та інтересів, а їх призначення у забезпеченням для всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, охорони та захисту суб'єктивних прав і свобод [11]. В свою чергу, В.О. Гринюк слушно звернуто увагу на те, що гарантії в необхідних випадках спрямовано на ефективний захист прав від будь-яких протиправних посягань [31].

В європейському праві під *гарантіями прав* (у юридичному сенсі) розуміють засоби захисту прав від порушень, процедури поновлення порушених прав і порядок відшкодування завданої шкоди. Гарантії прийнято поділяти: а) на загальні (поширюються на будь-які права і свободи); б) спеціальні (стосуються окремих прав і свобод) [14].

Слід звернути увагу на можливість тлумачення гарантій в якості системи об'єктивних і суб'єктивних чинників, які виражаються в соціально-економічних, політичних, юридичних умовах та засобах і забезпечують реальну реалізацію, охорону та захист прав і свобод громадян [33]. Дане визначення характеризується певною казуїстичністю.

Відповідно, об'єктивні чинники (наприклад, економічний розвиток держави чи обраний політичний курс) відобразились в умовах і засобах (наприклад, встановлення юридичної відповідальності за порушення прав) для забезпечення певного виду застосування прав. Проте, гарантії можуть забезпечувати не лише права, але й наявний статус в цілому чи певний стан суспільних відносин. Крім того, основним є не чинники, що впливають на змістовне наповнення гарантій, а якісна характеристика гарантій, на яку можуть впливати наявні суб'єктивні та об'єктивні чинники.

До загальних положень, які характеризують гарантії, Л.М. Токміловою віднесено те, що:

- 1) це система соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів (в подальшому доцільно використати для позначення «умов, способів та засобів» термін «заходи»);
- 2) заходи, через які виражено зміст гарантій, спрямовано на забезпечення фактичної реалізації та охорону прав, які об'єктом гарантування;
- 3) вказані заходи детермінують наявність рівних можливостей при вступі суб'єкта права у конкретні правовідносини;
- 4) вказані заходи є забезпечувальною системою правових та соціальних механізмів, яку сформовано в конкретній державі відповідно до наявного стану розвитку суспільних відносин [172].

Вказані загальні ознаки є притаманними для будь-яких гарантій, включаючи гарантії діяльності адвоката. Спеціальні ознаки останніх первинно опосередковано особливим видом прав та сферою адвокатської діяльності, яку окреслено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111]. Цим нормативно-правовим актом, до гарантій адвокатської діяльності віднесено:

заборону будь-яких втручань і перешкод здійсненню адвокатської діяльності;

заборону вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої

припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею;

заборону проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості;

заборону залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці;

заборону втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом;

заборону втручання у правову позицію адвоката (ст. 23) [111].

В умовах дії правового режиму воєнного стану, вагомого значення мають застереження до втілення гарантії втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом. Як слушно акцентовано увагу В.В. Заборовським, Європейський суд з прав людини виходить з того, що втручання в приватне спілкування адвоката і клієнта повинно ґрунтуватися на нагальній соціальній потребі та, зокрема, пропорційно легітимним цілям, які переслідуються (втручання державного органу є може лише у виняткових випадках, що відповідають законодавству та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, громадської безпеки або економічного добробуту країни, для запобігання безладу чи злочину, для охорони здоров'я чи моралі, або для захисту прав та свобод інших людей). Відповідно, Європейський Суд з прав людини допускає можливість обмеження конфіденційності спілкування адвоката і його клієнта, зокрема: у випадках, що пов'язані із загрозами безпеці, які виходять від обвинуваченого (насамперед коли йому інкримінується тероризм); враховуючи його «надзвичайно небезпечний» характер, методи які мали спільні риси з терористами, а також існування систематичних злочинів проти громадського та соціального порядку та ризик змови між ним та його спільниками через адвокат; або ж є розумні підстави вважати, що адвокат і його клієнт зловживають своїми привілеями, і це загрожує безпеці в'язниці або безпеці інших осіб або є іншим

чином діями кримінального характеру [48]. Тобто в даному випадку йдеться про можливість обмежень гарантій адвоката як захисника в кримінальному процесі.

Гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві виражено через сукупність правових норм та принципів матеріального та процесуального права, якими окреслено статус умови набуття статусу адвоката та його підтвердження, підстави та порядок залучення адвоката до участі у справі, особливості реалізації наданих процесуальних прав та межі їх здійснення тощо.

Натомість інституційні гарантії забезпечення діяльності адвоката в адміністративному процесові знаходять вираження через передбачені чинним законодавством форми взаємодії з іншими учасниками адміністративного процесу та суб'єктами, уповноваженими забезпечувати реалізацію їх процесуальних прав, а у разі їх порушення також і відновлення, передбачену можливість притягнення до відповідальності відповідних осіб за порушення процесуальних прав представників як учасників адміністративного процесу тощо.

Якісно гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві є проявом забезпечення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства, які включатимуть гарантії реалізації наданих прав (спрямовані на забезпечення порядку набуття статусу учасника адміністративного процесу та створення умов для реалізації сукупності наданих правомочностей); гарантії охорони прав (спрямовані на створення умов для запобігання посягань на учасників адміністративного судочинства); гарантії захисту (спрямовані на застосування відповідальності за порушення прав учасників адміністративного судочинства).

Наприклад, А.А. Романовою зазначено, що система забезпечення прав складається з чотирьох підсистемних елементів, а саме: інституційного забезпечення, правового забезпечення; організаційного забезпечення; ресурсного забезпечення. Усі ці елементи повинні відповідати принципам єдності мети, взаємної залежності та взаємного впливу[158]. Слушним видається висновок В.Н. Котенко щодо опосередкування гарантій прав, свобод і інтересів особистості

в адміністративному процесі в якості гарантії законності і правосуддя, що забезпечують нормальний рух адміністративної справи, дають можливість учасникам адміністративного процесу реалізувати процесуальні права і реагувати на їх порушення шляхом: повідомлення, в якості кого особа бере участь в судовому процесі; роз'яснення прав і обов'язків; заходи по охороні прав, свобод і законних інтересів осіб, що беруть участь у справі; забезпечення права знайомитися з матеріалами справи; забезпечення права подавати докази, брати участь в дослідженні доказів; забезпечення права заявляти клопотання і відводи тощо [73, с. 99].

Таким чином, до основних гарантій діяльності адвоката в адміністративному процесі віднесемо такі:

- а) заборона будь-яких втручань і перешкоди до здійсненню адвокатської діяльності; заборона вимагати від адвоката відомостей, що є адвокатською таємницею;
- б) заборона проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;
- в) заборона залучення адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці тощо [193, с. 49].

У цій частині дослідження проаналізовано вихідні начала діяльності адвоката та заходи їх юридичного забезпечення в адміністративному процесі. Визначено принципи участі адвоката в адміністративному судочинстві як систему основних (вихідних) засад, на підставі яких повинна здійснюватися правнича професійна діяльність адвоката в адміністративному судочинстві.

Зазначено, що систему принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві може бути сформовано з: 1) принципів діяльності адвоката (наприклад, принципи верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності); 2) принципів професійної етики адвоката (наприклад, принципи уникнення конфлікту інтересів, дотримання

адвокатської таємниці); 3) принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві.

Теоретично вірне обґрунтування визначення принципів професійної діяльності адвоката сприятиме однозначності правозастосування та виокремленню напрямів їх удосконалення.

Гарантії професійної діяльності адвоката в адміністративному судочинстві виражено через сукупність правових норм та принципів матеріального та процесуального права, якими окреслено статус умови набуття статусу адвоката та його підтвердження, підстави та порядок залучення адвоката до участі у справі, особливості реалізації наданих процесуальних прав та межі їх здійснення тощо.

Зазначено, що інституційні гарантії забезпечення діяльності адвоката в адміністративному процесі мають вираження через передбачені чинним законодавством форми взаємодії з іншими учасниками адміністративного процесу та суб'єктами, уповноваженими забезпечувати реалізацію їх процесуальних прав, а у разі їх порушення також і відновлення, передбачену можливість притягнення до відповідальності відповідних осіб за порушення процесуальних прав представників як учасників адміністративного процесу тощо.

Охарактеризовано такі гарантії діяльності адвоката в адміністративному процесі як: заборона будь-яких втручань і перешкоди до здійсненню адвокатської діяльності; заборона вимагати від адвоката відомостей, що є адвокатською таємницею; заборона проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; заборона залучення адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці тощо.

РОЗДІЛ 3

Пріоритетні напрями вдосконалення засад участі адвоката в адміністративному судочинстві

3.1 Відповідальність адвоката в адміністративному судочинстві

Юридичній відповідальності притаманна подвійна природа, що дозволяє розкрити її зміст у широкому та у вузькому значеннях. Відповідно до широкого (філософського) розуміння категорія «юридична відповідальність» є відношенням людини до суспільства та держави, та інших людей з точки зору того, як вона виконує свої обов'язки відносно суспільства, держави або інших осіб.

Згідно вузького (спеціально-юридичного) значення поняття юридичної відповідальності розкривається у вигляді реакції держави на вчинене порушення. З огляду на це, юридична відповідальність є обов'язком людини нести обмеження, наділені державно-владним характером, та регламентовані діючим законодавством [188, с. 565–566].

Загальні положення про юридичну відповідальність закріплено на рівні Конституції України, де йдеться, що засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються на рівні закону. Також встановлено неможливість притягнення

до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Вказано на притаманність індивідуального характеру юридичній відповідальності [69].

Відповідальність адвоката в адміністративному судочинстві засновано на його спеціальному статусові. Тобто, він буде виступати суб'єктом проступків, пов'язаних з наданням правової допомоги під час розгляду публічно-правових спорів.

Волишина Л.О. розглядає юридичну відповідальність адвоката як правовідносини, які виникають між суб'єктом, уповноваженим застосовувати заходи державно-правового примусу, та адвокатом, у зв'язку з порушенням останнім норм права, які передбачають можливість застосування санкцій на випадок вчинення порушення [26, с. 10].

У свою чергу пропонуємо відповідальність адвоката в адміністративному судочинстві розуміти як різновид юридичної відповідальності, що застосовуються до спеціального суб'єкта за вчинення проступку, пов'язаного з порядком здійснення судочинства у визначеному законом порядку та передбачає накладення визначених законодавством про адвокатуру стягнень. Наразі за національним законодавством адвоката у адміністративному судочинстві (та загалом) може бути притягнуто виключно до дисциплінарної відповідальності.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено окремі положення, що присвячені питанням відповідальності адвокатів [111]. Відповідно, до підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності віднесено вчинення таких дисциплінарних проступків: порушення вимог несумісності; порушення присяги адвоката України; порушення правил адвокатської етики; розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом. Якщо під час розгляду публічно-правових спорів, адвокат вчинив діяння, яке підпадатиме під дію цих положень, до нього застосовуватиметься відповідальність.

Задля офіційного тлумачення відповідності поведінки адвокатів вимогам законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність та етичним стандартам, а також регламентації дисциплінарного провадження стосовно адвокатів розроблено Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затверджене Рішення Ради адвокатів України від 30.08.2014 р. № 120 [99]. Порядок роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі з реалізації наданих повноважень, а також процедура розгляду питань, віднесених до її компетенції визначається Рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2013 р. № 268 «Про затвердження у новій редакції Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону» [131]. Нормативно під час притягнення до дисциплінарної відповідальності в адміністративному судочинстві доцільно враховувати положення Правил адвокатської етики [108] та КАС України [61].

Для притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката встановлено строк в один рік [90].

Суб'єктом звернення зі скаргою до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії може бути кожен, кому відомі факти такої поведінки.

Дисциплінарне провадження розглядається як процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку.

Воно здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України та складається чотирьох основних таких стадій.

Першою стадією дисциплінарного провадження відносно адвоката є *проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката*, яка передбачає: а) обов'язкові дії: реєстрацію скарги щодо поведінки адвоката; перевірка даних, викладених у зверненні; звернення до адвоката задля отримання письмових пояснень; складення довідки, за результатами перевірки відомостей; подання матеріалів на розгляд дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

адвокатури; б) факультативні дії: опитування осіб, яким відомі обставини; отримання за письмовим запитом необхідної інформації.

Другою стадією дисциплінарного провадження стосовно адвоката є порушення дисциплінарної справи, яка передбачає прийняття рішення про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи (далі — рішення) та його направлення (разом із довідкою) або вручення під розписку адвокату та особі, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката; можливість оскарження рішення.

Третьою стадією дисциплінарного провадження стосовно адвоката є розгляд дисциплінарної справи, яка передбачає заслуховування повідомлення члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, про результати перевірки, пояснення адвоката, особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, та пояснення інших заінтересованих осіб. Водночас на цій стадії адвокату, стосовно якого здійснюється дисциплінарне провадження та особі, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, надаються права щодо: надання пояснень, ставити питання учасникам провадження, висловлювання заперечень, подання доказів, заявлення клопотання і відводів, можливість користуватися правничою допомогою адвоката.

Підставами для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку, пов'язані із недотриманням: вимог несумісності; присяги адвоката України; правил адвокатської етики; вимог щодо адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; вимог щодо належного виконання своїх професійних обов'язків; вимог щодо виконання рішень органів адвокатського самоврядування; інших обов'язків адвоката, передбачених законом.

Четвертою стадією дисциплінарного провадження стосовно адвоката є прийняття вмотивованого рішення у дисциплінарній справі та його доведення до відома зацікавлених осіб.

За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: попередження; зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від

одного місяця до одного року; позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України (для адвокатів України); виключення з Єдиного реєстру адвокатів України (для адвокатів іноземних держав) [111].

Ще однією — п'ятою стадією дисциплінарного провадження стосовно адвоката, яка не є обов'язковою є оскарження рішення у дисциплінарній справі. На цій стадії передбачається подання скарги, витребування матеріалів дисциплінарної справи у відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, забезпечення розгляду скарги, прийняття за результатами рішення.

Таким чином, порядок дисциплінарного провадження стосовно адвокатів є загальним для усіх адвокатів та не встановлює особливостей щодо тих, які супроводжують адміністративні справи. Рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури може бути оскаржено адвокатом Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або суду [111].

Слід відзначити, що Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія узагальнює дисциплінарну практику кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Так, згідно із офіційними статистичними даними, за період з 7 грудня 2012 року до 31 березня 2017 року комісія провела 42 засідання, на яких прийнято 1034 рішення, серед яких — 997 рішень за результатами розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій та 37 постанов. Із цих рішень: 692 — вирішено залишити скаргу без задоволення, а рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без змін; 23 рішення — змінити рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; 103 рішення — скасувати рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та ухвалити нове рішення; 153 рішення — направити справу для нового розгляду до відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та зобов'язати кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури вчинити певні дії.

Основні причини скасування рішень дисциплінарних палат Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури можна систематизувати на: а) ті, що витікають із процедурних (процесуальних)

питань (зокрема, поверхова перевірка обставин, викладених у скарзі; порушення принципу змагальності на стадії розгляду справи по суті (як правило через відсутність належного повідомлення заінтересованих осіб про місце, день і час засідання); виявлення суттєвих недоліків у формуванні справи; не дотримання порядку прийняття рішення); б) ті, що витікають із питань застосування норм матеріального права (зокрема, неправильність кваліфікації дій адвоката; необґрунтованість застосування надто суворого дисциплінарного стягнення; передчасність висновку про відсутність у діях адвоката складу дисциплінарного проступку).

Якщо говорити про рішення, які набрали законної сили в період з 7 грудня 2012 року до 31 березня 2017 року, то більше 86 % судових рішень винесено на користь Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, і лише 14 % — на користь інших суб'єктів [53].

Статистичні показники Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури у судовому напрямку роботи комісії (в тому числі із зазначенням розгляду справ в адміністративних судах) наведено в Додатку В до дослідження.

Також у якості порівняння національної процедури притягнення до відповідальності адвоката з міжнародним досвідом, проаналізуємо порядок застосування стягнень відносно адвокатів в Польщі. Так, питанням дисциплінарної відповідальності присвячено окремий Розділ VIII Закону про адвокатуру Польщі від 26 травня 1982 р., де передбачено, що дисциплінарної відповідальності можуть бути притягнуті: а) адвокати та б) аплікати (стажисти). Підставами притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката визначено: 1) поведінка, що суперечить закону, правилам етики або гідності професії; 2) порушення професійних обов'язків; 3) невиконання зобов'язання договору страхування. До основних видів дисциплінарних покарань адвокатів віднесено: попередження; догана; грошове стягнення; призупинення професійної діяльності (від 3-х місяців до 5-ти років); анулювання; виключення з колегиї адвокатів. Окрім основних видів дисциплінарних покарань адвокатів, передбачено й додаткові види (зокрема, заборона на виконання патронату на певний строк).

Відповідно до Кодексу адвокатської етики Польщі адвокат несе дисциплінарну відповідальність за ухилення від адвокатської етики або порушення гідності професії під час професійної, публічної діяльності, а також у приватному житті [60]. Отже, порядок притягнення до відповідальності адвокатів згідно законодавства Польщі значно різниться від національного.

Аналіз судової практики дає підстави говорити що поширеними випадками притягнення до відповідальності адвокатів є вчинення таких порушень як несплата членських внесків. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу № 1340/6313/18, дослідивши обов'язкову сплату адвокатом щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування прийшов до наступних висновків:

- для адвокатів України встановлюється єдиний порядок сплати щорічних внесків — шляхом одноразового перерахування повної суми щорічного внеску у національній валюті України на банківські рахунки органів адвокатського самоврядування, оприлюднені у спосіб, визначений пунктом 2.12 цього Положення. Адвокати сплачують щорічні внески до 31 березня поточного року (пункти 2.2, 2.5 Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затвердженого Рішенням Ради адвокатів України від 03 лютого 2017 року № 4 [97]);
- порушення адвокатом порядку та строків сплати щорічних внесків адвокатів вважається невиконанням рішення органу адвокатського самоврядування та відповідно вважається дисциплінарним проступком (пункт 2.15 Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затвердженого Рішенням Ради адвокатів України від 03 лютого 2017 року № 4 [97]);
- у випадку порушення адвокатом порядку сплати щорічних внесків, а також/чи прострочення встановлених строків їх сплати понад три місяці, до нього за поданням Ради адвокатів України або ради адвокатів регіону застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття

- адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року (пункт 2.17 Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затвердженого Рішенням Ради адвокатів України від 03 лютого 2017 року № 4 [97]);
- дисциплінарним проступком адвоката є, зокрема, невиконання рішень органів адвокатського самоврядування (пункт 6 частини другої статті 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111]);
 - адвокати з дійсним правом на заняття адвокатською діяльністю зобов'язані в обов'язковому порядку сплачувати щорічні внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування в терміни;
 - адвокат зобов'язаний виконувати законні рішення органів адвокатського самоврядування (ст. 12 Правил адвокатської етики [108]).

За таких обставин, ураховуючи встановлену судами попередніх інстанцій несплату позивачкою щорічних внесків за 2013-2018 роки, колегія суддів доходить висновку про порушення останньою вимог щодо обов'язкової сплати щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, що свідчить про невиконання нею рішення органу адвокатського самоврядування та є дисциплінарним проступком [109].

Із позитивного можна відзначити випуск у 2020 році збірника узагальнень практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури з 2016 по 2020 рік, присвячених найбільш цікавим та неоднозначним, у розумінні та практичному застосуванні, питанням здійснення адвокатської діяльності та розгляду дисциплінарних справ, зокрема щодо: застосування строків притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; застосування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; допуску осіб до кваліфікаційних іспитів, а також складання таких іспитів; конфлікт інтересів; направлення Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури справ для нового розгляду; поновлення строків на оскарження рішень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій

адвокатури; розгляду заяв про відводи (самовідводи); адвокатської таємниці; етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами [53, с. 79].

У даному контексті також слід звернутись до норм КАС України, які встановлюють заходи процесуального примусу під якими законодавець пропонує розуміти процесуальні дії, що вчиняються судом з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства [61].

Заходи процесуального примусу характеризуються: негайністю вжиття (тобто відразу після вчинення порушення); оформляються у вигляді ухвали; їх застосування не звільняє особу від виконання обов'язків; неможливість застосування кількох заходів процесуального примусу за одне й те саме порушення до однієї особи.

До видів заходів процесуального примусу відносять: 1) попередження (полягає у застосуванні до учасника судового процесу та інших осіб, які присутні у судових засіданнях у разі порушення ними порядку або невиконання ними розпоряджень судді); 2) видалення із залу судового засідання (застосовується у разі повторності вчинення дій, за яке особі надано попередження); 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (застосовується у випадку не надання без поважних причин доказів на вимогу суду, не повідомлення причин їх неподання та передбачає тимчасове вилучення таких доказів державним виконавцем); 4) привід (передбачає примусовий привід до суду із залученням органів Національної поліції України та відшкодуванням у дохід держави витрат осіб, які були належно викликані до суду, особисту участь яких визнано судом обов'язковою, свідків, які без поважних причин не прибули у судове засідання або не повідомили причини неприбуття); 5) штраф (застосовується судом, зокрема у випадках: невиконання процесуальних обов'язків; зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству; неповідомлення суду про неможливість подати докази, вилучені судом, або неподання таких доказів без поважних причин

суб'єктом владних повноважень; використання під час процедури врегулювання спору за участю судді портативних, аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису) [61].

Таким чином, до адвоката який приймає участь в адміністративному судочинстві за наявності підстав може бути застосовано один із наведених заходів процесуального примусу.

Виходячи з того, що формальним підтвердженням вчинення проступку адвокатом в адміністративному судочинстві є окрема ухвала, зазначимо також про таке. Відповідно до ст. 249 КАС України, суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону. Умовою винесення окремої ухвали є зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана адвокатом позовної заяви, яка містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом. Окрема ухвала щодо адвоката має бути надіслана органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката відповідно. Характерними ознаки окремої ухвали, винесеної адміністративним судом, можна вважати:

- 1) є різновидом судового рішення, винесеного ухвалою може судом першої інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанцій, та містить посилання на закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги яких порушено, і вказує у чому саме полягає порушення;
- 2) є процесуальним способом судового впливу (контролю) на виявленні під час судового розгляду та ухвалення судового рішення порушення закону, до яких може бути віднесено зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором;

- 3) підлягає направленню органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності осіб які вчинили порушення;
- 4) є засобом зміцнення законності та правопорядку в державі, містить строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання;
- 5) відіграє превентивну функцію, запобігаючи скоєнню злочинів та інших правопорушень, здійснює вплив на формування у громадян поваги до права;
- 6) сприяє усуненню недоліків у діяльності державних органів, громадських організацій, посадових осіб, адвокатів, прокурорів та інших суб'єктів;
- 7) підлягає оскарженню особами, яких вона стосується (окрім окремих ухвал, винесених Верховним Судом, які є остаточними та не підлягають оскарженню) [61].

Окрім цього, під час розгляду адміністративних справ, до учасників судового процесу та або інших осіб, присутніх у судовому засіданні судом може бути застосовано такі стягнення як: а) попередження (у разі порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень судді); б) видалення із залу судового засідання (у разі повторного вчинення таких дій). Водночас, якщо такі дії повторно вчинені перекладачем, спеціалістом, суд повинен оголосити перерву і надати час для заміни перекладача, спеціаліста.

Також положеннями КАС України передбачено відповідальність, встановлену законом за: 1) невиконання судового рішення; 2) несанкціоноване втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та в автоматизований розподіл справ між суддями [61].

Цікавим є аналіз досвіду інших держав щодо дисциплінарних проваджень відносно адвокатів, зокрема штату Нью-Йорк. Так, органом, який здійснює дисциплінарне провадження є Апеляційний відділ Верховного суду штату та комітети з питань дисципліни та розгляду скарг, які призначені цим судом [204]. В склад комітетів включаються адвокати та інші особи, за призначенням Верховного суду штату, які не є адвокатами.

Кожен комітет з питань дисципліни та розгляду скарг на засіданнях розглядає отримані скарги або, в деяких випадках, передає скаргу до асоціації адвокатів округу для вирішення. До оформлення скарги встановлюються вимога щодо письмової форми звернення та відповіді на неї.

У випадку якщо після проведеного розслідування комітет вирішує, що поведінка адвоката була неналежною, в такому випадку адвокату направляється лист, в якому інформується про його неналежну поведінку та зазначається санкція за вчинений дисциплінарний проступок. Такі листи не підлягають оприлюдненню, а зберігаються як частина справи адвоката. Скаржнику обов'язково повідомляють про вжиття заходів щодо адвоката. Крім того, у випадках вчинення адвокатом серйозних порушень, комітет з питань дисципліни та розгляду скарг може передати справу для її розгляду судом [204]. Якщо суд після слухання комітетом або суддею вирішує вжити дисциплінарних заходів проти цього адвоката, таке рішення зазвичай оприлюднюється [59, с. 2].

З огляду на зазначене, вважаємо що в Україні у перспективі повинен бути створений спеціалізований суд для розгляду спорів щодо притягнення до відповідальності адвокатів. Аналогічний досвід є в Німеччині, де відповідно до Федерального положення про адвокатуру регламентовано створення суду у справах адвокатів [179].

Прийнятним є також досвід Польщі, де спори між адвокатами вирішуються спочатку із залученням органів адвокатського самоврядування. Якщо не вдається вирішити у такому порядку, спір передається на розгляд постійного арбітражного суду при Найвищій Раді Адвокатів або арбітражному суду із винятковою участю адвокатів.

Цікавою є також практика щодо вирішення Дисциплінарним судом питання про оприлюднення в адвокатському середовищі у журналі, видавцем якого є орган адвокатури вироку, в якому йдеться про застосування стягнення до адвоката [51, с. 61].

Отже, з урахуванням міжнародного досвіду вважаємо, що першочергово доцільно передбачити на рівні Закону України «Про третейські суди» [146] та інших актів законодавства розгляд справ про притягнення до відповідальності адвоката в третейських судах, виокремивши

відповідну спеціалізацію, що забезпечить об'єктивність та законність прийняття рішень та подальшу можливість забезпечення виконання судових рішень.

Окрім цього слід розширити межі відповідальності адвокатів в адміністративному судочинстві шляхом встановлення конкретної статті в КУпАП, якою буде передбачено відповідальність адвоката за порушення порядку здійснення адміністративного судочинства та передбачено можливість накладення стягнення у вигляді штрафу. Такий досвід вже присутній в адвокатській діяльності Республіки Молдова, де адвокати окрім дисциплінарної відповідальності можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності.

Окремого значення має вплив поведінки адвоката на суб'єкта, інтереси якого він представляє. З цієї позиції позитивним буде застосування інституту страхування відповідальності адвоката в адміністративному судочинстві, як механізму інтересів захисту клієнтів від ризику адвокатських помилок. За основу може бути взято досвід Польщі, де відповідно до Закону про адвокатуру передбачено обов'язкове страхування адвоката від цивільної відповідальності за шкоду, виражену при виконанні діяльності. Обсяг обов'язкового страхування, термін початку страхового обов'язку та мінімальна гарантійна сума, визначаються Міністром фінансів із згодою з Міністра Юстиції, після консультацій із Найвищою Радою Адвокатів та Польською страховою радою [51].

Міжнародний досвід засвідчує, що інститут страхування професійної відповідальності застосовується до різних категорій фахівців: нотаріусів, лікарів, архітекторів, будівельників, митних брокерів та навіть журналістів. Не стали винятком й адвокати. Страхування адвокатської професійної відповідальності є обов'язковим у більшості європейських країн: Австрії, Бельгії, Великій Британії, Данії, Естонії, Ісландії, Ірландії, Італії, Кіпрі, Литві, Ліхтенштейні, Люксембурзі, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччині, Словенії, Угорщині, Фінляндії, Франції, Чеській Республіці та Швеції [161, с. 303–304]. Наприклад, відповідно до Федерального закону про адвокатів (BRAO) [202] наявність страхового полісу є обов'язковою умовою для допуску до адвокатської діяльності (§ 4) [161, с. 4].

Поширеність цього виду страхування в різних країнах обумовлюється тим, що має на меті захист майнових інтересів адвоката та клієнта від невиконання або неналежного виконання останнім своїх професійних обов'язків, що випливають із договору про надання правової допомоги, та має дуалістичну природу, оскільки може розглядатись з однієї сторони як гарантія адвокатської діяльності, а з іншої — прав клієнта [187, с. 2].

З огляду на зазначене пропонується розробити та затвердити Положення про порядок страхування відповідальності адвокатів, яким буде передбачено умови застосування механізму, критерії дотримання та порядок відшкодування шкоди.

Окрему увагу також потрібно приділити удосконаленню статті 53 затверджені Правил адвокатської етики, затверджених Звітновиборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. № n0001891-17 [108], якою врегульовано допустимі форми реагування адвоката на незаконні або неетичні дії іншого адвоката, якою заподіяна або може бути заподіяна шкода інтересам адвоката, його клієнта, адвокатського об'єднання, бюро, органів адвокатського самоврядування або адвокатури як такої. До таких форм відносять: а) звернення (заяви, скарги) до органів адвокатського самоврядування, наділених дисциплінарними повноваженнями стосовно адвокатів, б) використання інших форм захисту прав та законних інтересів особи, передбачених законодавством України.

Наголошується на обов'язку кожного із адвокатів при виникненні між ними конфлікту за можливості вжити заходи мирного врегулювання такого конфлікту. Ймовірно йдеться й про медіацію.

Також правилами передбачено обов'язок адвоката, який ініціює дисциплінарне провадження відносно іншого адвоката, попередньо повідомити про це раду адвокатів регіону, а щодо адвоката іноземної держави — асоціацію адвокатів чи правове товариство відповідної держави для пошуку шляхів мирного залагодження конфлікту [108].

З огляду на це вважаємо, що потрібно чітко визначити повноваження ради адвокатів регіону, до якої направляються повідомлення адвокатів про ініціювання дисциплінарних проваджень відносно іншого адвоката, які б стосувались мирного врегулювання спорів.

Також слід передбачити відповідальність з приводу не повідомлення адвокатом до органів адвокатського самоврядування адвокатами про ініціювання дисциплінарних проваджень відносно іншого адвоката. Доречно було б передбачити механізм відшкодування моральної шкоди у таких спорах та завдану шкоду.

Говорячи про можливість застосування до адвокатів інших (окрім дисциплінарних) видів стягнень, звернемось до п. 14 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111], де встановлено заборону на притягнення до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або навіть на погрози застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням нею адвокатської діяльності згідно із законом. Дана стаття фактично унеможливує притягнення адвокатів до цивільно-правової відповідальності, зокрема, у випадку необхідності відшкодування збитків, завданих клієнту порушенням адвокатом зобов'язань. Однак, на практиці питання про притягнення адвоката до цивільно-правової відповідальності може вирішуватись судом, витікаючи із договірних відносин, укладених із клієнтом.

Що стосується кримінальної відповідальності адвоката, то законом не передбачено особливостей притягнення до такої відповідальності адвокатів. Тобто, адвокати несуть кримінальну відповідальність так само, як й інші особи. Так, до прикладу при визнанні факту вчинення тиску на свідка, адвокат несе кримінальну відповідальність на загальних підставах, а його статус не впливає на ступінь його вини та міру покарання.

Разом з тим, під час здійснення адвокатом професійної діяльності він може бути притягнений до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Вказані види юридичної відповідальності можуть знаходити відображення щодо: прояву неповаги до суду; розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист та інші; розголошення комерційної або банківської таємниці; незаконного використання інсайдерської інформації; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкупу службової особи юридичної особи

приватного права незалежно від організаційно-правової форми; підкупу особи, яка надає публічні послуги; пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі; зловживання впливом; втручання в діяльність судових органів; невиконання судового рішення; перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку; розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування тощо [26, с. 132].

У даному випадку доцільно буде звернення уваги на Рішення НААУ від 07.03.2023 р. № 16 «Щодо неприпустимості підміни судом повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури» [200], згідно якого НААУ було доручено Голові Ради адвокатів України, Національної асоціації адвокатів України звернутись до Вищого антикорупційного суду та Ради суддів України щодо неприпустимості протиправного привласнення судом повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка є визначеним законодавством суб'єктом уповноваженим на прийняття рішень про зупинення чи припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

Прийняттю такого рішення слугувало затвердження колегією суддів Вищого антикорупційного суду 03 березня 2023 року угоди про визнання винуватості, яку було укладено з адвокатом, який виступив пособником в отриманні неправомірної вигоди суддею одного із міських районних судів України (справа № 991/175/23). Матеріали справи свідчать, що метою надання неправомірної вигоди слугувало закриття суддею справи про адміністративне правопорушення про позбавлення особи права керування транспортним засобом.

Адвоката визнано винуватим за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 368 КК України та призначено йому узгоджене сторонами покарання у виді 5 років позбавлення волі, зі звільненням від його відбування з іспитивним строком 3 роки [200].

Окрім цього, відповідно до офіційного повідомлення Вищого антикорупційного суду на електронній сторінці суду вказано, що обвинувачений адвокат позбавлений права займатися адвокатською діяльністю строком на 2 роки.

Проаналізувавши зазначене, Рада адвокатів України прийшла до висновків про протиправність втручання суду в діяльність органів незалежного самоврядного інституту адвокатури, звернувши увагу на:

- конституційні гарантії незалежності адвокатури;
- на організаційну форму адвокатури України, яка є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
- на незалежність адвокатури від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб,
- на мету діяльності адвокатського самоврядування щодо забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів, а також вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів [111].

Підстави припинення права на заняття адвокатською діяльністю, до яких відноситься і набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі визначено статтею 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111].

Таким чином, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111] регламентовано підстави припинення права на заняття адвокатською діяльністю та відповідну процедуру. Обв'язок щодо прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю покладається на кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, а не на Вищий антикорупційний суд.

З огляду на наведене, НААУ прийшла до висновків, що «інформація щодо розміщення на офіційному сайті Вищого антикорупційного суду про позбавлення судом адвоката права на заняття адвокатською діяльністю є спотвореною та створює у стороннього спостерігача хибне

уявлення про наявність у судової гілки влади повноважень щодо позбавлення адвокатів права на заняття адвокатською діяльністю, що не відповідає дійсності та чинному законодавству [200].

Зазначене підтверджує той факт, що Вищим антикорупційним судом у справі № 991/175/23 лише застосовано до обвинуваченого адвоката додаткове покарання у вигляді заборони на заняття адвокатською діяльністю строком на 2 роки. Водночас, щодо адвокатів наявна спеціальна процедура позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, реалізація якої закріплена в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111] та покладена на визначений законодавцем суб'єкт — кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури.

Окрім цього, заборона на заняття адвокатською діяльністю (в якості додаткового покарання) не позбавляє особу статусу адвоката, а лише забороняє їй певний час займатися такою діяльністю. Таке додаткове покарання у вигляді заборони займатися адвокатською діяльністю не відноситься відповідно до підстав для припинення права на заняття адвокатською діяльністю, зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Законодавець чітко визначив, що єдиною підставою для припинення права на заняття адвокатською діяльністю шляхом анулювання свідоцтва є наявність обвинувального вироку, який вступив в законну силу та передбачив для цього відповідну спеціальну процедуру із спеціальним суб'єктним складом [200].

Зазначимо, що оскільки наразі відсутня єдина система моніторингу та зберігання інформації про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності Радою адвокатів України від прийнято рішення «Про Реєстр дисциплінарних проваджень» від 16–17 листопада 2022 року № 144, згідно якого буде створено Реєстр дисциплінарних проваджень, який має бути розміщено на офіційному вебсайті НААУ [143]. Метою його функціонування є можливість здійснення моніторингу, збирання, обліку та зберігання інформації про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Інформація про дисциплінарні стягнення адвоката також необхідна кваліфікаційно-дисциплінарним комісіям адвокатури та Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури для прийняття остаточного рішення

у дисциплінарній справі про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення або про закриття дисциплінарної справи, відповідно до вимог статті 41 Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність [111].

Дані з Реєстру дисциплінарних проваджень, можуть бути також використані для оцінки ризиків під час страхування відповідальності адвокатів.

Водночас доцільно зазначити, що важливим є не тільки питання притягнення до відповідальності адвоката за вчиненні порушень, а й інших осіб за незаконні дії відносно адвокатів. Так, згідно офіційних даних Національної асоціації адвокатів України станом на кінець 2019 року за останні 5 років зареєстровано в Україні понад 2500 злочинів, вчинених проти адвокатів, серед яких 9 убивств адвокатів; 6 замахів на убивство адвокатів; 144 випадки кримінального переслідування адвокатів; 41 випадок застосування фізичного насилля щодо адвокатів; 150 випадків знищення майна адвокатів; 983 випадки проведення обшуків приміщень адвокатів; 16 випадків проведення негласних слідчих дій щодо адвокатів; 31 випадок допитів адвокатів в якості свідків; 1378 випадків втручання та перешкоджання законній діяльності адвокатів [102].

У Звіті Місії Міжнародній комісії юристів в Україні (квітень 2020 р.) також вказується: «Адвокати стикаються з випадками фізичних нападів або погрозами таких нападів майже щодня, як про це неодноразово повідомляли місію. Фізичне насилля проти адвокатів, як повідомлялось, часто вчиняють, серед іншого, співробітники правоохоронних органів: на адвокатів можуть здійснити фізичний напад у місцевих відділках поліції, у власних офісах, або навіть у присутності свідків та клієнтів з метою залякати адвоката, наприклад, для того щоб змусити його або її «облишити» справу; створити перешкоди для адвоката щодо зустрічі з клієнтом (порушення права на захист), неправомірно отримати документи, на які поширюється професійна таємниця, тощо. Таке поводження може призвести до можливого арешту адвоката» [82, с. 31–32].

В умовах дії воєнного стану безпекові питання значно погіршилися, здійснення адвокатської діяльності стало небезпечним на багатьох територіях України, однак адвокати продовжують виконувати свої професійні обов'язки, у тому числі надають правову допомогу громадянам. З огляду на це, Радою адвокатів України також прийнято ряд важливих організаційних рішень до кінця дії режиму воєнного стану, згідно з яких:

з метою захисту адвокатів закрито для публічного доступу інформацію про їхні адреси, мобільні телефони, фотографії, соцмережі, розміщені в Єдиному реєстрі адвокатів України [115];

не вважається порушенням вимоги щодо несумісності проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами [138];

призупинено дію вимог про обов'язкове підвищення кваліфікації адвокатів не менше 16 годин щороку та на рівні 10 залікових балів за рік [138];

надано можливість Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури і Дисциплінарним палатам регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури проводити засідання дистанційно — в режимі відео-конференції [114].

Також в листопаді 2022 р. Радою адвокатів України прийнято Рішення № 148 «Про поважність причин неявки адвоката в судове засідання, слідчі дії тощо під час воєнного стану», згідно якою вирішено вважати поважною причиною неприбуття чи припинення участі адвоката в судових засіданнях або неявку адвоката до інших органів, у яких він бере участь задля надання правової допомоги, якщо це зумовлено наслідками війни (повітряна тривога, відсутність електрозабезпечення, неможливість використання транспорту, ракетна атака чи інше збройне ураження території, де знаходиться адвокат та/або відповідний орган, а також окупація вказаної території тощо). Водночас, такі дії адвоката не можуть вважатись порушенням Правил адвокатської етики [140].

Зазначене беззаперечно є свідченням оперативного реагування на виклики та загрози сьогодення. Водночас залишаються не вирішеними в повній мірі питання поновлення процесуальних строків,

встановлених нормами КАС України, визнання причин їх пропуску поважними та такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного стану в Україні. З огляду на це пропонуємо доповнити Розділ VI «Прикінцеві положення» КАС України пунктом 3-1 [61], виклавши його в такій редакції:

«Під час дії воєнного стану в Україні суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності в них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цим Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними та такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного стану в Україні. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення.

Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного стану в Україні».

Зазначені зміни покликані забезпечити у повній мірі право на доступ до суду.

У цій частині дослідження проаналізовано нормативно-правові акти, які регламентують загальні засади відповідальності адвоката та специфіку застосування стягнень в адміністративному процесі.

Виокремлено характерні ознаки окремої ухвали, винесеної адміністративним судом, до яких запропоновано віднести наступне: 1) є різновидом судового рішення; 2) є процесуальним способом судового впливу (контролю) на виявлені під час судового розгляду та ухвалення судового рішення порушення закону; 3) є засобом зміцнення законності та правопорядку в державі; 4) відіграє превентивну функцію, запобігаючи скоєнню злочинів та інших правопорушень; 5) сприяє усуненню недоліків у діяльності державних органів, громадських організацій, посадових осіб, адвокатів, прокурорів та інших суб'єктів; 6) впливає на формування у громадян поваги до права. Виявлено переваги застосування інституту страхування відповідальності адвоката в адміністративному судочинстві, як механізму інтересів захисту клієнтів від ризику

адвокатських помилок. Запропоновано розробити та затвердити Положення про порядок страхування відповідальності адвокатів.

Визначено переваги застосування інституту страхування відповідальності адвоката в адміністративному судочинстві, як механізму інтересів захисту клієнтів від ризику адвокатських помилок.

Обґрунтовано позицію щодо розширення меж відповідальності адвокатів та необхідність створення спеціального суду для розгляду справ про притягнення до відповідальності адвокатів та спорів між адвокатами.

3.2 Трансформація форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства

Досягнення змагальності в адміністративному судочинстві процесі є можливим за участі як органу або особи, що представляє державу, так й незалежної сторони — адвоката, який водночас покликаний реалізувати конституційні засади щодо забезпечення права на професійну правову допомогу, а відтак — і справедливого судового розгляду. Адвокатуру прийнято вважати комплексним проявом державного і суспільного інтересу. Зазначене пояснюється тим, що саме завдяки адвокатурі правова держава здатна реалізувати можливість дотримання та забезпечення прав та свобод громадянам [72, с. 514]. Як зазначає А. Подоляка «з одного боку, діяльність адвокатів має конституційно обумовлений державно-значимий характер, а з другого — адвокати повинні бути максимально незалежні від держави, щоб ефективно захищати громадян і юридичних осіб від адміністративного свавілля» [96]. Пріоритетним напрямом вдосконалення засад участі адвоката в адміністративному судочинстві є трансформація форм його взаємодії з іншими учасниками адміністративного судочинства.

Першочергово проаналізуємо науково-теоретичні підходи до визначення таких дефініцій як «трансформація» та «взаємодія, що дозволить визначитись із можливими формами взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства.

Незважаючи на численні трактування, єдності у змістовому наповненні й розумінню поняття «трансформація» серед науковців не вироблено досі. Трансформацію розглядають як: міну, перетворення виду, форми, істотних властивостей чого-небудь [165]; відбувається на певних етапах розвитку; може протікати еволюційно, поступово, послідовно, але в такому разі є менш відчутною; не передбачає понять доброго чи поганого, всі зміни оцінюються через людське сприйняття, тобто проходять соціальну оцінку [107]; має характер міждисциплінарного поняття [56]; включає в себе фундаментальну, структурну, довготривалу, якісну переробку освітньої системи із запровадженням інновацій. Подольська Є. вважає, що «трансформація» є самостійною соціологічною категорією, а не просто синонімом термінів «розвиток», «зміни», «модернізація» тощо. Для трансформації як окремої наукової категорії характерно якісні, глибинні зміни окремої структури, або суспільства в цілому [95; [27].

Трансформація форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства означатиме якісну зміну та модернізацію основ та вихідних засад взаємодії адвоката з іншими учасниками процесу.

Адміністративне судочинство не містить визначення поняття «взаємодії», але ним охоплюються аспекти взаємовідносин учасників справи під час розгляду адміністративних справ, а тому КАС України можна вважати основою правової регламентації взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства. Поняття «взаємодія» використовують в різних сферах суспільного буття, зокрема для характеристики стосунків, обміну інформацією, соціальних і політичних явищ — трансформацій суспільного ладу, міжнародних відносин, змін в економіці, юриспруденції тощо [75]. Так, у розумінні Академічного тлумачного словника «взаємодія» означає взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким, чим-небудь [165]. Натомість в Енциклопедії практичної психології термін «взаємодія» розглядається як взаємний вплив чогось на щось (або когось на когось), а також, у разі людської взаємодії — спільна дія [43].

В цілому «взаємодію» прийнято відносити до загальнонаукової філософської категорії, що здатна відображати об'єктивну реальність, форми руху і розвитку (аж до виникнення і зникнення будь-чого), а також взаємоіснування та системно-структурну організацію будь-якої, живої і неживої, матерії [75]. Взаємодія людини з іншими людьми є особливим типом зв'язку, що передбачає взаємність впливу сторін та взаємність змін. При цьому, значну роль в таких зв'язках віднесено спілкуванню та спільній діяльності, як специфічним формам суб'єктивної взаємодії [64, с.6].

З огляду на вищенаведені визначення «взаємодією адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства» можна охарактеризувати як:

- а) взаємний зв'язок та погодженість дій між адвокатом та іншими учасниками адміністративного судочинства під час розгляду адміністративних справ на усіх стадіях процесу;
- б) взаємний вплив адвоката та інших учасників адміністративного судочинства;
- в) спільна дія адвоката та інших учасників адміністративного судочинства;
- г) прямий чи опосередкований взаємний вплив адвоката та інших учасників адміністративного судочинства, що зумовлює причинно-наслідковий зв'язок у поведінці та взаємність змін.

При цьому, об'єктивною основою взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства є спільність чи розбіжність інтересів адвоката та інших учасників адміністративного судочинства, близькість чи віддаленість їхніх цілей та поглядів.

Адвокати у своїй професійній діяльності взаємодіють з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними особами, установами та організаціями усіх форм власності, громадянами. Окремим рівнем взаємовідносин адвоката в адміністративних справах є його взаємодія з іншими учасниками адміністративного судочинства.

Класифікувати учасників адміністративного судочинства можливо за різними критеріями, зокрема такими як:

- 1) за критерієм їх суспільно-державної ролі на:
 - а) суб'єктів владних повноважень, яких поділяють на дві групи осіб, які беруть участь у справі: з метою захисту власних прав, свобод та інтересів (тобто, сторони — позивач та відповідач; треті особи) (ст. 46, 49 КАС України); з метою захисту прав, свобод та інтересів інших осіб (тобто, представники сторін і третіх осіб, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб у суді) (ст.ст. 55, 56, 57 КАС України);
 - б) фізичних осіб;
 - в) юридичних осіб;
- 2) за критерієм адміністративного процесуального статусу і мети участі у процесі: а) основні сторони, які здатні своїм волевиявленням впливати на хід судового процесу, змінюють його, породжувати апеляційне, касаційне оскарження, відкриття виконавчого провадження (позивач, відповідач, треті особи, їх процесуальні представники); б) допоміжні сторони, які суттєво не впливають на перебіг адміністративного судочинства в цілому, однак у силу свого призначення та повноважень забезпечують його якість, повноту та об'єктивність (секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач).
- 3) за критерієм організаційної структури: індивідуальні (фізичні особи); колективні (юридичні особи, колективні суб'єкти без статусу юридичної особи — об'єднання мешканців будинку, квартильні, вуличні комітети, громадські організації, профспілки тощо) [20].

Кодекс адміністративного судочинства України оперує такими поняттями як «учасники судового процесу» та «учасники справи». До учасників справи відносяться: 1) сторони: а) позивач, яким може бути громадян України, іноземець чи особа без громадянства, підприємство, установа, організація (юридична особа), суб'єкт владних повноважень. Окремо законодавцем вказано на органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб;

б) відповідач, яким може бути: суб'єкт владних повноважень; претенденти та/або учасники конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу щодо спорів, що виникають у зв'язку з проведенням та/або визначенням результатів такого конкурсу; громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, громадське об'єднання, юридична особа, яка не є суб'єктами владних повноважень за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень, у випадках, коли право звернення до суду надано суб'єкту владних повноважень законом; 2) треті особи: а) які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору; б) які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору[61].

Для цілей цього дослідження, слід виокремити: 1) суб'єктів, на стороні яких виступає адвокат; 2) інших учасників справи, які мають матеріальний чи процесуальний інтерес; 3) суб'єктів, що сприяють розгляду публічно-правового спору (типу, перекладача, спеціаліста та ін.).

Отже, трансформація взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства є відображенням якісної зміни способів впливу адвоката на інших учасників адміністративного судочинства на взаємній основі, а також модернізації основ та вихідних засад їх взаємин. В обраному контексті, зміни торкнулись окремих форм взаємодії.

Під формою взаємодії прийнято розуміти способи організації спільної діяльності учасників цього процесу. Кожен форма взаємодії передбачає використання різноманітних форм впливу однієї сторони на іншу. Правовою доктриною передбачено декілька узагальнених форм можливої взаємодії, наприклад: інформування, що характеризується процесом доведення інформації, консультування, партнерство, що є найвищою формою взаємодії тощо [52, с. 7].

Форми взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства можна систематизувати на:

- 1) нормативно-правові, які витікають безпосередньо із положень КАС України, інших законів, які регулюють діяльність учасників адміністративної справи, адвоката у таких питаннях як: обмін процесуальними документами (формально втілено у зобов'язанні

завчасного направлення клопотань чи інших процесуальних документів);

- 2) нормативно-організаційні, які впливають з положень законодавства в ході реалізації окремих процесуальних дій (формально втілено, до прикладу, у погодженні дати судового засідання);
- 3) перспективно-правові, які передбачені правовими положеннями, але не набули достатньої практики застосування. До прикладу, медіації, врегулювання спору за участю судді.

Проявом взаємодії означених суб'єктів під час розгляду конкретного публічно-правового спору є консультування як безпосередній процес взаємодії адвоката та клієнта (довірителя), що полягає у зборі необхідної інформації та аналізі обставин справи адвокатом, з метою знаходження правових методів та засобів вирішення юридичних проблем довірителя [164, с. 80]. Консультуванню притаманно наступні стадії: інтерв'ю; аналіз зібраної інформації; вироблення правової позиції у справі; надання консультації клієнту [55, с. 138].

До механізмів взаємодії, слід віднести:

- а) координацію, що є пошуком для адвоката ефективного інструментарію для спілкування з клієнтом, вжиття спільних дій задля досягнення бажаного результату у супроводжувачій справі (зокрема, збору доказової бази, залучення свідків);
- б) узгодження, яке полягає у вжитті сукупності дій, пов'язаних на погодження правової позиції та дій, з клієнтом (тобто отриманням згоди), які слід вчинити у супроводжувачій справі

Координація та узгодження формують процеси за яких між адвокатом та клієнтом налагоджується ефективність спілкування та формується взаємовідносини, спрямовані на досягнення бажаного та спільного результату.

Окремо зазначимо, що взаємодія адвокатури (в тому числі в адміністративному судочинстві) з органами публічної влади в сучасному світі повинна базуватися на таких основоположних засад, як:

- 1) участь адвокатури в процесі формування державної політики задля підвищення рівня правозастосування та обґрунтованості прийняття управлінських рішень;

2) співпраця на принципах взаємоповаги і взаємодопомоги.

З цією метою, представники адвокатської спільноти були залучені до процесу вирішення нагальних потреб реформування правосуддя. Зокрема, проведення роботи з комітетами Верховної Ради, куди НААУ направляла аналітичні рекомендації до понад 50 законопроектів, спільної діяльності з Державною судовою адміністрацією щодо запровадження електронного суду, діалогу з органами суддівського врядування щодо доступу до правосуддя та ефективного захисту прав людини.

Також при Національній асоціації адвокатів України ще в травні 2020 року утворено Комітет з питань адміністративного права та процесу, який є постійно діючим колегіальним дорадчим органом та діє з метою сприяння розвитку та вдосконаленню адміністративного права та процесу, адміністративного судочинства, підвищення рівня обізнаності адвокатів у сфері адміністративного права та процесу, забезпечення поглиблення практичного досвіду адвокатів шляхом створення стратегій судового та позасудового захисту прав та інтересів учасників адміністративних правовідносин [53].

У даному напрямку важливим є долучення адвокатів до законодавчих ініціатив спрямованих на удосконалення функціональних засад діяльності адвоката в адміністративному судочинстві.

Як слушно відзначено К. Абульханова-Славською, Є. Ільїн, Б. Ломовим способами взаємодії є: співробітництво (у процесі взаємодії спостерігається сприяння один одному); протиборство (у процесі взаємодії спостерігається протидія однієї сторони іншій).

Співробітництво може мати прояв у вигляді укладення меморандумів. Як правило такі угоди укладаються на рівні органів адвокатського самоврядування (наприклад, Меморандум про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Національною Асоціацією Адвокатів України від 29 листопада 2018 р. [79], Меморандум про співпрацю між громадською спілкою «Мережа правового розвитку» та Національної Асоціації Адвокатів України від 31 січня 2019 р. [78], та ін.). Водночас є поширеною в останні роки практика укладення меморандумів між адвокатами та громадськими організаціями (зокрема, щодо проведення спільних заходів, спрямованих на надання

правничої допомоги та консультацій військовим, ВПО, та іншим категоріям осіб), навчальними закладами та ін.

Специфікація означених положень, дозволяє стверджувати, що адвокат взаємодіє з іншими учасниками адміністративного процесу у формі нормативно-правовій, нормативно-організаційній та перспективно-правовій через відмінні рівні, механізми та способи втілення.

Взаємодія адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства різнитиметься: 1) в залежності від строків (може бути: короткостроковою, довготривалою, періодичною); 2) залежно від бажаного для адвоката результату (може бути: ефективною, малоефективною, неефективною); 3) залежно від правового статусу учасників (пропонуємо віднести: рівень взаємодії із сторонами публічно-правового спору; рівень взаємодії з особами, які не мають зацікавленості від вирішення справи).

Зазначимо, що взаємодія адвоката із сторонами впливає на хід судового процесу та подекуди на вирішення справи, а з особами, які не мають зацікавленості від вирішення справи — ні. Остання сприятиме реалізації мети адміністративного судочинства та вирішення публічно-правового спору.

Оскільки Україною взято курс на вступ до Європейського Союзу, то в даному випадку більш детально проаналізуємо трансформацію форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративної справи, пов'язаних із інститутом примирення. Радою Європи та Європейським Союзом пріоритетним завданням визначено допомогу державам-членам у швидкому та справедливому відправленні правосуддя і застосуванні альтернативних методів розв'язання спорів та конфліктів, зокрема медіації.

У 2017 році в процесуальних кодексах України вперше з'являється інститут врегулювання спору за участю судді, покладаючи на суддів процесуальний обов'язок створювати умови для вирішення спору сторонами самостійно, роз'яснювати учасникам справ необхідність демонстрації поваги один до одного та оздоровлення їх відносин шляхом мирного врегулювання спору, а також надавати фахову підтримку сторонам на шляху їх примирення [42].

Порядок врегулювання спору за участю судді визначено у Господарському процесуальному кодексі України [30], Цивільному процесуальному кодексі України [186], КАС України [61].

Так, що стосується нормативного врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві, то цьому питанню присвячено Глава 4 КАС України під назвою «Врегулювання спору за участю судді», в якій розкрито: підстави проведення врегулювання спору за участю судді; порядок призначення, проведення та припинення процедури врегулювання спору за участю судді, строки в межах якої вона проводиться [61].

Характерними особливостями проведення процедури врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві є:

- 1) наявність чітко визначених умов для початку її проведення, до яких віднесемо: а) згода усіх учасників спору; б) ініціювання проведення на відповідній стадії (тобто, до початку розгляду справи по суті); в) проведення в суді першої інстанції; г) відсутність в складі учасників спору третьої особи з самостійними вимогами; ґ) справа не повинна належати до тих категорій, де врегулювання спору за участю судді не застосовується ч. 2 ст. 184 КАС України);
- 2) початок процедури має наслідком призупинення розгляду справ, про що судом виноситься відповідна ухвала;
- 3) обмеженість в часі (не більше 30 днів з дня винесення ухвали);
- 4) одноосібність проведення процедури (суддею-доповідачем незалежно від того, в якому складі було призначено розгляд справи
- 5) формами проведення процедури є наради: спільні (за участю судді, позивача, відповідача); закриті (за участю судді і лише тільки однієї із сторін);
- 6) повноваження судді мають роз'яснювальний характер (роз'яснення: прав та обов'язків сторін; порядку та особливостей проведення врегулювання спору за участю судді; предмета доказування щодо категорії спору, що розглядається); з'ясувальний (визначення предмета, підстав позову, підстав заперечень); рекомендаційний (надання пропозицій щодо мирного врегулювання

спору або самостійне представлення суддею варіанту мирного врегулювання); аналітичний (зазначення про судову практику в аналогічних справах (виключно в рамках закритих нарад); обмежувально-заборонний (щодо надання оцінки доказів; надання сторонам конкретних юридичних порад і рекомендацій);

- 7) конфіденційність (у зв'язку з чим, протоколи нарад не ведуться, не здійснюється їх фіксування технічними засобами, забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео- та звукозапис);
- 8) наслідками врегулювання спору за участю судді залежать від успішності проведення процедури;
- 9) процедура проводиться тільки раз;
- 10) підставами припинення процедури є: 1) подання стороною відповідної заяви; 2) закінчення строку процедури; 3) за ініціативою судді у разі затягування процедури врегулювання спору будь-якою зі сторін; 4) досягнення сторонами примирення та звернення до суду із заявою про примирення або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем;
- 11) ухвала про припинення врегулювання спору за участю судді оскарженню не підлягає;
- 12) у разі недосягнення примирення в результаті процедури, справа підлягає передачі на розгляд іншому судді.

Загалом можна сказати, що процедура врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві застосовується доволі рідко, хоча покликана скоротити час та витрати сторін на судовий розгляд справи.

Прикладом застосування процедури врегулювання спору за участю судді є ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 14 березня 2018 р. по справі № 817/439/18. В зазначеній ухвалі вказано, що судом вирішувалось питання щодо наявності підстав для проведення процедури врегулювання спору за участю судді і як наслідок,

судом встановлено що сторони бажають врегулювати спір за участю судді, про що у підготовчому засіданні висловлено згоду усіх учасників, а також суд дійшов висновку про наявність достатніх правових підстав для проведення процедури врегулювання спору за участю судді та необхідності зупинення провадження у справі. Ухвалою призначено процедуру врегулювання спору за участю судді у справі № 817/439/18 [178].

Ще одним прикладом застосування процедури врегулювання спору за участю судді є ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 04 січня 2018 р. по справі № 826/15673/17. Так, до суду надійшла заява відповідача, якою останній просив суд застосувати процедуру врегулювання спору за участю судді в порядку ст.ст. 184–188 Кодексу адміністративного судочинства України. В свою чергу, судом позитивно розглянуто заяву, зупинено провадження в адміністративній справі № 826/15673/17, призначено проведення врегулювання спору за участю судді у формі спільної наради за визначеною адресою [177].

Застосування досліджуваної процедури має місце в ухвалі Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 2 лютого 2021 р. по справі № 300/3349/20, у якому судом встановлено, що у судовому засіданні сторони звернулись до суду з заявами, в яких просили про проведення врегулювання спору за участю судді. Так, судом прийнято рішення про врегулювання спору за участю судді та зупинено провадження у справі до припинення врегулювання спору за участю судді [176].

Також можна відмітити, що ця процедура має певні недоліки, які полягають у наступному. Так, на рівні КАС України визначено, що сторони мають право брати участь у цьому за допомогою відеоконференції. Однак, практична реалізація проведення консультацій при врегулюванні спору за участі судді у режимі відеоконференції фактично є неможливою, оскільки в такому випадку потрібна участь секретаря, що порушує принцип конфіденційності, а також втрачається можливість дистанційно прослідкувати дотримання вимог учасниками щодо заборони здійснення фіксування процесу технічними засобами.

Окрім цього, КАС України чітко не визначає переліку прав та обов'язків сторін, з огляду на це пропонується Главу 4 доповнити правами та обов'язками сторін, їхніх представників під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді, виклавши їх в наступній редакції: «Сторони під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді зобов'язані приймати особисту участь у закритих консультаціях. За бажанням сторони на закритій консультації може бити присутнім їх представник.

Сторони, їхні представники під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді мають право приймати участь у спільних та (або) закритих нарадах; за наявності потреби просити оголошення перерви в межах строку проведення врегулювання; знати мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, свої права та обов'язки; надавати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснювати інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору; клопотати про залучення перекладача; клопотати про дострокове припинення врегулювання спору за участі судді.

Сторонам, їхнім представникам під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді забороняється розповсюджувати інформацію, яка стала їх відома, використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео- та звукозапис».

Аналіз правових засад проведення консультацій при врегулюванні спору за участі судді в адміністративному судочинстві дає підстави зробити висновки щодо: а) практичної неможливості проведення консультацій при врегулюванні спору за участі судді у режимі відеоконференції, оскільки в такому випадку потрібна участь секретаря, що порушує принцип конфіденційності, а також втрачається можливість дистанційно прослідкувати дотримання вимог учасниками щодо заборони здійснення фіксування процесу технічними засобами; б) необхідності внесення змін до КАС України [192, с. 308].

Наступною перспективною формою взаємодії адвоката та інших учасників адміністративного судочинства є та, що реалізується в ході медіаційних процесів. Як слушно відзначено

Тодошак О.В. та Козачук Д.А., відмежування медіативної процедури від правосуддя в адміністративних справах із збереженням її офіційного характеру через здійснення посадовими особами адміністративного суду, стало б найбільш ефективною формою реалізації посередницького компромісного механізму врегулювання публічно-правових спорів для теперішнього етапу державного будівництва в Україні. Крім того, така форма судової медіації передбачена популярною в країнах Західної Європи концепції «будинку правосуддя з багатьма дверима». Присудове врегулювання публічно-правових спорів має бути становити собою окрему процедуру, що здійснюється посадовою особою суду (суддею або помічником судді) як щодо спорів, відносно яких відкрито провадження у справі, так і при первинному зверненні учасників публічно-правового спору до відкриття судового провадження у справі [171].

За результатами характеристики системи законодавства, яке регулює взаємодію учасників адміністративного процесуальних відносин, та притаманних ознак в адміністративному процесі медіатором може виступати й адвокат, за відсутності відповідних обмежень щодо сумісності та якщо він є спеціально підготовленим. При цьому, адвокат позбавлений права на розголошення конфіденційної інформації, яка могла стати йому відомою на будь якій стадії процедури медіації, не може бути свідком з питань, які стали відомі йому як медіатору, і не може приймати участь у судовому розгляді справі, якщо не буде досягнуто домовленостей у медіації.

Вважаємо за необхідне з метою удосконалення інституту медіації прийняти ряд законодавчих змін, зокрема в частині закріплення обов'язку адвоката роз'яснювати клієнтові можливість застосування процедури медіації, що дозволить підвищити рівень правової культури та дасть можливість спробувати альтернативний спосіб вирішення конфлікту, який розглядається в адміністративному судочинстві. З цією метою пропонується доповнити статтю 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [111] підпунктом 5-1 такого змісту: «5-1) роз'яснювати клієнтові можливість застосування процедури медіації».

Окрім цього, наразі ст. 3 Закону України «Про медіацію» передбачено поширення дії цього закону на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [137].

Дане норму Закону України «Про медіацію» в частині, де йдеться про мету — примирення, слід доповнити словосполученням «сторін», оскільки наявність тільки словосполучення «примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)» стосується медіації в кримінальних провадженнях, та відповідно не поширює її на будь-які конфлікти (спори), у тому числі цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні, а також у справах про адміністративні правопорушення.

З огляду на це пропонується змінити частину першу статті 3 Закону України «Про медіацію», виклавши її в такій редакції: «1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), зокрема цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях із метою примирення сторін, потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)».

За іншого підходу можна також звернути увагу, на доцільність визначення основної мети медіації у вигляді потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Вважаємо, що можливим є заміна на досягнення балансу інтересів, оскільки примирення в більшості випадків фактично не являється головною (або взагалі) ціллю для сторони. Важливим як правило є відшкодування шкоди, збитків, компенсація моральної шкоди, публічне вибачення тощо. Примирення може бути ціллю медіації в сімейних спорах, де є діти.

Згідно з Законом України «Про медіацію» регламентується можливість передбачення особливостей проведення медіації в окремих

категоріях конфліктів (спорів) [137]. Тому є можливим впровадження змін щодо нормативного врегулювання особливостей проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів), зокрема у справах про адміністративні правопорушення. Питання встановлення особливостей врегулювання спорів (конфліктів) за допомогою медіації у справах про адміністративні правопорушення, є актуальним оскільки КУпАП [62] не містить таких положень. Більшість справ про адміністративні проступки (зокрема, ті що стосуються притягнення громадян за порушення правил дорожнього руху (не дотримання правил паркування, зупинки) є малозначними, що дозволило б швидко та оперативно вирішувати спори, не перезавантажуючи судову систему.

Що стосується КАС України, то наразі частина п'ята статті 47 КАС України регламентує, що сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі. В даному випадку важливим є не тільки саме примирення, а гарантії виконання досягнутих в результаті медіації домовленостей.

Окрім цього закриття провадження у справі внаслідок необґрунтованих дій позивача надає право відповідачу заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Тому вважаємо, що частину п'яту статті 47 КАС України слід доповнити абзацом такого змісту: «Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою». Умови примирення сторін повинні затверджуватись ухвалою суду із одночасним закриттям провадження у справі.

Порядок виконання умов примирення врегульовано статтею 191 КАС України, де визначено основні правила, до яких віднесемо: 1) строки та порядок виконання ухвали про затвердження умов примирення визначаються сторонами; 2) ухвала про затвердження умов примирення є виконавчим документом та має відповідати за змістом вимогам до виконавчого документа, встановленим законом; 3) ухвала про затвердження умов примирення може бути пред'явлена до примусового виконання, у разі її невиконання сторонами чи однією із сторін [61].

Також варто ще зауважити, що пунктом 4 статтею 236 КАС України передбачено, що суд зупиняє провадження у справі в разі: звернення обох сторін з клопотанням про надання їм часу для примирення, у тому числі шляхом медіації, — до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні. Водночас не встановлено будь-яких обмежень у часі, що може призводити до затягування строків розгляду справи. З огляду на це пропонуємо змінити пункт 4 частини першої статті 236 Кодексу адміністративного судочинства України, виклавши його в такій редакції: «4) звернення обох сторін із клопотанням про надання їм часу для примирення, зокрема шляхом медіації, — до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні, який не може бути більшим, ніж тридцять днів із дня постановлення ухвали про зупинення розгляду справи».

Доцільним є визнання в якості пріоритетної такої форми відносин між учасниками адміністративного процесу як взаємодія. Адвокат під час виконання покладених на нього професійних обов'язків, зобов'язаний налагоджувати процес взаємодії сторін, сприяти аналізу конкретного публічно-правового спору та можливих позасудових шляхів його вирішення, виявляти відмінності в позиціях сторін та їх обґрунтуванні, виявити консенсусний варіант вирішення справи, який може забезпечити інтереси сторін публічно-правового спору для забезпечення як приватних інтересів, так і публічних інтересів.

У цій частині дослідження описано можливість застосування нових форм взаємодії між адвокатом та іншими учасниками адміністративного судочинства. Аргументовано доцільність розвитку та визнання в якості пріоритетної такої форми взаємодії між учасниками адміністративного процесу як взаємодія. Адвокат під час виконання покладених на нього професійних обов'язків, зобов'язаний налагоджувати процес взаємодії сторін, сприяти аналізу конкретного публічно-правового спору та можливих позасудових шляхів його вирішення, виявляти відмінності в позиціях сторін та їх обґрунтуванні, виявити консенсусний варіант вирішення справи, який може забезпечити інтереси сторін публічно-правового спору для забезпечення як приватних інтересів, так і публічних інтересів.

Проаналізовано рівні взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративного судочинства залежно від правового статусу останніх: а) з сторонами публічно-правового спору; б) з особами, які не мають зацікавленості від вирішення справи. Акцентовано увагу на тому, що трансформація форм взаємодії адвоката з іншими учасниками адміністративної справи пов'язано з обранням Україною курсу на вступ до Європейського Союзу. Зазначено про практичну неможливість проведення консультацій при врегулюванні спору за участі судді у режимі відеоконференції, оскільки в такому випадку потрібна участь секретаря, що порушує принцип конфіденційності, а також втрачається можливість дистанційно прослідкувати дотримання вимог учасниками щодо заборони здійснення фіксування процесу технічними засобами.

Запропоновано доповнити Главу 4 КАС України правами та обов'язками сторін, їхніх представників під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді, виклавши ці положення в такій редакції:

«Сторони під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді зобов'язані брати особисту участь у закритих консультаціях. На бажання сторони на закритій консультації може бути присутній її представник.

Сторони, їхні представники під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді мають право брати участь у спільних та/або закритих нарадах; у разі необхідності просити оголошення перерви в межах строку проведення врегулювання; знати мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, свої права та обов'язки; надавати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснювати інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору; клопотати про залучення перекладача; клопотати про дострокове припинення врегулювання спору за участю судді.

Сторонам, їхнім представникам під час участі у процедурі врегулювання спору за участю судді забороняється поширювати інформацію, яка стала їм відома, використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- й кінозйомку, відео- та звукозапис».

ВИСНОВКИ

1. Виокремлено за предметно-тематичним критерієм основні напрямки наукових розвідок діяльності адвоката загалом так і в адміністративному процесі, до яких віднесемо наукові праці щодо: представництва прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному судочинстві; визначення функціональних та організаційних основ адвокатури України; правового статусу адвоката і адвокатури у контексті процесів глобалізації; теоретичних засад юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності; аналізу європейських стандартів здійснення адвокатської діяльності; етичних засад організації адвокатури в Україні; організаційних форм адвокатської діяльності; правового статусу адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні та ін.

Відмічено, що питання впорядкування діяльності адвоката в адміністративному судочинстві тією чи іншою мірою входили до предмета дослідження багатьох наукових праць, водночас пошуки в цьому напрямі не можна вважати вичерпаними.

2. Запропоновано під правовими засадами діяльності адвоката в адміністративному судочинстві вважати систему норм права, які закріплені в законах України, підзаконних нормативно-правових актах, актах органів адвокатського самоврядування, якими встановлено засади, мету, завдання, правила, порядок, гарантії, процедури діяльності та врегульовано інші функціонально-організаційно питання професійної діяльності адвокатів в адміністративному судочинстві.

3. Встановлено, що специфіка участі адвоката в розгляді публічно-правових спорів, опосередковано спеціалізацією адвокатської діяльності та процесуальними вимогами Кодексу адміністративного судочинства України, якими встановлено обсяг прав та обов'язків учасника процесу, інтереси якого представляє адвокат.

4. Виокремлено завдання, що ставляться перед адвокатом під час його участі в розгляді публічно-правових спорів відповідно до його функціональних можливостей, а саме: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, які стосуються або можуть стосуватися публічно-правового спору; 2) здійснення правового супроводу діяльності клієнта, що змістовно стосується публічно-правового спору; 3) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів учасника адміністративного судочинства; 4) недопущення порушень, а також сприяння відновленню прав учасників адміністративного судочинства в разі їх порушення.

5. Визначено, що сукупність прав та обов'язків адвоката в адміністративному судочинстві формують основу його статусу. Права адвоката в адміністративному судочинстві визначено як надані правомочності особі, уповноваженій на надання правової допомоги, яких закріплено адміністративним процесуальним законодавством. Обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві визначено як систему зобов'язань особи, уповноваженої на надання правової допомоги, які виникають перед учасниками адміністративного провадження та, яких визначено адміністративним процесуальним законодавством і домовленостями, що забезпечують участь такої особи в розгляді публічно-правових спорів.

6. Констатовано, що система принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві складається з: 1) принципів діяльності адвоката (наприклад, принципів верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності); 2) принципів професійної етики адвоката (наприклад, принципів уникнення конфлікту інтересів, дотримання адвокатської таємниці); 3) принципів участі адвоката в адміністративному судочинстві. До основних принципів участі адвоката

в адміністративному судочинстві віднесено: а) забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами; б) врахування стандартів Європейського Союзу та практики ЄСПЛ під час розгляду публічно-правових спорів; в) врахування врегулювання публічно-правових спорів в позасудовому порядку.

7. Визначено переваги застосування інституту страхування відповідальності адвоката в адміністративному судочинстві, як механізму інтересів захисту клієнтів від ризику адвокатських помилок.

8. За результатами характеристики системи законодавства, яке регулює взаємодію учасників адміністративного процесуальних відносин, та притаманних ознак обґрунтовано, що в адміністративному процесі медіатором може виступати адвокат, за відсутності відповідних обмежень щодо сумісності та якщо він є спеціально підготовленим.

Зазначено про практичну неможливість проведення консультацій при врегулюванні спору за участі судді у режимі відеоконференції, оскільки в такому випадку потрібна участь секретаря, що порушує принцип конфіденційності, а також втрачається можливість дистанційно прослідкувати дотримання вимог учасниками щодо заборони здійснення фіксування процесу технічними засобами.

9. Запропоновано внести зміни до нормативно-правових актів, зокрема:

- статтю 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» доповнити підпунктом 5-1, виклавши його у наступній редакції:

«5-1) роз'яснювати клієнту можливість застосування процедури медіації»;

- частину першу статтю 3 Закону України «Про медіацію» змінити, виклавши її в наступній редакції:

«1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях

з метою примирення сторін, потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)»;

– частину п'яту статті 47 Кодексу адміністративного судочинства України доповнити абзацом, виклавши його у наступній редакції: *«Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою»»;*

– пункт 4 частини першої статті 236 Кодексу адміністративного судочинства України змінити, виклавши в наступній редакції:

«4) звернення обох сторін з клопотанням про надання їм часу для примирення, у тому числі шляхом медіації, — до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні, який не може бути більшим, ніж тридцять днів з дня постановлення ухвали про зупинення розгляду справи»;

– Главу 4 Кодексу адміністративного судочинства України доповнити правами та обов'язками сторін, їхніх представників під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді, виклавши їх в наступній редакції:

«Сторони під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді зобов'язані приймати особисту участь у закритих консультаціях. За бажанням сторони на закритій консультації може бити присутнім їх представник.

Сторони, їхні представники під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді мають право приймати участь у спільних та (або) закритих нарадах; за наявності потреби просити оголошення перерви в межах строку проведення врегулювання; знати мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, свої права та обов'язки; надавати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснювати інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору; клопотати про залучення перекладача; клопотати про дострокове припинення врегулювання спору за участі судді.

Сторонам, їхнім представникам під час участі в процедурі врегулювання спору за участю судді забороняється розповсюджувати інформацію, яка стала їх відома, використовувати

портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео- та звукозапис»;

- доповнити положення Кодексу адміністративного судочинства України шляхом наділення обсягом правомочностей помічника або офіційно оформленого стажера адвоката в адміністративному процесі, визначення обсягу процесуальних прав цих суб'єктів (зокрема, щодо можливості знайомитись з матеріалами справи, отримувати документи, тощо);
- Розділ VI «Прикінцеві положення» доповнити абзацом 3-1, виклавши його у наступній редакції:

«Під час дії воєнного стану в Україні, суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цим Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного стану в Україні. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення. Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного стану в Україні»;
- розробити та затвердити Положення про порядок страхування відповідальності адвокатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокату для захисту чи представництва по КУПАП одного ордера недостатньо. URL: <https://rivnepravo.com.ua/index.php/3575-advokatu-dlia-zakhystu-chy-predstavnytstva-po-kupap-odnoho-ordera-needostatno>
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т.: Т.1. Загальна частина. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2004. 287 с.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
4. Артем'єва Н.П. Професійна правнича допомога у судовому процесі України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2018. 223 с.
5. База рішень та ухвал ЄСПЛ HUDO. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#>
6. Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
7. Бандурка О. М. Адміністративний процес : монографія. Харків : ХНУВС ; Майдан, 2019. С. 22.
8. Бачинин В.А. Філософія права : підручник. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 472 с.
9. Бачун О.В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства Київ : Логос, 2009. <https://mydisser.com/dfiles/79584977.doc>
10. Безбабіна О.Є. Поняття та правосуб'єктність юридичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності. *Юридичний журнал*. 2006. № 9. С. 40–42.
11. Білозьоров Є.В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 26–30.

12. Білоус-Осінь Т.І. Концепція уповноваженого економічного оператора в митному законодавстві : дис.... канд. юрид. наук. Одеса. 2015. 192 с.

13. Бірюкова А.М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2019. 348 с.

14. Богачова Л.Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 22. С. 56–70.

15. Бойчук Р.П. Проблема правового забезпечення балансу публічних і приватних інтересів у сфері інвестиційних відносин. *Право та інноваційне суспільство*. 2017. № 2 (9). С. 14–22.

16. Бондарева М.В. О окремі аспекти взаємодії адвоката з нотаріусом у нотаріальному провадженні з оформленням спадкових справ. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 153–156. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2018_4_36.pdf

17. Бочаров К.В. Позов в інтересах публічного порядку vs свавілля держави. URL: <https://dejure.foundation/library/pozov-v-interesah-publicлноho-poriadku-vs-svavillia-derzhavy>

18. Брода А.Ю. Генезис становлення фігури адвоката як суб'єкта надання правової допомоги в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. № 4. С. 158–162. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12005/Brod%D0%B0%20A.%20Yu.%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

19. Брода А.Ю. Правова допомога адвоката в адміністративному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 246 с.

20. Будзык Б.В. Характеристика суб'єктів, що беруть участь в адміністративному судочинстві. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. С. 59–63. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/69-_Budzyk.pdf

21. Васецький В.Ю. Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в демократичному суспільстві (на прикладі удосконалення інституту юридичної відповідальності). *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 16–20.

22. Величко О.М. Представництво прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 209 с.

23. Винокурова І.М. Організаційно-правові засади діяльності адміністративних судів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 215 с.

24. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31.10.2019 № 4-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19>

25. Войтенко І.В. Представництво громадською організацією інтересів своїх членів в судах. URL: <https://blog.liga.net/user/ivoitenko/article/51623>

26. Волишина Л.О. Поняття та види юридичної відповідальності адвоката. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 129–135. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Voloshuna.pdf

27. Глушко О.З. Базові терміни з проблеми трансформацій в освіті: погляди вітчизняних вчених. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2016. № 4. С. 10–13. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132487959.pdf>

28. Голяченко І.П. Загальна характеристика принципів провадження у справах про адміністративні правопорушення. Випуск 12. 2022. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 12. С. 206–212. URL: https://web.archive.org/web/20221025021230id_/https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/download/143/128

29. Городовенко В.М. Принцип рівності громадян перед законом і судом. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 1. С. 178–186. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21C OM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vksu_2012_1_37.pdf

30. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20230618#Text>

31. Гринюк В.О. Гарантії забезпечення незалежності суду у кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 131–135.

32. Грисюк В.В. Теоретичні засади юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10.Одеса, 2021. 190 с.

33. Гурик А.Ю. Гарантії забезпечення права на пенсію державних службовців. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 321–327.

34. Гусарев С.Д. Теоретичні аспекти забезпечення правового статусу особистості в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2000. № 1. Ст. 39–44.

35. Демчина Т.Ю. Проблема вдосконалення законодавства про фінансовий моніторинг у аспекті забезпечення незалежності адвокатської діяльності : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2022. С. 165–167. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18562/3/SB_Advocacy_of_Ukraine_2020.pdf

36. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. Київ : Факт, 2003. С. 42–43.

37. Джабурія О.О. Організаційні форми адвокатської діяльності : дис. ... докт. філос.: 12.00.10. Одеса, 2020. 223 с.

38. Джафарова М.В. Представництво в адміністративному судочинстві України. *Форум права*. 2010. № 2. С. 115–120. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10dmvacu.pdf>

39. Джафарова М.В. Адміністративне процесуальне право України: питання теорії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 45 с.

40. Джуська А.В. Конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2018. 271 с.

41. Додаткова постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.07.2021 р. у справі № 910/12876/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/98728788?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.96285205.847986184.1700436386-428772434.1699964862#_gl=1*6b6bhq*_gcl_au*NDkxNzY0NjQ5LjE2OTk5NjQ4NjI

42. Духовна О. Законодавче і історичне підґрунтя. *Юридична газета on-line*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vregulyvannya-sporu-za-uchastyu-suddi-novi-procesualni-mozhливosti.html>

43. Енциклопедія практичної психології. URL: <http://psychologis.com.ua/vzaimodeystvie.htm>

44. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-66645>

45. Європейська соціальна хартія: міжнародний документ від 03.05.1996 р. № 994_062. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

46. Желтобрюх І.В. Адміністративно-процесуальний статус сторін: проблеми визначення змісту та елементів структури. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 9–17. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.1900>

47. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2018. 394 с.

48. Заборовський В.В. Обмеження конфіденційного спілкування адвоката зі своїм клієнтом за законодавством зарубіжних країн та практикою ЄСПЛ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 67. С. 291–295. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.55>

49. Заборовський В.В. Окремі проблеми аспекти взаємодії адвоката із судом. *Visegrad journal on human rights*. 2015. № 2. С. 104–108. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/11610/1/Заборовський%20Окремі%20проблеми.pdf>

50. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: міжнародний документ від 01.10.1988 р. № 994_343. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text

51. Закон про адвокатуру Польщі від 26.05.1982 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/zakonodavstvo-pro-adv-polsha-zvedenyj-pereklad.pdf>

52. Збірник звітів за результатами оцінки діяльності органів виконавчої влади за напрямком «взаємодія з громадськістю». 2018. 72 с.

53. Звіт Вищої Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури 2012–2017 рр. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Zvit_VKDKA_2012-2017.doc.pdf

54. Звіт Національної Асоціації Адвокатів України за 2020 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_ANNUAL_REPORT_2020.pdf

55. Зейкан Я.С. Настільна книга адвоката в кримінальній справі. Консультаційна робота адвоката. Київ : ВД Дакор. 2013. 576 с.

56. Івченко Є.А. Трансформація як поняття та підходи до його розуміння в економічному контексті. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. С. 45–49. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5827>

57. Каргузова І.О., Осадчий А.Ю. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посіб. Одеса : Юрид. л-ра, 2008. С. 21.

58. Ківалов С.В. Адміністративний процес (загальна частина) : навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса, 2019. 224 с.

59. Кісліцина І.О. Особливості дисциплінарної відповідальності адвокатів у США : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Фенікс, 2022. С. 428–441.

60. Кодекс адвокатської етики Польщі від 14.12.2011 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/kodeks-etyki-adwokackiej.pdf>

61. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

62. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

63. Козлов О.О. Незалежність адвокатів як гарантія професійної діяльності: окремі проблеми в сучасних умовах : матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Фенікс, 2020. С. 81–84. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18213/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B2%20%D0%9E.%D0%9E..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

64. Козубовська І., Розлуцька Г., Савко О. Взаємодія школи і родини у вихованні молодших школярів: вітчизняний і зарубіжний досвід : методичні рекомендації для бакалаврів і магістрів початкової освіти. 2021. 28 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/>

get/35934#:~:text=Форми%20взаємодії%20педагога%20й%20батьків,іх%20спільної%20діяльності%20і%20спілкування

65. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42–46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1>

66. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): міжнародний документ від 25.06.1998 р. № 994_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

67. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. № 995_004 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

68. Конвенція про захист прав людини та основних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/human-rights/echr-convention.pdf>

69. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

70. Корецький І.О., Братель С.Г. Місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 114–119.

71. Корженівський Я.В. Адвокати як суб'єкти первинного фінансового моніторингу. *Адвокат*. 2010. № 11. С. 122–126. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/adv_2010_11_2.pdf

72. Корнева О.С. До питання щодо ефективності взаємодії адвоката з органами публічної влади : матер. ХІХ Міжнар. наук. конгресу. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ. 2019. С. 514–516. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/kbuapa/filesforpages/publications/2019_01.pdf#page=514

73. Котенко В.М. Окремі аспекти реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників адміністративного процесу. *Вчені записки*

Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2012. Т. 25 (64). № 1. С. 103–108.

74. Кошикова Д.О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України.* 2020. № 1 (11). С. 164–175. URL: <https://visnykprau.com/index.php/journal/article/download/397/296>

75. Локтев В. М. Взаємодія (фізика). Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/>

76. Медведев К.С. Конфлікт інтересів у адвокатській діяльності. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/analitycs/213959_konflkt-nteresv-advokatsky-dyalnost

77. Меєрович Н.А. Щодо адміністративно-правового статусу адвоката. *Форум права.* 2013. № 3. С. 372–375. URL. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_62.pdf

78. Меморандум про співпрацю між громадською спілкою «Мережа правового розвитку» та НАУУ від 31.01.2019 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Memorandum_mereja_PravovRozvitku_31012019.pdf

79. Меморандум про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та НАУУ від 29.11.2018 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/files/news/МИД%2011%202018.pdf>

80. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

81. Михайлов О.М. Правовий статус інших учасників адміністративного судочинства в Україні : автор. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.

82. Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні : Звіт Місії Міжнародній комісії юристів в Україні (квітень 2020 р). URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2020/05/Ukraine-Between-the-rock-and-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf>

83. Міщенко О.Є. Правове регулювання здійснення адміністративного судочинства в умовах реформ та економічних перетворень : авто-реф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.

84. Моканик М.Р. Адвокат та фінансовий моніторинг: невирішені питання адвокатської таємниці. *Право.ua*. 2020. № 3. С. 95–101. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/12/95-_Mokanyk.pdf

85. Муштай Н.О. Забезпечення принципу незалежності адвокатури на національному рівні порівняно з міжнародним досвідом. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 624–626. URL: https://web.archive.org/web/20200611114645id_/http://pap.in.ua/1_2020/157.pdf

86. Неугодніков А.О. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2006. 20 с.

87. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія. Київ : Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. С. 153.

88. Оніщик Ю.В. Правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. № 3. С. 629–638. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-31>

89. Основні положення про роль адвоката: міжнародний документ від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text

90. Офіційний веб-сайт Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області. URL: <https://kdka.od.gov.ua/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE/>

91. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>

92. Офіційний веб-сайт Уповноваженого із захисту державної мови. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/>

93. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. Ст. 95–98.

94. Питання реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю : Рішення Ради адвокатів України від 30.03.2018 р. № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr025871-18#Text>

95. Подольська І.А. Соціологія: 100 питань — 100 відповідей : навч. посібник. Київ : Інокс. 2019. 352 с.

96. Подоляка А.М. Захист прав і свобод громадян засобами адвокатури. *Форум права*. 2009. № 1. С. 429–433. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LIN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2009_1_62

97. Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування: Положення, затверджене Рішенням Ради адвокатів України від 03.02.2017 р. № 4. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS35352?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.136650041.847986184.1700436386-428772434.1699964862#_gl=1*1uc35r7*_gcl_au*NDkxNzY0NjQ5LjE2OTk5NjQ4NjI

98. Положення про помічника адвоката : положення, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 25.09.2015 року № 113 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr113871-15#Text>

99. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність : положення, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2014 р. № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr120871-14/ed20221201#Text>

100. Положення про Раду адвокатів України : положення, затверджене Установчим з'їздом адвокатів України від 17.11.2012 р. № 0001418-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001418-12#n4>

101. Попов С. ВС роз'яснив поняття «значний суспільний інтерес» справи та її «виняткове значення». *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/198866-vs-rozyasniv-ponyattya-znachniy-suspiilny-interes-spravi-ta-yiyi-vinyatkovye-znachennya>

102. Порушення прав адвокатів в Україні у 2014–2018 роках : Звіт Комітету із захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/UNBA_Zahyst_Prav_2019.pdf

103. Порядок подання звернення до Європейського суду з прав людини. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/poryadok-zvernennya-do-evrosudu-z-prav-lyudini>

104. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.11.2019 у справі № 817/66/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86002019>

105. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2018 р. у справі № 910/8122/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78977479>

106. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.02.2020 р. у справі № 755/9215/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951334>

107. Поченчук Г.М. Закономірності трансформаційних процесів національної економіки. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». 2014. Том 16. № 1. С. 123–129.

108. Правила адвокатської етики: правила, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. № n0001891-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

109. Практика Верховного Суду: Притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. URL: <https://if.arbitr.gov.ua/archive/987616/>

110. Приходько О.І. Характеристика повноважень представника в адміністративному процесі. *Правова позиція*. 2019. № 4. С. 74–82. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-75-82>

111. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

112. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

113. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

114. Про внесення змін та доповнень до Регламенту ВКДКА, Регламенту КДКА регіону та Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність : Рішення Ради адвокатів

України від 25.03.2022 року № 34. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennyia/2022-03-25-r-shennyia-rau-34_625694d14f74f.pdf

115. Про закриття для публічного доступу персональних даних адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України на період запровадження воєнного стану : Рішення Ради адвокатів України від 02.03.2022 року № 22. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennyia/2022-03-02-r-shennyia-rau-22_62443775bdf77.pdf

116. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

117. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Наказ Міністерства фінансів України від 08.07.2016 р. № 584. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-23#Text>

118. Про затвердження Положення про Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 14.02.2022 р. № 491/5. URL: <https://minjust.gov.ua/files/genera/2022/06/29/20220629173911-71.pdf>

119. Про затвердження Положення про Комісію Міністерства юстиції України з питань застосування санкцій за порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Наказ Міністерства юстиції України від 28.05.2015 р. № 811/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0629-15#Text>

120. Про затвердження Порядку ведення Державною службою фінансового моніторингу обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 552. URL: <https://inlnk.ru/xvXRjx>

121. Про затвердження Порядку оформлення головою ради адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя або уповноваженим радою членом ради адвокатів матеріалів

про адміністративні правопорушення : Рішення Ради адвокатів України від 19.11.2013 р. № 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr238871-13#n11>

122. Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України у новій редакції : Рішення Ради адвокатів України від 14.02.2019 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr020871-19#Text>

123. Про затвердження Порядку про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України : Наказ Міністерства юстиції України від 10.09.2021 р. № 3201/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-21#Text>

124. Про затвердження Порядку проведення перевірок Міністерством юстиції України та його територіальними органами суб'єктів первинного фінансового моніторингу : Наказ Міністерства юстиції України від 13.05.2015 року № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-15#Text>

125. Про затвердження Порядку розгляду справ про порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та застосування санкцій : Наказ Міністерства юстиції України від 28.05.2015 р. № 810/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-15#Text>

126. Про затвердження роз'яснення щодо визначення суб'єкту складення протоколу про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 212-3 КУпАП України : Рішення Ради адвокатів України від 27.10.2021 р. № 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr115871-21#Text>

127. Про затвердження роз'яснення щодо деяких питань виконання обов'язків адвокатом як суб'єктом первинного фінансового моніторингу : Рішення Національної асоціації адвокатів України від 03.07.2021 р. № 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr051871-21#Text>

128. Про затвердження роз'яснення щодо можливості адвокатам здійснювати представництво інтересів клієнтів на підставі договору, вчиненого в електронній формі, а також необхідності надання клієнтом згоди на розкриття конфіденційної інформації : Рішення Ради адвокатів України від 04.11.2022 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0121871-22#Text>

129. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесах та представництва у кримінальному процесі : Наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 р. № 4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1554-17#Text>

130. Про затвердження Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки : Рішення Ради адвокатів України від 2.07.2021 р. № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr038871-21#Text>

131. Про затвердження у новій редакції Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону : Рішення Ради адвокатів України від 17.12.2013 р. № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr268418-13/ed20221201#n11>

132. Про затвердження форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та інструкції її заповнення : Наказом Міністерства фінансів України від 29.01.2016 р. № 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0241-16#Text>

133. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

134. Про звернення Ради адвокатів України до Ради суддів України, Вищої ради правосуддя та Верховного Суду щодо неприпустимості втручання в діяльність органів адвокатського самоврядування : Рішення Ради адвокатів України від 01.08.2022 № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0058871-22#Text>

135. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

136. Про оприлюднення Звіту Комітету з питань безоплатної правової допомоги на сайті НААУ : Рішення № 153 від 16.12.2022 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-12-16-r-shennya-rau-153_63ee1ec01fb71.pdf

137. Про особливості видачі радами адвокатів регіонів посвідчень адвокатів України у період воєнного стану : Рішення Ради адвокатів України від 16.03.2022 р. № 31. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-16-r-shennya-rau-31_62443af4cde30.pdf

138. Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану : Рішення Ради адвокатів України від 03.03.2022 р. № 24. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-24-r-shennya-rau-24_6244383f5d80a.pdf

139. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

140. Про поважність причин неявки адвоката в судове засідання, слідчі дії тощо під час воєнного стану : Рішення Ради адвокатів України від 16-17.11.2022 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0148871-22#Text>

141. Про призупинення дії пунктів 19, 20 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України на період дії воєнного стану в Україні : Рішення Ради адвокатів України від 16.03.2022 р. № 30. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-16-r-shennya-rau-30_62443a81789d9.pdf

142. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>

143. Про Реєстр дисциплінарних проваджень : Рішення Ради адвокатів України від 16-17.11.2022 № 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144871-22#Text>

144. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>

145. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
146. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
147. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>
148. Професійна етика правосуддя : Резолюція Ради адвокатів України від 21.09.2018 р. № nr001414-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/nr001414-18#Text>
149. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина : навчальний посібник. Київ : Атака, 2004.464 с.
150. Регламент Європейського суду з прав людини (станом на січень 2014 року). URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/human-rights/echr-reglament-47-2014.01.pdf>
151. Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів : рішення Комітету Міністрів Ради Європи 21 25.10.2000 р. № R (2000). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf
152. Рішення Європейського суду з прав людини від 02.06.2014 р. у справі «Схід/Захід Альянс Лімітед» проти України» (заява № 19336/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994/conv#n2
153. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2011 р. № 19-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11/stru#Stru>
154. Рішення Конституційного Суду України від 28.11.2013 р. № 12-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-13#Text>
155. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 р. № 13-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>

156. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>

157. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 19.01.2023 р. у справі № 522/14988/22. URL: <https://opendatabot.ua/court/109120953-99a2f33391977a4cc82be63c439c1c37>

158. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599–602. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_95

159. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення : автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2006. 20 с.

160. Салманова О.Ю., Комзюк А.Т. Адміністративний процес : навч. посібник. Харків, 2022. 412 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0cc7ac62-2263-4a23-95e2-96f29de5ea93/content>

161. Свида О.Г. Страхування професійної відповідальності адвокатів: досвід окремих держав-членів ЄС : матеріали XII Міжнар. наук.-пр. акт. конф. Одеса : Фенікс, 2022. С. 444–447.

162. Свида О.Г. Адміністративні суди в Україні: становлення та перспективи розвитку : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 232 с.

163. Сінцов А.В. Актуальний погляд Верховного Суду на відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/209003_aktualniy-poglyad-verkhovnogo-sudu-na-vdshkoduvannya-vitrat-na-profesyну-pravnichu-dopomogu

164. Слива Л.В. Консультативна діяльність адвоката як особливий вид адвокатської діяльності. *Адвокатура*. 2019. № 4. С. 80–83. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tsprv_2016_3_19.pdf

165. Словник української мови: в 11 томах. 1976. 796 с. URL: <http://sum.in.ua>.

166. Словник юридичних термінів : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 128 с.

167. Стефанюк В.С. Поняття судового адміністративного процесу та його принципи в адміністративному праві. Вісник Верховного Суду України. 2003. № 5. С. 49–53.

168. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ, 2007. С. 368.

169. Тарасова А.В. Специфіка договору про надання правової допомоги крізь призму законодавства та судової практики. URL: <https://advokatpost.com/spetsyfika-dohovoru-pro-nadannia-pravovoi-dopomohy-kriz-pryzmu-zakonodavstva-ta-sudovoi-praktyku-advokat-asia-tarasova/>

170. Терлецька Л.Г. Соціально-психологічні особливості взаємодії адвоката та інших учасників юридичного конфлікту. *Науковий вісник Львівського державного університету*. 2012. № 2. С. 87–95. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/psychology/article/download/391/386>

171. Тодощак О.В., Козачук Д.А. Публічно-правові спори: сучасні механізми врегулювання в Україні та світі. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 2. С. 64–73.

172. Токмілова Л.М. Гарантії забезпечення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства: поняття та класифікація. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 4. С. 79–88.

173. Токмілова Л.М. Щодо визначення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. Том 2. С. 73–76.

174. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний договір від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

175. Ухвала Житомирського окружного адміністративного суду від 21.06.2023 р. у справі № 240/17419/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111718554>

176. Ухвала Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 02.02.2021 р. по справі № 300/3349/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94555845>

177. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 04.01.2018 р. по справі № 826/15673/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71509450>

178. Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 14.03.2018 р. по справі № 817/439/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72773294>

179. Федеральне положення про адвокатуру Німеччини від 01.08.1956 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf>

180. Формуляр довіреності у справі ЄСПЛ. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/human-rights/echr-authority-form.pdf>

181. Формуляр заяви до ЄСПЛ. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/human-rights/echr-application-form.pdf>

182. Хотинська-Нор О.З. Роль адвокатів у розвитку медіації в Україні. Поширення литовського досвіду альтернативного вирішення спорів в Україні : збірник наук. праць учасників міжнар. семінару. Київ : ВД Дакор, 2020. С. 121–125.

183. Хотинська-Нор О.З. Адвокат як медіатор: альтернативний погляд на перспективу. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2020. С. 18–161. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18562/3/SB_Advocacy_of_Ukraine_2020.pdf

184. Христинченко Н.П., Белікова М.І. Реалізація принципу верховенства права адвокатом у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів. *Наукові перспективи*. 2023. № 9 (39). С. 505–512. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/6537/6570>

185. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text/>

186. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20230618>

187. Чекмарьова Л.Ю. Страхування професійної відповідальності адвоката : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2021. 25 с.

188. Червонюк В.І. Теорія держави і права : підручник. ІНФРА, 2006. 704 с.
189. Чудик Н. Завдання та функції адвоката в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (15). 2018. С. 34–39.
190. Шевченко М.В. Запобігання та протидія легалізації (відми- ванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно- правовий аспект : дис. ... докт. філософ.: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 265 с. URL: <http://phd.znu.edu.ua/page/PhD/shevchenko---disertatsiya.pdf>
191. Шевчук В.С. Відповідальність адвоката в адміністративному судочинстві. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 2. С. 317–320.
192. Шевчук В.С. Врегулювання спору за участю судді в адміні- стративному судочинстві. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 304–308.
193. Шевчук В.С. Гарантії діяльності адвоката в адміністратив- ному судочинстві. *Держава і право в умовах глобалізації: реалії та пер- спективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 4–5 лютого 2022 р. Дніпро : ГО «Правовий світ», 2022. С. 47–49.
194. Шевчук В.С. Завдання адвоката в адміністративному судоч- инстві. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 28–29 січня 2022 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр прав- ничих ініціатив», 2022. С. 60–63.
195. Шевчук В.С. Права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25–26 лютого 2022 р. Запоріжжя : Запорізька міська гро- мадська організація «Істина», 2022. С. 66–68.
196. Шевчук В.С. Правові засади діяльності адвоката в адміністра- тивному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 536–539.
197. Шевчук В.С. Функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 4 (56). С. 321–327.

198. Шруб І.В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 346 с.

199. Щодо недопущення порушень права адвоката на ефективну участь в процесі при здійсненні адвокатської діяльності в суд : Рішення Ради адвокатів України від 02.08.2022 р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0063871-22#Text>

200. Щодо неприпустимості підміни судом повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури : Рішення НААУ від 07.03.2023 р. № 16. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2023-03-07-r-shennya-rau-16_641c4cc5f3d4e.pdf

201. Юридична енциклопедія. Київ : Вид. «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 1998. 555 с.

202. Bundesrechtsanwaltsordnung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 303-8, veröffentlichten bereinigten Fassung, die zuletzt durch Artikel 8 des Gesetzes vom 15. Juli 2022 (BGBl. I S. 1146) geändert worden ist [Федеральний закон про адвокатів у редакції, опублікований у «Віснику федерального законодавства» частина III, класифікаційний номер 303-8, в який востаннє внесені зміни статтею 22 закону від 5 жовтня 2021 (Вісник федерального законодавства I, стор. 4607)]. URL: <https://www.gesetze-iminternet.de/brao/BJNR005650959.html>

203. Case of michaud v. France : [Ukrainian Translation] by the COE Human Rights Trust Fund. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126862>

204. New York Lawyer's Code of Professional Responsibility (Updated Through December 28, 2007). URL: <https://nysba.org/app/uploads/2020/01/LawyersCodeDec2807.pdf>

205. The principles and guarantees of advocates: Report of Committee PACE on Legal Affairs and Human Rights. Rapporteur: Mr Aleksandr BASHKIN, Russian Federation, Members not belonging to a Political Group. Doc. 15152. 29 September 2020. URL: <https://www.scottishlegal.com/uploads/doc.%2015152.pdf>

Наукове видання

**БОРОВИК Андрій Володимирович
ШЕВЧУК Віктор Сергійович**

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Монографія

Верстка *Н. Ковальчук*

Обкладинка *А. Юдашкіна*

Технічне редагування *О. Гринюк*

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 22.02.2024 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,23. Наклад 300.
Замовлення № 028м/0424.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.